

PAKETË BURIMORE PËR MËSUESIT DHE ADMINISTRATËN E SHKOLLËS

<http://horizontal-facility-eu.coe.int>

Horizontal Facility for Western Balkans and Turkey

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

PAKETË BURIMORE PËR MËSUESIT DHE ADMINISTRATËN E SHKOLLËS

Horizontal Facility for Western Balkans and Turkey

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

Hartuar nga grupi i ekspertëve:

Olena Styslavska, Svetlana Jurko, Zorica Lesic, Merita Poni

Ky dokument u hartua mbështetur në botimet e Këshilli të Evropës si *“Busulla”, “Kompasito”, “Të jetosh në demokraci”, “Të gjithë të ndryshëm - të gjithë të barabartë”*. Botimet e mësipërme u përdorën në përzgjedhjen e veprimtarive për formimin dhe gjithëpërfshirjen e grupeve.

2018 Këshilli i Evropës. Të gjitha të drejtat e rezervuara. I licencuar në Bashkimin Evropian sipas kushteve të miratuara. Asnjë pjesë e këtij botimi nuk mund të përkthehet, riprodhohet ose të transmetohet në çfarëdo forme ose përmes çfarëdo mjeti, qoftë elektronik (CD-Rom, Internet, etj.) apo mekanik, përfshirë fotokopjimin, regjistrimin apo çfarëdo sistemi depozitimi ose marrjeje informacioni, pa lejen paraprake me shkrim nga Drejtoria e Komunikimit (F-67075 Strasburg Cedex ose publishing@coe.int).

Fotoja në kopertinë: © Shutterstock

Botuar në kuadër të Veprimit “Lufta kundër Bullizmit dhe Ekstremizmit në Sistemin Arsimor në Shqipëri”, të Instrumentit Horizontal të Bashkimit Evropian/Këshillit të Evropës për Ballkanin Perëndimor dhe Turqinë.

Përmbajtja

Hyrje.....	5
I Kuadri Ligjor dhe Mekanizmat Institucional për Parandalimin dhe Uljen e Bullizmit dhe Ekstremizmit të Dhunshëm në Shkolla.....	7
II Teoria dhe përkufizimet.....	23
III Politikat dhe procedurat e shkollës	51
IV Veprimtaritë ndërgjegjësuere	87
Përzgjedhja e ushtrimeve për krijimin e grupeve dhe integrimin	93

Hyrje

Paketa burimore është një mjet mësimor praktik për mësuesit dhe pjesëtarët e tjerë të personelit të shkollës. Ajo ka për qëllim:

- a. zgjerimin e njohurive të tyre për bullizmin dhe ekstremizmin;
- b. rritjen e aftësive për trajtimin e çështjeve të diskutueshme, si bullizmi dhe ekstremizmi;
- c. mbështetjen e hartimit dhe zbatimit të politikave të shkollave kundër bullizmit dhe ekstremizmit;
- d. mbështetjen e shkollave në organizimin e veprimtarive dhe situatave ndërgjegjësuese;
- e. paraqitjen e ideve për ushtrime që mësuesit mund të organizojnë me nxënësit, të cilat krijojnë kulturën demokratike në shkolla.

Paketa burimore është një përmbledhje e punës së ekspertëve ndërkombëtarë dhe vendorë, nxitje për botimin e të cilës shërbejnë botimet e mëparshme të Këshillit të Evropës. Përmbledhja ndahet në katër kapituj:

- I. *"Kudriligjordhe institucional"* lidhur me shkollat dhe mësuesit, për sa i takon bullizmit dhe ekstremizmit në Shqipëri;
- II. *"Teoria dhe përkufizimet"*, si dhe masat parandaluese dhe kundërvepruese që mund të merren në nivelin e shkollës;
- III. *"Politikat dhe procedurat e shkollës"*, me shembuj të veçantë për të luftuar bullizmin dhe ekstremizmin;
- IV. *"Ndërgjegjësimi"*, me ide për veprimtari në shkolla dhe komunitete.

Një prej kapitujve paraqet një përzgjedhje të veprimtarive grupformuese dhe përfshirëse, që janë marrë nga botime të ndryshme të Këshillit të Evropës si :“*Të gjithë të ndryshëm, të gjithë të barabartë*”, “*Mësimdhënia e demokracisë*” (Volumi VI, paketa EDQ/EDNJ), “*Busulla*” dhe “*Compassito*”; të cilët nuk janë pjesë e këtij botimi. Edhe pse nuk janë pjesë e këtij botimi, për luftën kundër bullizmit dhe ekstremizmit në shkollat shqiptare këshillohen si të dobishme disa materiale të Këshillit të Evropës, sikurse janë:

- A. “Mësimdhënia rreth çështjeve të diskutueshme” – paketë trajnimi për mësuesit, KiE, 2015.
- B. Faqeshënuesit në internet – Manual për të luftuar gjuhën e urrejtjes përmes internetit me anë të edukimit me të drejtat e njeriut, KiE, 2014.
- C. “Kompetencat për kulturën demokratike – të jetosh së bashku si i barabartë në shoqëri demokratike me larmi kulturore”, KiE, 2016. Këto botime janë përkthyer në shqip dhe do t’u vihen në përdorim mësuesve dhe shkollave në Shqipëri përmes internetit dhe në version të shtypur.

Ndërsa paketa burimore dhe burimet e tjera mund të përdoren si materiale më vete, është me rëndësi që të shpjegohet se ato përdoren edhe si material bazë për *Programin për mbështetjen e shkollave “Lufta kundër bullizmit dhe ekstremizmit në shkolla”*, i cili është një program për *ndërrhyrje hap pas hapi në shkolla*, që, gjithashtu, është hartuar në kuadër të këtij veprimi.

Paketa burimore është hartuar në kuadër të Instrumentit Horizontal të Bashkimit Evropian/Këshillit të Evropës për Ballkanin Perëndimor dhe Turqinë, “*Lufta kundër bullizmit dhe ekstremizmit në sistemin arsimor në Shqipëri*”. Ajo u vjen në ndihmë mësuesve dhe drejtorive të shkollave që të përmirësojnë aftësitë, të zgjerojnë njohuritë dhe të rrisin kompetencat e tyre me qëllim parandalimin dhe trajtimin e rasteve të bullizmit dhe ekstremizmit në shkolla.

I **Kuadri Ligjor dhe Mekanizmat Institucional për Parandalimin dhe Uljen e Bullizmit dhe Ekstremizmit të Dhunshëm në Shkollë¹**

Bullizmi

 Bullizmi është një akt i zgjatur dhune psikologjike ose fizike i kryer nga një individ ose një grup, i drejtuar kundër një individi, i cili nuk është në gjendje të mbrojë vetveten në situatën përkatëse. Bullizmi përfshin dhunën verbale (tallje, ofendime, ngacmime), dhunën psikologjike (kërcënim, përndjekje, gjeste, shkatërrim i sendeve personale, grabitje), dhunën sociale (përrjashtim i dikujt nga grupi, poshtërim përpara të tjerëve, përhapje e thashethemeve negative) dhe dhunën fizike (goditje, rrahje).

 Legjislacioni shqiptar për arsimin parauniversitar dhe dokumente të tjerë strategjikë mbështesin dhe sigurojnë bazën ligjore për parandalimin dhe eliminimin e dhunës ndaj fëmijëve dhe të rinjve, në shkollë dhe jashtë saj.

 Ligji Nr.69/2012 “Për sistemin arsimor parauniversitar në Republikën e Shqipërisë”, i amenduar me Ligjin Nr. 56/2015, garanton dhe mbron të drejtat dhe liritë e fëmijëve dhe njeriut në përgjithësi, si dhe siguron mbrojtje në rastet e përdorimit të dhunës dhe keqtrajtmeve. Në Nenin 6 të këtij ligji, pika 2 dhe 3 shprehimisht thuhet: “...në sistemin arsimor parauniversitar

---

1. Ky kapitull u përgatit nga Merita Poni, Departamenti i Sociologjisë, Fakulteti i Shkencave Sociale Universiteti I Tiranës.

respektohen, mbrohen dhe promovohen të drejtat e liritë e njeriut në përgjithësi dhe të drejtat e fëmijëve në veçanti. Në sistemin arsimor parauniversitar, nxënësve dhe punonjësve u ofrohet mbrojtje nga çdo formë veprimi ose mosveprimi që mund t'u shkaktojë diskriminim, dhunë, keqtrajtim ose dëm moral".

 Dispozitat Normative për Arsimin parauniversitar mbështesin respektimin dhe mbrojtjen e të drejtave të fëmijëve dhe të rinjve, sigurojnë ngritjen dhe funksionimin e mekanizmave institucionalë për parandalimin, trajtimin e rasteve të dhunës në shkolla, zgjidhjen paqësore të konflikteve dhe bashkëpunimin me institucione dhe organizma të tjerë jashtë shkollës. Në nenin 40 të këtij dokumenti cilësohet ".....punonjësi arsimor e ka të ndaluar: a) të ushtrojë dhunë fizike ose psikologjike ndaj nxënësve ose kolegëve;....."

 Shërbimi psiko-social në shkollë planifikon dhe ofron shërbime të përshtatshme që ndihmojnë në zhvillimin arsimor, social dhe personal të nxënësit. Në nenin 44 të Dispozitave Normative mbi "Funksionet e shërbimit psiko-social në institucionet arsimore" dhe nenin 46 mbi "Detyrat kryesore të psikologut/punonjësit social në institucionin arsimor" përcaktohen qartë rolet që përmbush ky shërbim "Shërbimi psiko-social në bashkëpunim me mësuesit, drejtuesit e institucioneve arsimore dhe prindërit, planifikon e realizon shërbime të përshtatshme që ndihmojnë në zhvillimin arsimor, social dhe personal të nxënësit"; "Psikologu/punonjësi social ...a) në bashkëpunim me mësuesit dhe prindërit, përcakton e vlerëson, sa më herët, nxënësit me probleme të sjelljes ose me vështirësi në të nxënë, dhe harton e zbaton për këta nxënës plane individuale parandaluese ose rehabilituese; b) Ndihmon punonjësit arsimorë, prindërit dhe nxënësit në parandalimin ose eliminimin e abuzimeve të punonjësve arsimorë ndaj nxënësve, të nxënësve ndaj nxënësve dhe abuzimeve të vetë nxënësve nga duhani, alkooli, droga etj; c) Informon, nëpërmjet diskutimeve gjatë leksioneve, punonjësit e institucioneve arsimore për

zhvillimet moshore tipike të nxënësve dhe problemet tipike, që nxënësit hasin gjatë të mësuarit dhe të nxënies; ë) Raporton me shkrim te drejtuesi i njësisë së shërbimit psiko-social çdo fakt për abuzim të nxënësve nga punonjës arsimor dhe prindër të nxënësit.

 Nene të tjera të këtij akti nënligjor parashikojnë dhe garantojnë trajtimin e rasteve të dhunës dhe konflikteve në shkollë. **Komisioni i Etikës dhe Sjelljes dhe Komisioni i Disiplinës** janë dy ndër organizmat në shkollë të cilët ndihmojnë për përmirësimin e etikës dhe të sjelljes në institucionin arsimor, në shqyrtimin e ankesave të nxënësve, të prindërve e të punonjësve të institucionit ndaj shkeljeve të normave të etikës dhe të sjelljes.

 Ligji Nr. 18/2017 datë 23.2.2017 “Për të drejtat dhe mbrojtjen e fëmijëve” përdor termin **bullizëm** dhe e përcakton si **“dhunë ndërmjet nxënësve në shkollë”** (Neni 18, pika 3, gërma g). Bullizmi përcaktohet si një prej llojeve të dhunës, ndërkohë që dhuna është një koncept gjithëpërfshirës. Në lidhje me dhunën, Ligji shprehet se “Fëmijët kane te drejte te mbrohen nga çdo lloj dhune, si: abuzimi, neglizhimi, shfrytëzimi, trafikimi, pengmarrja, pornografia, abuzimi seksual dhe çdo forme tjetër dhune” (Neni 23). Në Shqipëri bullizmi është barazuar me dhunën dhe nuk ka patur një term të përshtatur për të. Megjithëse bullizmi dhe dhuna janë përdorur shpesh në vend të njëri-tjetrit dhe bullizmi është quajtur si formë e dhunës, ato nuk janë e njëjta gjë. Sipas përcaktimit të OBSH (2002), dhuna është: “Përdorimi i qëllimshëm i forcës ose pushtetit, në formën e kërcënimit ose veprimit, përkundrajt një personi ose grupi që mund të shkaktojë dëmtim, vdekje, lëndim psikologjik, keqzhvillim ose privim”. Ndërsa bullizmi ka të bëjë me kryerjen e veprimeve keqdashëse në mënyrë të përsëritur kundrejt një nxënësi.

 Standardet Ndërkombëtare të formuluar nga Kombet e Bashkuara, Bashkimi Evropian dhe Këshilli i Evropës shërbejnë si udhëzues për legjisllacionin tonë. Konventa e Kombeve të Bashkuara për të Drejtat e Fëmijës (**UNCRC**), e ratifikuar nga

Shqipëria në 1992, vëren se shteti duhet të marrë masa që të përmirësojë kuadrin ligjor, institucional, shoqëror dhe ekonomik që të garantojë të drejtat e fëmijëve. Gjithashtu shteti duhet të sigurojë arsim cilësor për fëmijët (Neni 28), dhe kurrikul që nxit respektimin e të drejtave të njeriut (Neni 29). Edhe **Konventa Evropiane** (1996) dhe **Karta Evropiane Sociale** (2002) mbrojnë të drejtat e fëmijëve dhe janë pjesë e legjislacionit të brendshëm shqiptar. **Kushtetuta** e Republikës së Shqipërisë shprehet se: “Të drejtat e njeriut janë të pandashme, të patjetërsueshme dhe të pashkelshme” (Neni 15/1). Kushtetuta i mbron këto të drejta nga shkelja e institucioneve shtetërore. Institucionet e arsimit detyrohen të nxisin dhe të mbrojnë në praktikë të drejtat e nxënësve (Neni 15/2). Kushtetuta garanton parimin e barazisë dhe mos-diskriminimit sipas të cilit askush nuk mund të diskriminohet për shkaqe që lidhen me: gjininë, racën, fenë, etninë, gjuhën, besimin politik, filozofik dhe fetar, statusin ekonomik, arsimor dhe shoqëror, ose përkatësinë prindërore (Neni 18). Kushtetuta u jep fëmijëve mbrojtje të veçantë (Neni 54). Për të mbrojtur të drejtat në praktikë, Kushtetuta ka krijuar institucionin e Avokatit të Popullit i (Neni 60). Ligji Nr. 8454, amenduar me **Ligjin Nr 155/2014, datë 27.11.2014, për Avokatin e Popullit** mbron shtetasit nga shkeljet e të drejtave prej autoriteteve publike. Po ashtu, në zbatim të nenit 18 të Kushtetutës kundër diskriminimit është ngritur edhe institucioni i **Komisionerit për Mbrojtjen nga Diskriminimi. Ligji Nr.10 221, datë 4.2.2010. për mbrojtjen nga Diskriminimi** ndalon çdo lloj forme diskriminimi në shkollë kryer nga nxënësit përkundrejt njëri-tjetrit ose prej mësuesve.

Masat Institucionale për trajtimin e bullizmit dhe dhunës në shkolla

Strategjia Kombëtare e Zhvillimit të Arsimit Parauniversitar 2014-2020 ka dy objektiva për parandalimin dhe trajtimin e dhunës në shkolla: (a) krijimin e një filozofie gjithëpërfshirëse në shkollë; (b) krijimin e shkollave miqësore, që arrihen përmes bashkëveprimit mësues-nxënës-prindër. Objektivate u shërben edhe transformimi i shkollave në qendra komunitare (SHQK që mendohet të realizohen deri në 2020) për t'i bërë shkollat mikpritëse dhe të hapura ndaj diversitetit të nxënësve dhe pjesëmarrjes së komunitetit.

Udhëzimi Katër-Ministror, datë 25.2.2015, "Për mënyrën, format dhe procedurat e ndërhyrjes në ndihmë të fëmijëve në rrezik" përcakton qartë përgjegjësitë e shkollave në përcaktimin dhe trajtimin e rasteve të fëmijëve në rrezik dhune, apo subjekt dhune, si dhe përgjegjësinë e shkollave në rehabilitimin e fëmijëve, që kanë qenë subjekt i dhunës.

Në përmbushje të politikave të saj arsimore për përmirësimin e cilësisë së punës dhe jetës në shkollë dhe sigurimin e mirëqenies fizike, sociale dhe emocionale për çdo nxënës, Ministria e Arsimit dhe Sportit (MAS) ka ndërmarrë nismën **"Stop dhunës në shkollë" dhe ka hartuar Planin e Veprimit për 2015-2016**. Kjo nismë duhet konsideruar si një aksion kombëtar i koordinuar që nxit angazhimin e shkollës, familjeve, komunitetit, institucioneve shtetërore dhe organizatave civile për parandalimin dhe trajtimin e rasteve të dhunës në shkollë, mbrojtjen e të drejtave të fëmijëve, zgjidhjen paqësore të konflikteve.

Plani i veprimit "Stop dhunës në shkollë" 2015-2016 synon:

- Të mbështesë dhe të orientojë shkollat, organizmat e saj përfaqësues, aktorët e jetës në shkollë në planifikimin dhe realizimin e veprimtarive të strukturuar për parandalimin dhe trajtimin e rasteve të dhunës dhe përmirësimin e klimës në shkollë.

- Të zhvillojë dhe të fuqizojë lidhjen ndërmjet shkollave, familjeve, organizatave komunitare, agjencive shtetërore dhe organizatave të tjera për ndërhyrje strategjike gjithëpërfshirëse që ndihmojnë në krijimin e një mjedisi të sigurt për nxënësit dhe komunitetin.

Fushat e veprimtarive:

- I. Përmirësimi i kuadrit ligjor dhe mekanizmave për parandalimin, mbrojtjen dhe trajtimin e rasteve të dhunës ndaj fëmijëve në Institucionin Arsimor.
- II. Ndërgjegjësimi i të gjithë aktorëve (mësues, nxënës, drejtues, përfaqësues të bordeve, specialistët e institucioneve arsimore) për parandalimin e të gjithë formave të dhunës në shkollë (abuzim, shfrytëzim, neglizhimi) dhe çrrënjosjen e formave të saj.
- III. Parandalimi dhe trajtimi i rasteve të dhunës në bashkëpunim të ngushtë me psikologun e shkollës dhe Njësinë e Mbrojtjes së Fëmijëve (NJMF).
- IV. Trajnimi i personelit mësimor dhe personelit të shërbimeve mbështetëse (sanitare, roje.....)
- V. Krijimi dhe fuqizimi i strukturave vëzhguese në nivel qendror dhe Drejtori Arsimor Rajonale/Zyra Arsimore (DAR/ZA) për sigurinë në shkolla.

Strategjitë e ndërhyrjes:

- > Ngritja e grupit koordinues dhe koordinorit në çdo DAR/ZA. Hartimi i planit të veprimtarive në nivel DAR/ZA;
- > Funkionimi i shërbimit psiko-social;
- > Ngritja e grupit koordinues dhe koordinorit në çdo institucion arsimor;

- > Trajnim i mësuesve dhe hartimi dhe zhvillimi i materialeve burimore në ndihmë të mësuesve, nxënësve dhe aktorëve të tjerë;
- > Hartimi i planit të veprimtarive në nivel institucioni arsimor bazuar në fushat e Standardeve të SHQK;
- > Përgatitja e kodeve të sjelljes në shkollë nga institucionet arsimore në bashkëpunim me Qeveritë e Nxënësve, Bordet e Shkollave, psikologët, shërbimet psiko-sociale në nivel DAR, NjMF, me synim parandalimin dhe trajtimin e rasteve të dhunës;
- > Realizimi i veprimtarive me nxënës, mësues, prindër etj. në ditë të caktuara, si 10 Shkurt, 12 Qershor, 2 Tetor, 20 Nëntor;
- > Raportimi periodik për regjistrimin dhe trajtimin e rasteve të dhunës;
- > Mbikëqyrja e zbatimit të planeve të veprimtarive nga DAR/ZA, institucionet arsimore dhe strukturat e Qeverive të Nxënësve, Bordet e Shkollave si dhe këshillimi me NjMF;
- > Krijimi i rrjeteve (grup shkollave) mes institucioneve arsimore për shkëmbimin e përvojave pozitive;
- > Vendosja e bashkëpunimit ndërmjet psikologëve të shkollës dhe Njësive për Mbrojtjen e Fëmijëve në bashki për trajtimin e rasteve të ndryshme.

“Udhëzuesi për inspektimin e plotë të shkollës” 2011, botuar nga IKAP, synon të ndihmojë shkollat të performojnë më mirë, në bazë të treguesve arsimore të matshëm. Më poshtë jepen fushat, nënfushat, treguesit dhe instrumentet matës, që vlerësojnë problemet lidhur me respektimin e të drejtave, diversitetin, diskriminimin dhe dhunën në shkollë. Një ndër fushat më të rëndësishme në lidhje me respektimin e të drejtave në shkollë

është fusha 3 “Mjedisi dhe etika në shkollë”. Mjedisi i shkollës është një koncept shumë i gjerë që përfshin dimensionet fizike, psiko-sociale dhe të nxëniet. Ajo përshkruan mjedisin që ndikon tek sjellja e mësuesve dhe e nxënësve, përfshin opinionet dhe besimet që ekzistojnë dhe karakterizojnë shkollën. Shkolla luan një rol thelbësor në krijimin e mjedisit të saj. Mjedisi i shkollës pasqyron idetë e përbashkëta, vlerat, vizionin dhe besimin, të cilat i japin shkollës identitetin dhe standardet e sjelljes së pritshme. Mjedisi i shkollës pasqyrohet në frymën e shkollës dhe kodin moral.

 Një mjedis fizik dhe psiko-social mikpritës është një nga elementet më të rëndësishme për zhvillimin e një sistemi arsimor cilësor dhe të barabartë. Fryma pozitive në shkollë ndikon në arritjen e rezultateve të larta dhe të një shëndeti të mirë psiko-social. Ajo ndikon në rritjen e vetëvlerësimit, uljen e ankthit, depresionit dhe abuzimit me substancat narkotike, devijancave, uljen e mungesave dhe braktisjen e shkollës. Mësuesit duhet t’i edukojnë nxënësit me virtyte qytetarie, si: integritet, zell, përgjegjshmëri, bashkëveprim, besnikëri dhe respekt për njerëzit, ligjin, për të tjerët dhe vetveten. Nën fusha 2 shprehet se mjedisi shkollor është mikpritës kur në të sundon fryma pozitive. Në shkollë lartësohen vlera të tilla, si: ndershmëria, barazia dhe qytetaria. Puna e mësuesve në klasë shërben për të krijuar një frymë pozitive. Parandalimi i diskriminimit është një aspekt i rëndësishëm i punës me nxënësit. Shkolla ka disiplinë kur zbatohet kodi i etikës. Menaxhimi i mirë është përdorimi efektiv dhe ekonomik i burimeve për të arritur rezultatet në shkollë dhe arrihet kur ka:

1. Bashkëpunim brenda shkollës;
2. Bashkëpunim me prindërit dhe komunitetin;
3. Bashkëpunim me Bordin e shkollës.

Tabela e treguesve për fushë ²

Nr.	Fusha	Nënfusha	Treguesi	Instrumenti matës
1	Fusha 2: Mësim- dhënia dhe të nxënësit	Nënfusha 9: Aftësitë dhe temat ndër- kurrikulare	Treguesi 1: Mësuesi kultivon tek nxënësit aftësitë ndër- kurrikulare	9.1.27. Kultivimi i qëndrimeve etiko-sociale: mësuesi i jep mundësinë secilit nxënës të ushtrohet të mbajë qëndrim aktiv ndaj ngjarjeve, dukurive.
2	Fusha 3: Mjedisi dhe etika në shkollë	Nënfusha 2: Mjedisi psiko- social	Treguesi 2: Shkolla ka plan edukativ me synim veprimtaritë edukuese kundër dhunës dhe sjelljeve të rrezikshme	2.2.1. Shkolla harton një plan edukativ me synim veprimtaritë edukuese kundër dhunës dhe sjelljeve të rrezikshme.
			Treguesi 3: Shkolla respekton diversitetin e grupeve	2.3.1. Mësuesi respekton diversitetin e nxënësve në shkollë (gjinia, mosha, raca, etnia, inteligjenca); 2.3.2. Mësuesi nuk përdor stigmatizim dhe shenja diferencimi negativ në trajtimin e nxënësve.
			Treguesi 4: Shkolla ka rregullore të brendshme	2.4.1. Shkolla zbaton rregulloren e saj të brendshme, e cila është në përputhje me aktet ligjore zyrtare; 2.4.3. Këshilli i disiplinës i shkollës është funksional në zbatimin e rregullores së shkollës.

2. Numrat e fushave në tabelë korrespondojnë me dokumentin original

			Treguesi 5: Nxënësit, prindërit, mësuesit dhe drejtuesit ndihmojnë në vendim- marrjen e shkollës	2.5.2. Qeveria e nxënësve është funksionale; 2.5.3. Bordi i prindërve është funksional; 2.5.4. Bordi i prindërve dhe komuniteti ndikojnë në krijimin e një mjedisi funksional.
			Treguesi 6: Shkolla bën vetëvlerësim (njëjtëson perceptimin e nxënësve, prindërve dhe mësuesve për shkollën).	6.1.1. Shkolla përdor teknika vetëvlerësuese për progresin dhe perceptimin e aktorëve për klimën e saj.
		Nënfusha 3: Mjedisi i te nxënërit	Treguesi 1: Mësuesi respekton të drejtat, dinjitetin, mirëbesimin e nxënësve.	3.1.1. Mësuesit janë të mirinformuar për të drejtat e nxënësve 3.1.2. Mësuesit dhe drejtuesit i respektojnë të drejtat e nxënësve
			Treguesi 2: Mësuesi përdor komunikim të frytshëm me nxënësit	3.2.1. Shkolla ka një komunikim të mirë mësues- nxënës. 3.2.2. Mësuesit mbajnë qëndrim pozitiv ndaj pikëpamjeve të ndryshme të nxënësve. 3.2.3. Mësuesit janë të aftë të menaxhojnë dhe të zgjidhin konfliktet në shkollë.
		Nënfusha 4: Lidhja e shkollës me prindërit dhe komunitetin	Treguesi 1: Mësuesi bashkëpunon me prindërit dhe komunitetin	4.1.3. Prindërit janë pjesëmarrës në veprimtari mësimore dhe edukative në shkollë.

3	Fusha 4 : Kujdesi për nxënësit	Nënfusha 3: Kujdesi për nxënësit gjatë gjithë procesit të të nxënit	Treguesi 1: Procesi mësimor pasqyron kujdesje dhe frymë miqësore për nxënësit	3.1.1. Komunikimi i ndërsjellë mësues-nxënës pasqyron siguri dhe besim; 3.1.2. Komunikimi mësues nxënës realizohet përmes shpjegimeve, të dëgjuarit, pyetje-përgjigjeve; 3.1.3. Respektimi i larmisë kulturore është i natyrshëm në marrëdhëniet mësues–nxënës dhe nxënës-nxënës.
		Nënfusha 7: Kujdesi ndaj nxënësve i psikologut të shkollës	Treguesi 1: Shkolla ofron shërbimin e psikologut	7.1.1. Shkolla planifikon shërbimin që ofron psikologu gjatë gjithë vitit; 7.1.2. Psikologu ka një mjedis të posaçëm pune në shkollë; 7.1.3. Psikologu punon individualisht me çdo nxënës; 7.1.4. Psikologu ruan mirëbesimin e çdo fëmije që trajton; 7.1.5. Psikologu plotëson kartelat e fëmijëve; 7.1.6. Psikologu bashkëpunon me prindërit dhe mësuesit.
4	Fusha 5: Menaxhimi i shkollës	Nënfusha 1: Plani afatmesëm i shkollës	Treguesi 1: Shkolla ka Plan Afatmesëm 4 vjeçar	1.1.1. Shkolla harton dhe zbaton planin afatmesëm; 1.1.4. Plani paraqet qartë analizën e thellë të gjendjes së shkollës; 1.1.10. Plani afatmesëm zbatohet përmes planit vjetor të shkollës; 1.1.11. Objektivat e planit vjetor zhvillojnë prioritetet e planit afatmesëm; 1.1.14. Personeli i shkollës është i motivuar të zbatojë planin afatmesëm.

		Nënfusha 2: Plani vjetor i shkollës	Treguesi 1: Shkolla zbaton planin vjetor	2.1.1. Plani vjetor i shkollës është ndërtuar në përputhje me formatin zyrtar; 2.1.2. Është analizuar gjendja sipas udhëzimit përkatës; 2.1.11. Plani vjetor është i zbërthyer në plane mujore;
		Nënfusha 6: Vetëvlerësimi / vlerësimi i brendshëm i shkollës	Treguesi 1: Shkolla realizon vlerësimin e brendshëm sipas treguesve të IKAP;	6.1.2. Shkolla realizon vlerësimin e brendshëm sipas treguesve të IKAP; 6.1.3. Shkolla realizon vlerësimin e brendshëm vjetor për 2 – 3 fusha të cilat lidhen ngushtë me planin e saj vjetor; 6.1.4. Secili mësues bën vetëvlerësimin me instrumente standarde; 6.1.6. Shkolla përgatit çdo vit raportin e vlerësimit të brendshëm sipas formatit standard; 6.1.12. Në procesin e vetëvlerësimit janë marrë parasysh idetë e nxënësve dhe prindërve. 6.1.17. Shkolla e publikon raportin e vetëvlerësimit në faqen e saj zyrtare; 6.1.18. Raporti vjetor i vetëvlerësimit dërgohet në Dar/ZA dhe IKAP.
		Nënfusha 7: Gjithëpërfshirja	Treguesi 1: Drejtorja e shkollës përfshin të gjithë organizmat e saj në menaxhimin e shkollës.	7.1.1. Në shkollë funksionojnë sipas Dispozitave Normative të gjithë organizmat e saj: Këshilli i klasës, Këshilli i disiplinës, Këshilli i mësuesve, Këshilli i prindërve, Qeveria e Nxënësve, Bordi i Shkollës.
		Nënfusha 8: Puna në grup	Treguesi 1: Shkolla nxit punën në grupe të personelit të saj.	8.1.1. Drejtorja e shkollës krijon grupe pune për hartimin dhe zbatimin e planeve afatmesme, vjetore dhe mujore për menaxhimin e saj.

Organizmat në nivel shkolle

 Sipas Dispozitive Normative, organizmat në nivel shkolle, ku marrin pjesë edhe nxënësit, janë: bordi i shkollës, qeveria e nxënësve, komisioni i etikës dhe sjelljes, komisioni i disiplinës, komisioni i shëndetit, sigurisë, mirëmbajtjes dhe mjedisit. Këto organizma menaxhojnë shumë veprimtari të shkollës. Ato ngrihen në nivel shkolle dhe lidhen drejtpërdrejtë me: planifikimin, menaxhimin e shkollës, respektimin e të drejtave të nxënësve, çështje të etikës dhe sjelljes në shkollë, si dhe me kujdesin shëndetësor, mjedisor, sigurinë fizike dhe psikologjike dhe me mirëmbajtjen e shkollës. **Bordi i shkollës** përbëhet nga prindër të nxënësve, mësues, përfaqësues i njësisë bazë të qeverisjes vendore përkatëse, nxënës dhe pjesëtarë të tjerë të komunitetit (me ndikim në komunitet që vijnë nga bota e biznesit, përfaqësues të OJF-ve që nuk janë prindër të nxënësve). **Qeveria e nxënësve** është organizëm që promovon të drejtat e nxënësve dhe ndihmon në mbarëvajtjen e shkollës. Ajo drejtohet nga kryetari i qeverisë së nxënësve dhe zgjidhet me vote nga nxënësit. Qeveria e nxënësve funksionon me mandat 1-vjeçar me përfaqësim të balancuar gjinor. **Komisioni i etikës dhe i sjelljes** në institucionin arsimor përbëhet nga mësues, prindër dhe nxënës (të moshës mbi 14 vjeç, që caktohen nga qeveria e nxënësve). Komisioni ka për detyrë të shqyrtojë ankesat e nxënësve, të prindërve dhe të punonjësve të institucionit ndaj shkeljeve të normave të etikës dhe sjelljes dhe t'i propozojë drejtorit të institucionit masat përkatëse. **Komisioni i shëndetit, sigurisë, mirëmbajtjes dhe mjedisit** funksionon në nivel shkolle dhe ka për detyrë të mbikëqyrë kushtet e ruajtjes së shëndetit (përfshirë atë fizik, mendor dhe mirëqenien psikologjike), sigurisë, higjienës, pastërtisë dhe mjedisit. Komisioni organizon veprimtari ndër-gjegjësuere me nxënës, prindër dhe mësues për kushtet e ruajtjes së sigurisë, shëndetit (fizik dhe mendor) mirëmbajtjes dhe sigurisë së shkollës.

Ekstremizmi i dhunshëm

 Ekstremizmi i dhunshëm nënkupton: pikëpamjet, veprimet, sjelljet, e qëndrimet e dhunshme, të motivuara dhe të ndërtuara mbi besime ideologjike radikale, për të arritur qëllime ideologjike, fetare dhe/ose politike, me anën e mjeteve të dhunshme, të shumëllojshme, deri tek ato më çnjerëzore.

Pikëpamjet ideologjike dhe sjelljet ekstremiste të dhunshme mund të shprehen, imitohen dhe përcillen në disa fusha si: familja, shkolla, feja, politika, sporti, marrëdhëniet gjinore, etj. Gjithashtu, ekstremizëm i dhunshëm nënkupton edhe: mosdhënien e mundësive dhe/ose moslejimin e pikëpamjeve të ndryshme, mbivlerësimin e pikëpamjes personale dhe nënvleftësimin e pikëpamjeve të tjetrit, imponimin e pikëpamjeve personale pa lejuar mundësinë e arsytimit, të dallimit dhe të krahasimit me pikëpamjet e tjera (UNESCO, 2016). Ai mund të ushtrohet nga individë dhe/ose grupe të indoktrinuara. Të gjitha llojet e ekstremizmit janë të dëmshme dhe me pasoja të rrezikshme për individin dhe shoqërinë.

Kuadri ligjor për ekstremizmin e dhunshëm

 Kodi Penal i ndëshkon veprimtaritë terroriste që kryhen nga organizata terroriste, të cilat përcaktohen si “Organizata kriminale të natyrës së veçantë të përbëra nga një ose më shumë individë që bashkëpunojnë me qëllim që të kryejnë akte terroriste” (Neni28/2). Kreu VII flet për llojet e dhunës ekstremiste, krijimin dhe financimin e organizatave terroriste dhe rekrutimin e trajnimitin e individëve. Aktet terroriste janë krime që synojnë të krijojnë panik në shoqëri, ose të destabilizojnë strukturat politike, ekonomike, shoqërore dhe kushtetuese, përfshirë këtu edhe rrëmbim personi, dëmtim të pronës publike, infrastrukturës, transportit, mjeteve të transportit, blerjen dhe mbajtjen e lëndëve plasëse, armëve bio-

kimike dhe bërthamore dhe akte të tjera të ngjashme (Neni 230). Terrorizmi dënohet me 15 vjet heqje lirie për keqbërësit, ndërsa mbështetësit dënohen me sekuestrim pasurie.

 Ligji Nr.157, datë 10/10/2013 “Për masat kundër financimit të veprimtarive terroriste” ashpërsoi masat ligjore kundër terrorizmit duke parashikuar figura të reja krimi, si: pjesëmarrja e shtetasve shqiptarë në konflikte të armatosura në shtetet të huaja, organizimi i pjesëmarrjes në konflikte në shtete të huaja, thirrjet për t’iu bashkuar aksioneve ushtarake në shtete të huaja. Këto masa patën ndikim në stepjen e organizatorëve të terrorizmit, sidomos pjesëmarrjen e shqiptarëve në luftime në shtete të huaja nën drejtimin e ISIS.

Përgjigja institucionale ndaj ekstremizmit të dhunshëm

 Strategjia Kombëtare për luftën kundër ekstremizmit të dhunshëm dhe Plani i Veprimit (2015) synon të ruajë vlerat e harmonisë fetare, të mbrojtë të drejtat e njeriut, ligjin dhe demokracinë, shoqërinë shqiptare nga ekstremizmi i dhunshëm. Strategjia ka 4 objektiva: (1) fuqizimi i koordinimit të aktoreve për zbatimin e strategjisë; (2) nxitja e kërkimit lokal; (3) fuqizimi i qëndresës komunitare; (4) lufta ndaj propagandës ekstremiste se dhunshme dhe rekrutimit online. Këto objektiva janë në funksion të përmbushjes së qëllimit, që është ngritja e kapaciteteve të aktoreve të përfshirë në luftën kundër terrorizmit dhe radikalizmit fetar. Plani i veprimit përmban 10 masa në tre fusha përparësore: puna në komunitet, lufta kundër ekstremizmit të dhunshëm, zhvillimi i politikave për parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm.

 Fusha e parë përmbledh masa për **arsimin** si: (a) nxitja e mendimit kritik, aktivizimi qytetar, lartësimi i vlerave dhe tolerancës përmes arsimit dhe shndërrimit të shkollave në

qendra komunitare në zonat e nxehta; (b) trajnimi i mësuesve për të njohur shenjat e ekstremizmit dhe për t'iu kundërpërgjigjur; (c) ndërmarrja e veprimtarive shkollore dhe jashtëshkollore për parandalimin e radikalizmit, duke futur edukimin e kulturës së fesë në shkolla, krahas atij qytetar, duke shtuar veprimtaritë sportive dhe kulturore, klube debati dhe biseda për të rritur rezistencën ndaj radikalizmit. Masa e dytë synon të trajtojë shkaqet socio-ekonomike të radikalizmit përmes arsimit profesional dhe shërbimit të punësimit.

 Fusha e dytë përparësore synon t'i kundërpërgjigjet propagandës ekstremiste duke ndërmarrë fushata ndërgjegjësuere të cilat ndikojnë në qëndrimet e njerëzve përkundrejt ekstremizmit dhe radikalizmit. Fusha e tretë përparësore ka të bëjë me politikën për parandalimin dhe luftimin e ekstremizmit të dhunshëm nëpërmjet rritjes së ekspertizës në këtë fushë dhe kryerjes së studimeve për shkaqet që çojnë drejt tij.

 Aktorët kryesorë për zbatimin e strategjisë dhe planit janë: Koordinatori Kombëtar për zbatimin e strategjisë, Ministria e Mirëqënies Sociale dhe Rinisë (MMSRS), Ministria e Arsimit dhe Sportit (MAS), mësuesit dhe DAR/ZA-te. MAS ka ngritur një grup pune për Parandalimin e Ekstremizmit të Dhunshëm, i cili në bashkëpunim me Institutin e Zhvillimit të Arsimit (IZHA)-n po hartojnë modulet për trajnimin e mësuesve për kulturën fetare në shkolla. Moduli është pjesë e kurrikulës së arsimit parauniversitar dhe përfshihet tek arsimi për demokraci dhe qytetari. Qëllimi i programit është t'u ofrojë nxënësve informacion dhe dije për kulturën fetare në mënyrë që ata të jenë në gjendje të dallojnë besimin fetar nga radikalizmi fetar dhe të respektojnë diversitetin fetar e të ndërtojnë debat paqësor.

II Teoria dhe përkufizimet

Hyrje

 Bullizmi dhe ekstremizmi në shkolla është një problem i përhapur në mbarë botën. Kjo dukuri dëmton frymën e përgjithshme në shkolla dhe çënon të drejtën e nxënësve për të mësuar në një mjedis të sigurt e të padëmshëm. Shumë mësues e kuptojnë se veprimet e posaçme spontane nuk e sjellin ndryshimin e dëshiruar. Nëse duan që të jenë efektive në përpjekjet e tyre për të mposhtur bullizmin, komunitetet e shkollave duhet të bashkëpunojnë dhe të zhvillojnë një qasje arsimore të qëndrueshme, gjithëpërfshirëse dhe sistematike.

 T'i thuash jo bullizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm në shkolla nënkupton të zbatosh Konventën për të Drejtat e Njeriut, që është detyrim i të gjitha shteteve nënshkruese. Nënkupton, gjithashtu, të ndërtosh një të ardhme më të mirë sot. Fëmijët dhe të rinjtë, të cilëve u mësohet që të kundërshtojnë bullizmin dhe ekstremizmin e dhunshëm në shkollë, do të jenë të aftë që të kundërshtojnë padrejtësinë, diskriminimin, dhunën dhe manipulimin në jetën e tyre, në përgjithësi. Njëkohësisht u mësohet të krijojnë komunitete, ku mbrohen të drejtat e të gjithëve, në mënyrë që çdokush të mund të zhvillohet me të gjitha mundësitë që ka dhe të kontribuojë në zhvillimin paqësor të një shoqërie.

Të gjitha përkufizimet dhe konteksti teorik për sa i takon bullizmit bazohen në përvojën e programit të përbashkët të Bashkimit Evropian dhe Këshillit të Evropës për bashkëpunim ndërkombëtar "Trajtimi i dhunës në shkolla përmes edukimit për qytetari demokratike dhe edukimit me të drejtat e njeriut". Projekti u zbatua në vitin 2016 nga autoritetet arsimore kombëtare dhe partnerë të shoqërisë civile nga Greqia, Hungaria, Mali i Zi, Polonia dhe Rumania. Në kuadër të projektit u studiua fenomeni i dhunës dhe bullizmit në shkolla dhe u formuluan rekomandime për mënyrat efektive të trajtimit të tij.

 Pjesa që ka të bëjë me ekstremizmin e dhunshëm është marrë nga Udhëzuesi i UNESCO-s "Parandalimi i ekstremizmit të dhunshëm përmes edukimit".

 Krahas përmbledhjeve të shkurtra teorike të bullizmit dhe ekstremizmit, në tekst jepet një përshkrim i masave parandaluese dhe kundërvepruese që mund të merren në shkollë për të trajtuar këtë fenomen shkatërrues.

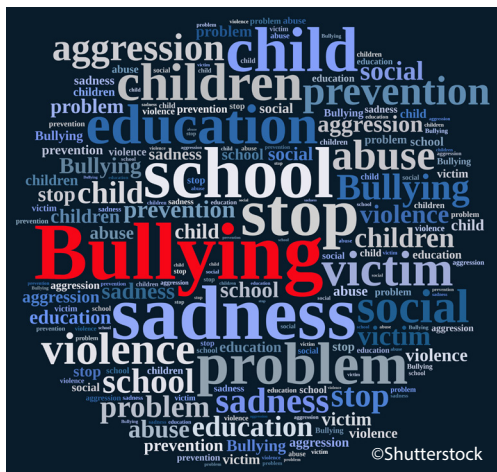
Pjesa I – Bullizmi

Hapi 1

— Për të kuptuar qartë se çfarë është bullizmi është me rëndësi që të dallohen tre dukuri të ndryshme, të cilat lidhen ngushtë me njëra-tjetrën. Për shkak të lidhjes së ngushtë ndërmjet tyre, shumë mësues i përdorin dhe i kuptojnë ato në mënyrë të ndërsjellë, gjë që lë shteg për keqkuptim, paqartësi dhe mungesë efektshmërie në luftimin e bullizmit. Këto fenomene janë agresiviteti, dhuna dhe bullizmi.

Agresiviteti është një akt i ndërgjegjshëm dhe i qëllimshëm, që në kuptimin e gjerë të tij, synon të dëmtojë dikë. Kur flasim për agresivitetin, zakonisht nënkuptojmë ndërveprimin mes njerëzve, të cilët janë relativisht të barabartë nga pikëpamja fizike, emocionale, rrethanore apo pikëpamje të tjera.

— Agresiviteti mund të çojë në **dhunë**. Nëse nuk trajtohen siç duhet, aktet e agresionit mund të ndikojnë në modelin e vazhdueshëm të rregullimit të marrëdhënieve ndërpersonale – fiton më i forti. Ky model, nga ana tjetër, shndërrohet shumë shpejt në ballafaqim të dhunshëm ndërmjet individëve apo grupeve.

Dhuna është një lloj sjellje agresive në të cilën agresori shfrytëzon epërsinë e vet ndaj një viktime. Dhuna karakterizohet nga një a më shumë prej këtyre tipareve:

- Ndarja e roleve: një viktimë, një agresor dhe një spektator.

Në raste agresiviteti, këto role janë të ndërkëmbyeshme. Në raste dhune, rolet janë të përhershëm.

- Natyra e zgjatur e dukurisë.

Agresiviteti është më spontan dhe i qëllimshëm, ndërsa dhuna është më ciklike; ajo karakterizohet nga periodha të intensifikimit të sjelljes agresive që ndërthuren me periodha relativisht të qeta.

- Pabarazia e fuqisë apo e forcës ndërmjet viktimës dhe agresorit.

■ Kjo epërsi e agresorit ndaj një viktime apo viktimave, që ndodh në raste të dhunës ndërmjet bashkëmoshatarëve, mund të ketë karakteristika të ndryshme dhe mund të përfshihet në disa kategori:

- Epërsia sasiore (p.sh.: kur disa nxënës shajnë dhe fyejnë një nxënës tjetër).
- Epërsia fizike (p.sh.: kur një nxënës më i fortë rreh një nxënës më të dobët).
- Epërsia psikike, siç janë ndryshimet në aftësitë intelektuale, ndërpersonale apo të ndërveprimit shoqëror (p.sh.: kur një nxënës i mirë me nota të shkëlqyera përqesh një nxënës të dobët me nota të ulëta).
- Epërsia e “mjedisit shoqëror” (p.sh.: kur një nxënës, i cili i përket një grupi të rinjsh joformalë negativë, i nënshtron shokët e klasës dhe i detyron drejt sjelljeve të padëshiruara).

Bullizmi është një formë ekstreme e dhunës në shkollë që lidhet me ngacmimin, poshtërimin apo përjashtimin nga grupi të një nxënësi, që është relativisht më i dobët, në mënyrë sistematike dhe të vazhdueshme. Një nxënës a grup nxënësish, të cilët në mënyrë të qëllimshme e përdorin epërsinë e tyre ndaj viktimës për atë qëllim, shkakton bullizëm.

■ Nëse i krahasojmë këto tre fenomene, mund të shohim një ndryshim të qartë ndërmjet tyre:

■ Format e agresivitetit, dhunës dhe bullizmit janë të ngjashme, por disa nga format janë të vështira për t'u konstatuar drejtpërsëdrejti. Megjithatë, ndërgjegjësimi për format e mundshme të veprave, i bën mësuesit më të vëmendshëm ndaj sjelljeve domethënëse të nxënësve të tyre.

■ Format më të zakonshme të agresivitetit, dhunës dhe bullizmit në shkollë janë:

- **Forma fizike.** Është shumë e lehtë për t'u vërejtur, pasi kjo formë përfshin sjellje, si: të rrahurit, të goditurit me shkelma, të pështyrit, të cyturit, të ndukurit etj. Këto forma sjelljeje mund të zbatohen drejtpërsëdrejti apo tërthorazi, kur autorët e dhunës nxisin të tjerë që t'i dëmtojnë viktimat. Dhuna fizike është vërejtur dhe studiuar kryesisht tek djemtë.

- **Forma verbale.** As kjo formë nuk është vështirë për t'u dalluar. Në këtë rast, sjellja tipike përfshin të shpotiturit, të sharët, të poshtëruarit, të përqeshurit, të fyerit, të tallurit, të qesëndisurit, të shqetësuarit, të kërcënuarit, të demonstruarit e gjesteve ofenduese etj. Problemi i madh është se shumë mësues, prindër dhe nxënës nuk e quajnë si të rrezikshme këtë formë të bullizmit. Ndonëse, ajo traumatizon viktimën dhe shkakton pasoja negative në një periudhë afatgjatë tek të gjithë, për fat të keq, në shumë komunitete shkollore ajo ende shihet si e pranueshme.
- **Forma sociale.** Është një formë sjelljeje ku dëmi shkaktohet duke dëmtuar marrëdhëniet apo statusin shoqëror të dikujt. Nuk dallohet lehtë, pasi ajo përfshin forma të sjelljes që është shumë vështirë të zbulohen me anë të vrojtimit. Kjo formë nuk përfshin kontakt fizik; shembujt më të zakonshëm janë: izolimi, përjashtimi nga një grup, injorimi, mos komunikimi apo përhapja e thashethemeve. Është vërejtur dhe studiuar kryesisht tek vajzat.
- **Forma materiale.** Më të shumtën e kohës, kjo formë nuk përfshin kontakt të drejtpërdrejtë fizik, të paktën në fillim të veprimit dhe nëse viktimë dorëzohet. Ky veprim ndodh në prani të viktimës dhe synon të shkatërrojë apo të marrë gjërat e tij/saj personale në këmbim të parave. Në këtë rast, nxënësit në moshë më të madhe veprojnë si agresorë, ndërsa nxënësit në moshë më të vogël kthehen në viktimë.
- **Forma seksuale.** Në më të shumtën e rasteve, ajo ndodh pa u pikasur nga mësuesit. Është një akt seksual që kryhet kundër dikujt pa marrë miratimin me vullnet të lirë të këtij personi. Kjo formë përfshin kontaktin dhe **kontaktin seksual të padëshiruar**, apo kryerjen e veprimeve të ndryshme, që mund të ushtrohen duke e detyruar personin fizikisht ose jo fizikisht, apo duke e kapur në befasi. Në këtë rast, më shpesh, djemtë veprojnë si agresorë dhe vajzat bëhen viktimë. Problemi për sa i takon dhunës së këtij lloji është se, shpeshherë, forma, si: të prekurit e qëllimshëm dhe komentet me domethënie seksuale, nuk trajtohen si të dhunshme.

- **Forma kibernetike.** Kjo formë është e padukshme për mësuesit, pasi ajo ndodh në sferën e mbyllur të teknologjisë moderne: rrjetet sociale, postat elektronike dhe mesazhet me tekst. Kjo formë përfshin vërejtje ofenduese, kërcënime, publikimin e fotove apo videove të padëshiruara, mesazhe të pakëndshme, hyrjen në mënyrë të paligjshme në llogaritë, vjedhjen e identiteteve, nxjerrjen e sekreteve, publikimin e materialeve private, ngacmimin, provokimin e sjelljeve të caktuara që më tej dokumentohen dhe shpërndahen etj. Ndonëse, nga pikëpamja fizike, bullizmi kibernetik nuk ndodh në shkollë, janë pikërisht shkollat ato që kanë mjetet më të mira për ta trajtuar atë.

Hapi 2

Hapi i dytë për trajtimin e bullizmit në shkollë është aftësia e të rriturve për të njohur viktimat, agresorët dhe spektatorët, si dhe për të kuptuar sinjalet, që tregojnë se bullizmi po ndodh.

Viktimat

— Arsyet që shpjen në krijimin e situatave, ku një nxënës bëhet viktimë e bullizmit në shkollë, janë të shumta dhe nga më të ndryshmet. Për këtë nuk ekzistojnë rregulla të zakonshme, ndonëse, ekzistojnë disa faktorë të cilët mund të bëjnë që një nxënës të rrezikojë të bëhet viktimë:

- Mungesa e vetëvlerësimit, ndrojtja, niveli i lartë i ankthit.
- Vështirësi në vendosjen e kontakteve me bashkëmoshatarët dhe mbështetje e vogël nga ana e grupit.
- Lidhje të dobëta të prindërve të nxënësit me shkollën.

— Viktimat e bullizmit rrallëherë i ndajnë problemet e tyre me të rriturit. Kjo është arsyeja pse është vështirë që të zbulohen. Të shumtën e herëve, këta nxënës mbeten vetëm për vetëm me problemet e tyre, pasi, shpeshherë, mësuesit dhe prindërit priren që t'i minimizojnë shqetësimet e tyre. Përveç kësaj, nga frika e hakmarrjes, viktimat heshtin lidhur me problemet e tyre. Së fundi, kanë turp, pasi, shpeshherë, viktimat mendojnë se janë fajtor për situatën në të cilën ndodhen.

— Ndonëse viktimat nuk flasin për problemet e tyre, dhe agresorët nuk shohin aspak probleme, ka disa sinjale që i ndihmojnë mësuesit të kuptojnë se dikush po ngacmohet. Dan Olweus, psikolog norvegjez, i cili për shumë vite ka studiuar një fenomen të dhunës në shkolla, ka hartuar këtë listë të sinjaleve. Shpeshherë, viktimat:

- përqeshet, poshtërohet, kërcënohet, cytet apo detyrohet që të zbatojë komandat e nxënësve të tjerë;

- ka një nofkë të pakëndshme;
- kërkon gjërat e veta që ia kanë fshehur, shpërndarë apo prishur;
- ka gjurmë fizike – të gërvishtura dhe të nxira, apo veshje të grisura dhe të dëmtuara;
- qan apo duket i/e trishtuar dhe i/e palumtur;
- mund të tregojë ndryshime të papritura të gjendjes shpirtërore – kalon nga trishtimi në acarim apo në shpërthime të befta të zemërimit;
- është i/e izoluar, nuk përfshihet në veprimtari të zakonshme, qëndron vetëm kur nxënësit formojnë grupe apo ftohet i/e fundit që t'i bashkohet grupit;
- ka vështirësi të shprehet gjatë orëve të mësimi;
- humb motivin për të studiuar, për pasojë rezultatet e tij/të saj në shkollë përkeqësohen;
- vjen vonë në shkollë, zgjedh rrugë të çuditshme për të shkuar në shkollë apo ikën nga mësimi;
- në pushim rri vetëm ose përpiqet që të rrijë më afër mësuesve;
- nuk merr pjesë në ekskursionet dhe veprimtaritë me klasën ose përpiqet që gjatë atyre të rrijë më afër të rriturve;
- nuk ka shokë, nuk shkon te askush për vizitë dhe nuk fton shokë në shtëpi;
- ka dhembje koke, dhembje stomaku, probleme me gjumin, qan natën;
- u kërkon prindërve më shumë para nga sa ata kanë caktuar për të (Olweus, 1998).

■ Disa viktimë sillen në një mënyrë që është vështirë të ndiesh keqardhje për ta. Ata njihen si viktimë provokuese. Këta nxënës janë të rrëmbyer dhe hiperaktivë. Është shumë e lehtë t'i

provokosh ata që të sillen në mënyrë agresive. Nganjëherë, ata provokojnë edhe vetë agresorët apo sillen në mënyrë agresive ndaj nxënësve të tjerë, sidomos atyre që janë më të vegjël në moshë. Nxënës të tillë nuk respektojnë norma të caktuara sociale. Ata u imponohen të tjerëve, i shqetësojnë ata, ndërhyjnë në biseda, nuk ruajnë distancën, nganjëherë shfaqin vese të pakëndshme dhe i acarojnë të tjerët, edhe mësuesit. Kjo është arsyeja pse mësuesit priren të gabojnë dhe i konsiderojnë këta nxënës si agresorë dhe jo si viktime të bullizmit që kanë shumë nevojë për ndihmë. Nxënës të tjerë thonë se këta nxënës i shkaktojnë vetë problemet e tyre, fillojnë të parët apo “e kërkojnë vetë”. Është gabim i madh që raste të tilla të mos trajtohen si raste bullizmi.

Agresorët

— Agresorët nuk veprojnë në mënyrë spontane. Ata e planifikojnë dhe e fillojnë sjelljen agresive, ndërsa synimi i tyre kryesor nuk është që t’i shkaktojnë viktimës vuajtje, por të ndiejnë kënaqësi nga sundimi dhe ushtrimi i pushtetit. Ata zgjedhin

dhunën si mjet për arritjen e pikësnyimeve të tyre, që janë kontrolli dhe pozicioni domethënës në grupin e shokëve. Arsyeja tjetër e sjelljes së dhunshme është se ajo i ndihmon agresorët që të çlirojnë tensionin e mbledhur për shkak të situatave të tjera pezmatuese që nuk lidhen me viktimat.

■ Dan Olweus, i cili ka studiuar profilet psikologjike të agresorëve në shkollë, ka vërejtur se, zakonisht, ata:

- janë më të mëdhenj në moshë, më të fortë apo fizikisht më të fuqishëm sesa viktimat e tyre;
- janë aktivë dhe energjikë, përpiqen të sundojnë mjedisin dhe të nënshtrojnë të tjerët;
- janë të rrëmbyer dhe inatosen, acarohen apo pezmatohen lehtë;
- nuk i respektojnë normat dhe rregullat;
- rebelohen, e ngrenë zërin me të rriturit, ndonëse mund t'i kenë frikë ata që janë më të fuqishëm;
- shoqërohen me të ashtuquajtur "shokë të këqij", fillojnë të pinë alkool shumë shpejt, përfshihen në vjedhje dhe janë në

shkelje të ligjit;

- konsiderohen si të “fortë”, nuk shfaqin ndjenja turpi, faji apo keqardhje;
- janë relativisht të sigurt në vetvete dhe të kënaqur me veten;
- sa më shumë rriten, aq më negative bëhet sjellja e tyre në shkollë dhe marrin nota më të dobëta;
- rrethohen nga një grup njerëzish që i admirojnë (Olweus, 1998).

Spektatorët

■ Spektatorët janë njerëz kyç, të cilët mund t’i ndalojnë rastet e bullizmit. Sidoqoftë, pa udhëzime të posaçme dhe rregulla e marrëveshje të qarta, ata nuk janë shumë të vetëdijshëm se çfarë ndodh dhe përfshihen në situatë, duke luajtur role të ndryshme në të.

■ Nuk ka spektator që të jetë indiferent ndaj situatës – disa prej tyre ndiejnë keqardhje për viktimat, të tjerët mbështesin agresorët. Secili prej tyre përjeton shumë emocione kontradiktore dhe të forta. Ato mund të jenë po aq të ndërlikuara sa dhembshuria për viktimën dhe zemërimi ndaj agresorit, por, njëkohësisht, acarim nga sjellja e viktimës dhe njëfarë admirimi për agresorin. Njëkohësisht, ekziston një ndjesi pafuqie ndaj situatës dhe frikë nga agresori. Nëse spektatorët nuk shohin që të rriturit reagojnë ndaj situatës, ata mësojnë që, nga pikëpamja shoqërore, ta perceptojnë si të pranueshme situatën.

■ Ndjesitë kontradiktore sjellin veprime kontradiktore. Nga njëra anë, spektatorët mund të provojnë të kërkojnë ndihmën e të rriturve, pasi mendojnë se kjo situatë nuk është e drejtë, por, nga ana tjetër, ata mund t’u kërkojnë prindërve që të mos u thonë mësuesve dhe të mos ndërhyjnë, pasi mendohet se kallëzimi i shokëve nuk është gjë e mirë. Nëse të rriturit nuk reagojnë siç duhet në këtë situatë dhe nuk japin shembuj të trajtimit të bullizmit, fëmijët nuk u tregojnë më gjërat e tyre. Nëse të rriturit nuk reagojnë, spektatorët bëhen gjithnjë e më indiferentë ndaj dhunës dhe bullizmit. Ata fillojnë ta perceptojnë veten si viktimat të mundshme dhe përpiqen t’i largohen rrezikut.

Hapi 3

©Shutterstock

■ Mund të duket sikur vetëm viktimat i ndiejnë pasojat negative të bullizmit. Në të vërtetë, të gjithë vuajnë: Përjetimi i vazhdueshëm i emocioneve të vështira, sjell ndryshime jo të favorshme, të cilat lenë shenjë tek të gjithë për një kohë të gjatë.

Pasojat e bullizmit

■ Viktimat e bullizmit përjetojnë ndjesi poshtërimi, frike, dëshpërimi dhe trishtimi. Viktimat ndihen të vetmuar, të pambrojtur dhe të pafuqishëm. Atyre u vjen turp nga ajo që ju ndodhi dhe ndihen fajtorë që nuk mundën të mbronin veten. Në të njëjtën kohë, ata ndiejnë zemërim dhe urrejtje ndaj agresorëve dhe spektatorëve që nuk reagojnë. Viktimat priren që të kenë probleme me përqendrimin dhe përparimin në shkollë. Vetëvlerësimi i tyre bie në mënyrë rrënjësore, ndërsa shoqërinë e perceptojnë si armiqtësore apo indiferente. Këto opinione mbeten të pandryshueshme dhe përcaktojnë sjelljen e personit dhe marrëdhëniet e tij me shoqërinë

gjatë gjithë jetës së mëvonshme. Bullizmi, që ushtrohet për një periudhë të zgjatur kohore, lë trauma të përhershme mendore dhe mund të shkaktojë çrregullime somatike dhe sëmundje serioze. Në jetën e mëvonshme, viktimat e bullizmit përjetojnë probleme sociale: vështirësi në vendosjen e lidhjeve, tendencë për izolim, mendime të shpeshta për vetëvrasje.

■ Agresorët përjetojnë emocione të forta, gjithashtu. Para së gjithash, ata ndiejnë zemërim dhe përçmim ndaj viktimave të tyre. Në të njëjtën kohë, ata ndihen krenarë dhe të kënaqur me veten dhe, shumë shpesh, ndiejnë lehtësim, çka është tipike pas çlirimit të ndjesive negative. Nëpërmjet dhunës ata çlirojnë tensionin, e krijuar nga situata të tjera, që, shumë shpesh, ndodhin jashtë shkollave. Përveç kësaj, ata e forcojnë pozitën e tyre drejtuese në grup ose i japin vetes siguri, duke treguar se i përkasin grupit më të fortë. Në këtë mënyrë, agresorët marrin përfitime psikologjike dhe sociale, që vetëm se sa ia shtojnë më shumë bindjen se dhuna është mënyra e duhur dhe efektive në shoqëri.

■ Nëse agresori është mësues, ai/ajo mund të njihet për disiplinimin e nxënësve. Por ky aspekt bazohet te frika dhe forcon modelet negative të marrëdhënieve shoqërore.

■ Spektatorët që, nuk janë treguar të aftë të ngrihen kundër bullizmit, ndihen të pafuqishëm, të rrezikuar, në ankth dhe të çorientuar. Ata nuk janë të kënaqur me veten dhe e akuzojnë veten që nuk janë treguar të zotë të japin ndihmën e tyre, sidomos nëse, me kalimin e kohës, ata mësojnë për pasojat dramatike të bullizmit që kanë përjetuar viktimat. Këta nxënës mësojnë të heshtin, të pretendojnë se nuk vënë re padrejtësi apo t'u bashkohen atyre që janë më të fortë. Ata marrin mesazhin se nuk janë në gjendje të bëjnë ndryshime pozitive dhe ushtrojnë aftësi si të heshtin në situata të vështira. Kjo do të thotë se ata mësojnë të mbajnë qëndrim pasiv ndaj sfidave të jetës. Në moshë të rritur, këtyre nxënësve u mungon përgjegjësia dhe aftësia për të bashkëpunuar dhe për të zgjidhur mosmarrëveshjet.

Hapi 4

Çfarë duhet të dinë mësuesit

■ Mësuesit duhet gjithashtu të kenë dijeni për natyrën ciklike të dukurisë; në të kundërt, ata mund të nxjerrin konkluzione të gabuara. Për shembull, nëse, një ditë, një mësues vë re një grup nxënësish që keqtrajtojnë një nxënës tjetër dhe, të nesërmen, të gjithë nxënësit shihen duke luajtur qetësisht së bashku, mësuesi mund të arrijë në konkluzionin se situata nuk është e rrezikshme dhe nuk nevojitet ndërhyrje dhe vëzhgim afatgjatë. Ky është një gabim tipik që bëjnë spektatorët, sidomos mësuesit, dhe pikërisht ky gabim kontribuon në efektivitetin e ulët të shumë strategjive kundër bullizmit në shkolla.

■ Është me rëndësi të mësohet si duhet kuptuar sjellja e viktimave, pasi ajo ndryshon në procesin e bullizmit dhe, nganjëherë, nuk duket aspak e rrezikshme. Gjatë fazës së parë të bullizmit, viktimat përpiqet ta zgjidhë problemin. Për shembull, një nxënës mund t'u bindet agresorëve, t'i përmbushë urdhrat e tyre, t'u bëjë detyrat e shtëpisë, t'u sjellë gjëra që ata duan të kenë – çdo gjë me qëllim që të miqësohet me agresorët dhe të minimizojë problemet me të cilat ai përballet. Mund të ekzistojë një përshtypje se nxënësi nuk bezdiset nga poshtërimi apo ngjitja e nofkave. Nganjëherë, nxënësi madje tallet me veten me shpresë që agresorët të mërziten dhe ta lënë rehat. Në këtë fazë, vetëm mësuesit, të cilët e kuptojnë dukurinë e dhunës, apo prindërit e vëmendshëm mund të zbulojnë se diçka e keqe po ndodh, pasi, në pamje të parë, gjithçka duket në rregull.

■ Nëse kjo sjellje nuk ndihmon, viktimat përpiqet t'u largohet situatave të vështira. Ata duken të trishtuar, nuk luajnë me shokët, rrinë vetëm, mungojnë në shkollë, hiqen se janë sëmurë, kanë dhembje koke apo simptoma të tjera të stresit të zgjatur. Nganjëherë,

ata përpiqen ta kompensojnë këtë situatë, të tregojnë njohuritë e tyre apo talente të tjera, të tërheqin vëmendjen dhe lëvdatat e mësuesve. Në raste të tjera, ata u kërkojnë prindërve që të ndërrojnë shkollën. Në situata ekstreme, ata largohen nga shtëpia apo, madje, bëjnë tentativa për vetëvrasje.

■ Është përgjegjësi e të rriturve – mësuesve dhe prindërve, që të tregojnë format e duhura të të sjellurit dhe të shpjegojnë gjithë rrezikun dhe papranueshmërinë e bullizmit si dukuri. Duhet të ekzistojnë norma, parime dhe procedura të qarta reagimi në situata dhune dhe bullizmi, të cilat duhet të njihen mirë dhe të jenë realiste për çdo nxënës.

Hapi 5

Çfarë duhet të bëjnë mësuesit

■ Tre janë drejtimet e punës që duhen marrë në konsideratë gjatë hartimit të qasjes gjithëpërfshirëse kundër bullizmit në shkolla:

- Ulja e faktorëve të rrezikut;
- Krijimi i rrethanave parandaluese;
- Të mësuarit si duhet kundërpërgjigjur dhe fakti që duhet kundërvepruar

Faktorët e rrezikut mund të hasen në disa sfera. Ata janë:

- **Organizimi i gabuar i procesit mësimdhënës dhe mësimnxënës.** Faktorët më tipikë të riskut janë mërzitja, koha e lirë me tepri, hapësira e kufizuar fizike e klasave, e korridoreve dhe e ndërtesave të tjera shkollore, mungesa e hapësirave midis ndërtesave, stimulimi me tepri, zhurma, mungesa e mundësive për t’u argëtuar (për nxënësit dhe mësuesit), mungesa e veprimtarive jashtëshkollore.

- **Sistemi i rremë i rregullave. Këtu e kemi fjalën për rregulla** të paqarta, të pakuptueshme apo të dyfishta (për shembull, deklarohen disa norma, por, në fakt, zbatohen të tjera). Kjo, gjithashtu, lidhet me rregullat që bazohen te konkurrenca dhe përdorimi i forcës dhe situatave, kur njerëz të rëndësishëm nuk i respektojnë rregullat.
- **Kundërpërgjigje e papërshtatshme ndaj sjelljes agresive.** Kjo nënkupton mungesën e pasojave, situata kur disa mësues nuk i kushtojnë vëmendje sjelljes agresive të nxënësve, mungesë kundërpërgjigjeje ndaj shkeljeve të vogla, mungesë e ndërmjetësimit të duhur në rast konflikti.
- **Marrëdhëniet jokorrekte ndërmjet nxënësve, mësuesve dhe prindërve,** që nënkupton konfliktin e interesit, mungesën e lidhjeve, dialogut dhe respektit të vërtetë, komunikim të mësuesve me nxënësit nga pozita e pushtetit.

Faktorët parandalues janë veprimtari masive që përfshijnë të gjitha palët e interesuara të shkollës – mësuesit, nxënësit dhe prindërit.

Ato duhen planifikuar nga të gjithë mësuesit bashkërisht dhe të zhvillohen në mënyrë të vazhdueshme, pasi ato përbëjnë bazën e sistemit kundër bullizmit për të gjithë shkollën.

- ***Kultura gjithëpërfshirëse e shkollës dhe fryma e besimit, transparencës, respektit dhe sigurisë.*** Kjo do të thotë kryesisht marrëdhënie të ngrohta dhe miqësore, vlerësim i drejtë, rregulla të qarta, të thjeshta dhe objektive, disiplinë duke ruajtur dinjitetin, organizimin efektiv të jetës në shkollë dhe estetikën e mjedisit. Mësuesit janë shembuj të sjelljes dhe komunikimit jo të dhunshëm, respektimit të dinjitetit të nxënësve, sidomos në situata kur duhen bërë përmirësime. Rregulli bazë i sjelljes së të rriturve, kur përballen me sjellje agresive nga ana e nxënësve, është që të kundërpërgjigjen pa agresivitet, ta shoqërojnë fëmijën që përjeton ndjesi të vështira, të njohin të drejtën e tij për t'u zemëruar dhe ta ndihmojnë që t'i çlirojë emocionet në një mënyrë pozitive.
- ***Vëzhgimi dhe diagnoza*** janë të dobishme, pasi është më e thjeshtë ta zgjidhësh problemin, kur shfaqet për herë të parë. Mund të përdoren metoda të ndryshme, si: pyetësorë, teste sociometrike, harta e një shkolle dhe vëzhgimi. Çështja është se përdorimi i gabuar i këtyre metodave mund të japë të dhëna të rreme dhe, nganjëherë, këto të dhëna mund të jenë të dëmshme për disa nxënës. Vëzhgimi është një nga metodat më efektive, me kusht që personi që e kryen atë të ketë informacion për temën. Nga vëzhgimi duhen mbledhur të dhëna për format dhe vendet ku ushtrohen agresiviteti dhe dhuna në shkollë, për aftësitë praktike të mësuesve për t'i trajtuar këto fenomene dhe për efektivitetin e procedurave dhe normave ekzistuese mbi bazën e të cilave duhen zgjidhur këto probleme.
- ***Përqendrimi te bashkëpunimi, përfshirja dhe strategjitë që kënaqin të gjithë.*** Grupet që janë të hapura ndaj përfshirjes dhe bashkëpunimit kanë më pak gjasë që ta pranojnë dhunën dhe bullizmin. Bashkëpunimi, respekti dhe solidariteti, ndryshe nga konkurrenca, tensioni dhe stresi, janë shtyllat kryesore të një

grupi të shëndetshëm të integruar. Në shkollë mund të bëhen shumë veprimtari zbatimëse për të integruar nxënësit, sidomos të rinjtë. Por zbulimi i vazhdueshëm e në mënyrë miqësore i karakteristikave të reja të njëri-tjetrit mund ta bëjë vërtet të këndshme jetën në shkollë. Puna në grup, ndërveprimi me të tjerët, mundësitë për t'u shprehur dhe projektet edukative janë gjëra të thjeshta, por efektive që mund të bëhen çdo ditë në çdo orë mësimi.

- ***Pjesëmarrja aktive e të gjithë komunitetit të shkollës dhe i partnerëve.*** Mënyra më e zakonshme për ta arritur këtë është organizimi i veprimtarive me pjesëmarrje të gjerë, si: konferenca, shfaqje, festivale etj. Organizimi i tyre kërkon gjithmonë përgatitje dhe bashkëpunimin e mësuesve, nxënësve dhe prindërve. Zakonisht, format artistike të shprehjes lënë përshtypje dhe zhvillojnë emocione. Gjithashtu, kjo është një mundësi për shkollën që të demonstrojë qëndrimin e saj ndaj dhunës dhe bullizmit. Por mësuesit duhet të tregohen të kujdesshëm që të mos i zëvendësojnë format e rregullta të përditshme të punës me këto veprimtari. Të dyja format e punës duhet të plotësojnë njëra-tjetrën.
- ***Zhvillimi i kompetencave për kulturë demokratike.*** Nëse bullizmi në shkollë përforcon modelin social negativ, atëherë zhvillimi i modeleve sociale pozitive e pengon atë. Shkollat mund të përdorin Kuadrin e Kompetencave për Kulturë Demokratike të Këshillit të Evropës, që është një model teorik i kompetencave që nxënësit duhet të përfitojnë që të marrin pjesë në mënyrë efektive në një kulturë demokratike dhe të jetojnë paqësisht bashkë me të tjerët në shoqëri demokratike me larmi kulturore. Modeli përbëhet nga 20 kompetenca, që mund të zhvillohen në mënyrë individuale ose në grupe gjatë lëndëve të mësimit paralelisht me asimilimin e përmbajtjes së lëndës mësimore. Gjithashtu, ekziston mundësia që këto kompetenca të zhvillohen duke i angazhuar nxënësit në proceset vendimmarrëse në shkollë, në punë në shërbim të komunitetit dhe në veprimtari të ndryshme jashtëshkollë.

Këndvështrimi gjinor

■ Dhuna mbi baza gjinore prek si djemtë, ashtu dhe vajzat. Ajo i ka rrënjët në pabarazinë gjinore, stereotipat dhe rolet që imponon shoqëria. Djemtë dhe vajzat i nënshtrohen dhunës në mënyra të ndryshme, e përjetojnë atë në mënyra të ndryshme dhe përfshihen në dhunë në mënyra të ndryshme. Djemtë janë më shumë objekt i formave fizike, ndërsa vajzat përfshihen më shumë në forma verbale dhe janë më shumë objekt i formave seksuale të dhunës dhe bullizmit. Mundësia për të rënë viktimë e dhunës rritet si për djemtë ashtu dhe për vajzat, nëse ata nuk u përshtaten standardeve kulturore të të qenit femër apo mashkull.

■ Një praktikë e mirë për uljen e rasteve të dhunës me bazë gjinore përfshin zhvillimin e programeve mësimore të aftësimimit për jetën. Një program i tillë përfshin module për të ndihmuar djemtë dhe vajzat që të ndërgjegjësohen për dinamikën e pushtetit të pabarazisë gjinore dhe për të ofruar modele alternative ndaj marrëdhënieve abuzive që fëmijët mund të kenë parë të modeluara në shtëpitë a komunitetet e tyre.³

Mësimi si duhet kundërpërgjigjur dhe fakti që duhet kundërvepruar

■ Faktorët sporadik të rrezikut kanë ndikim më të vogël sesa ndikimi i një grupi bashkëmoshatarësh. Nëse një agresor ka mbështetjen e spektatorëve, rreziku është i lartë. Nëse një agresor përballet me rezistencën e një grupi, faktorët e rrezikut janë shumë të ulët. Kjo do të thotë se mësuesit duhet t'i edukojnë nxënësit si të kundërveprojnë në situata të agresivitetit dhe dhunës. Ky edukim duhet të jetë i vazhdueshëm dhe sistematik dhe duhet t'u drejtohet para së gjithash spektatorëve të mundshëm. Nxënësit duhet të mësojnë çfarë është agresiviteti, çfarë është dhuna dhe çfarë është bullizmi dhe të kuptojnë pasojat e tyre. Do të jetë e dobishme nëse atyre do t'u mësohet të përshkruajnë emocionet e tyre dhe të kuptojnë emocionet e të tjerëve.

3. Plan, "Mësimnxënia pa frikë: fushata globale për t'i dhënë fund dhunës në shkolla", f. 30.

Gjithashtu, nxënësit duhet të ushtrojnë kompetenca të rëndësishme ndërpersonale dhe qytetare, të marrin pjesë në debate, sidomos për çështje të diskutueshme, të mësojnë si të komunikojnë, të zgjidhin konflikte, të kontrollojnë emocionet negative dhe të mbrojnë veten dhe të tjerët. Këto ushtrime nuk duhet të jenë të ndërlikuara, por duhet të zhvillohen rregullisht. Zgjidhja më e mirë është nëse ato drejtohen nga një mësues që jep mësim, një herë në javë apo një herë në dy javë. Manualet e Këshillit të Evropës ofrojnë një zgjedhje të gjerë planesh mësimore përkatëse dhe të përshtatshme që mund t'u përshtaten grupmoshave të ndryshme të nxënësve. Krahas veprimtarive të rregullta, shkolla mund të hulumtojë mundësitë që ekzistojnë për të marrë pjesë në programe të jashtme, që ofron shoqëria civile, apo të organizojë debate në nivel shkolle.

■ Është e rëndësishme të mos anashkalohet edukimi i vetë mësuesve, pasi cilësia e trajnimit të tyre do të përcaktojë efektivitetin e pjesës tjetër të strategjisë së shkollës. Duhet kuptuar qartë se të luftuarit e dhunës dhe bullizmit nuk duhet të jetë detyra e një mësuesi të caktuar apo e një grupi mësuesish. Programe të tilla janë efektive vetëm nëse të gjithë mësuesit luajnë një rol aktiv dhe reflektues. Si fillim, mësuesit duhet të dinë si ta trajtojnë bullizmin në mënyrë të planifikuar dhe tërësore, duke përdorur qasje mbarëshkollore. Më pas, ata duhet të mësojnë si të planifikojnë politikën parandaluese dhe të zbatojnë veprimtari parandaluese. Grupet e ndryshme të mbështetjes, grupet e mësuesve dhe konsultimet individuale me ekspertët do të jenë shumë të dobishme për të ofruar mbështetje të rregullt periodike. E rëndësishme është se mësuesit kanë më shumë nevojë për seminare me veprimtari praktike sesa për leksione teorike.

■ Meqenëse po flasim për të gjitha palët e interesuara të shkollës, nuk duhet harruar edukimi i prindërve. Gjithashtu, prindërit duhet të dinë se çfarë janë dhuna dhe bullizmi, cilat janë pasojat e tyre dhe si duhen trajtuar ato. Në këtë mënyrë, prindërit do të arrijnë të bëhen partnerë të besueshëm të shkollës dhe mbështetës të fuqishëm të luftës kundër bullizmit në sistemin arsimor.

Pjesa II – Ekstremizmi i dhunshëm

Ekstremizmi i dhunshëm dhe roli i shkollave në luftimin e tij është një sfidë e re e sistemeve arsimore. Qasjen më të qëndrueshme dhe sistematike ndaj kësaj çështjeje e ka zhvilluar Sektori i Arsimit të UNESCO-s, që botoi në 2017 një seri për “Parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm përmes edukimit”⁴. Përkufizimet, që jepen më poshtë, janë marrë nga “Udhëzuesi për politikëbërësit” i UNESCO-s. Disa nga shembujt praktikë dhe roli i arsimit janë marrë nga “Udhëzuesi për parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm: udhëzues për mësuesit” i UNESCO-s. Përkufizimet dhe idetë më poshtë do të ndihmojnë që mësuesit dhe ekspertët e arsimit të kuptojnë dukurinë, vështirësinë e saj, format e manifestimit dhe rrugët e mundshme të trajtimit të saj përmes sistemit arsimor.

Ekstremizmi – Në kuptimin e mirëfilltë të fjalës, “ekstremizëm” do të thotë “besimi dhe mbështetja e ideve që janë shumë larg nga ajo që më e shumta e njerëzve e konsideron korrekte apo të arsyeshme”⁵. Pra, “ekstremizmi” lidhet me qëndrime apo sjellje që gjykohen se janë jashtë normës. Ky kuptim bazë, që jep fjalori, nënvizon natyrën në thelb subjektive të termit, që mund të marrë kuptime të ndryshme në varësi të atij që e përcakton normën dhe vendos, sipas rastit, çfarë është e pranueshme ose jo.

4. “Parandalimi i ekstremizmit të dhunshëm përmes edukimit”, udhëzues për politikëbërësit, botuar më 2017 nga Organizata Arsimore, Shkencore dhe Kulturore e Kombeve të Bashkuara (UNESCO); dhe “Për parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm”, botuar më 2016 nga Organizata Arsimore, Shkencore dhe Kulturore e Kombeve të Bashkuara (UNESCO) udhëzuesi për mësuesit

5. Merriam Webster. Hyrja për tek materialin mundësohet më datë 6 tetor 2017.

Ekstremizmi i dhunshëm – Nuk ekziston ndonjë përkufizim i ekstremizmit të dhunshëm që të jetë i pranuar në shkallë ndërkombëtare⁶. Kuptimi më i zakonshëm i termit – që zbatohet në Udhëzuesin e UNESCO-s – është se ai lidhet me bindjet dhe veprimet e njerëzve, të cilët e mbështesin ose e përdorin dhunën për të arritur pikësynime ideologjike, fetare apo politike⁷. Këtu përfshihet terrorizmi dhe format e tjera të dhunës sektare dhe të motivuar për arsye politike. Zakonisht, “ekstremizmi i dhunshëm”, gjithashtu, identifikon një armik ose armiq, të cilët janë objekt i urrejtjes dhe dhunës. Thelbi konceptual i ekstremizmit të dhunshëm përcaktohet si: një mjet i motivuar për arsye ideologjike me qëllim që të përdoret dhunë, zakonisht, mbi bazën e teorive të komplotit.

■ Pikëpamje ekstremiste të dhunshme mund të shfaqen krahas një sërë çështjesh, përfshirë politikën, fenë dhe marrëdhëniet fetare. Asnjë shoqëri, komunitet fetar apo botëkuptim nuk përjashtohet nga një ekstremizëm i tillë i dhunshëm.⁸

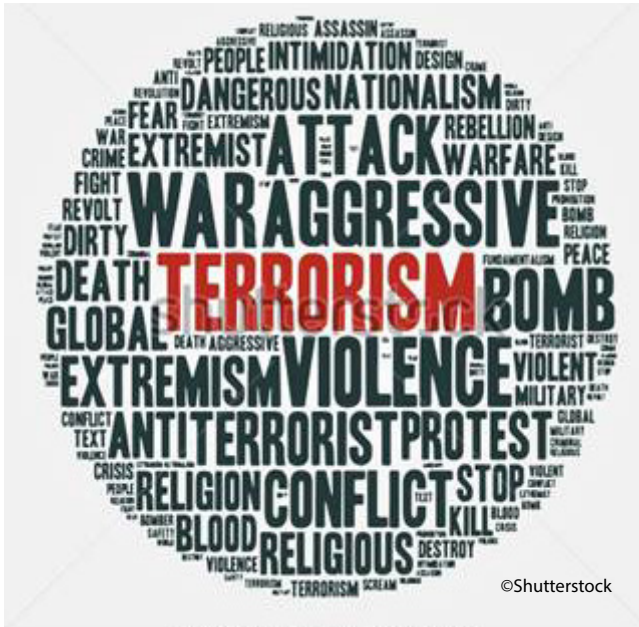
Terrorizmi – “Terrorizmi” lidhet me një strategji të caktuar, që zbatohet për arritjen e një pikësynimi politik, i cili është sidomos krijimi dhe shfrytëzimi i qëllimshëm i frikës. Në një Rezolutë shumë të rëndësishme të Asamblesë së Përgjithshme të Kombeve të Bashkuara (A/RES/64/297), vendet dënuan me forcë dhe qartë terrorizmin në të gjitha format dhe shfaqjet e tij: “që kryhet nga kushdo, kudo dhe për çfarëdo qëllimi, meqenëse ai përbën një nga rreziqet më serioze ndaj paqes dhe sigurisë në nivel ndërkombëtar”⁹

6. Kombet e Bashkuara, 2016, “Aktivitete të sistemit të Kombeve të Bashkuara për zbatimin e strategjisë globale të Kombeve të Bashkuara kundër terrorizmit”, Raport i Sekretarit të Përgjithshëm, A/70/826.

7. Programi “Si të jetojmë të sigurt bashkërisht”, 2016, “Çfarë është ekstremizmi i dhunshëm”. Hyrja për tek materialin është mundësuar më datë 22 nëntor 2016. <http://www.livingsafetogether.gov.au/aboutus/Pages/what-is-violent-extremism.aspx>

8. Ky grup i faqeve të internetit jep shembuj të ndryshëm të ekstremizmit të dhunshëm, www.livingsafetogether.gov.au

9. Strategjia Globale Kundër Terrorizmit e Kombeve të Bashkuara (13 tetor 2010. A/RES/64/297). Preambulë. Hyrja për tek materialin është mundësuar më datë 22 nëntor 2016. http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/64/297

Shpeshherë, termat “ekstremizëm i dhunshëm” dhe “terrorizëm” përdoren gabimisht në mënyrë të ndërsjellë. Ndërsa terrorizmi është një formë e ekstremizmit të dhunshëm dhe terrorizmi është gjithashtu i motivuar për arsye ideologjike, baza konceptuale e terrorizmit, që e dallon atë nga ekstremizmi i dhunshëm, është krijimi i frikës apo i terrorit si mjete për një qëllim.

Radikalizmi – Ashtu si në rastin e termit “ekstremizëm”, termi “radikalizëm” është shumë i debatueshëm kur përdoret në kontekstin e ekstremizmit të dhunshëm. Shqetësimi është se përdorimi i termit mund të shërbejë për të justifikuar kufizimet ndaj lirisë së fjalës. Në të vërtetë, termi “radikal” mund të përkufizohet në mënyra të ndryshme, në varësi të rrethanave. Në disa kontekste, ai thjesht mund të nënkuptojë “dëshirë për të sjellë një ndryshim politik”. Në kontekstin e përpjekjeve për parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm, “radikalizmi” përdoret rëndom për të bërë një përkrahje të proceseve me anë të të cilave një person përfaqëson pikëpamje ekstreme apo ndjek praktika ekstreme, deri në pikën e legjitimitit të përdorimit të

dhunës.¹⁰ Këtu nocioni kryesor është procesi i miratimit të dhunës. Nëse ndokush dëshiron të citojë procesin me anë të të cilit dikush bëhet ekstremist i dhunshëm, shprehja “radikalizëm që sjell si rezultat dhunën” do të ishte më e përshtatshme se “ekstremizëm i dhunshëm”, që përqendrohet tek mjeti i nxitur për arsye ideologjike për dhunë.

Këto sjellje mund të jenë **shenja të radikalizmit**. Nëse vihen re disa prej tyre, duhen paralajmëruar familja dhe rrethi i ngushtë.

- Prishja e papritur me familjen dhe e miqësive të gjata.
- Lënia papritur e shkollës dhe konflikte me shkollën.
- Ndryshimi i sjelljes lidhur me ushqimin, të veshurit, gjuhën, financat.
- Ndryshime të qëndrimeve dhe sjelljes ndaj të tjerëve: komente antishoqërore, refuzimi i autoritetit, mospranimi për ndërveprim shoqëror, shenja të tërheqjes dhe të izolimit.
- Ndjekja e rregullt e faqeve të internetit dhe pjesëmarrja në rrjete të mediave sociale që dënojnë pikëpamjet radikale ose ekstremiste.
- Referimi ndaj teorive që flasin për apokalipsin e komplete.¹¹

Nxitësit – Rrënjët e ekstremizmit të dhunshëm dhe shkaqet e radikalizmit, që sjellin si pasojë dhunën, janë të ndryshme dhe me shumë shtresëzime. Nuk ekziston asnjë shenjë e vetme që të tregojë me njëfarë shkalle sigurie se një person është në rrezik. Tradicionalisht, nxitësit e ekstremizmit të dhunshëm janë ndarë në dy kategori: faktorë të “shtytjes” dhe të “tërheqjes”. Faktorët e shtytjes lidhen me kushtet që kontribuojnë në ekstremizmin e dhunshëm. Ato janë proceset më të gjera që mund “t’i shtyjnë” individët drejt grupeve ekstremiste të dhunshme. Faktorët e tërheqjes kuptohen si motive individuale, që tërheqin rekrutë të mundshëm, dhe si arsyet themelore që mund të përdoren për të legjitimuar dhunën.¹²

“Faktorët e shtytjes” i nxisin individët drejt ekstremizmit të dhunshëm, si: mënjanimi, pabarazia, diskriminimi, persekutimi apo perceptimi

10. A. Jamieson dhe J. Flint, 2015, “Radikalizmi dhe terrorizmi: Manual për mësuesit për trajtimin e ekstremizmit”, Botimet “Brilliant”.

11. Burimi: <http://www.stop-djihadisme.gouv.fr/>

12. Raporti i Sekretarit të Përgjithshëm të Kombeve të Bashkuara, janar 2016, paragrafi 23.

i tyre, qasja e kufizuar ndaj arsimimit cilësor dhe të përshtatshëm, mohimi i të drejtave dhe lirive civile, dhe pakënaqësi për kushtet mjedisore, historike dhe social-ekonomike.

■ “Faktorët e tërheqjes” ushqejnë thirrjen për ekstremizëm të dhunshëm, për shembull: ekzistenca e grupeve ekstremiste të dhunshme e të mirëorganizuar që zhvillojnë debate bindëse dhe kanë programe efektive në kuadër të të cilave ofrohen shërbime, të ardhura dhe/ose punësim në këmbim të anëtarësisë. Gjithashtu, grupet mund të joshin anëtarë të rinj, duke ofruar rrugëdalje për pakënaqësitë, dhe të premtojnë aventura dhe liri. Përveç kësaj, duket se këto grupe ofrojnë qetësi shpirtërore, “një vend që t’i përkasësh” dhe një rrjet social mbështetës.

■ Rrugëtimet personale të radikalizmit që mund të shtyjnë një individ të kryejë një akt të dhunshëm. Renditja e tyre në një listë nuk do të thotë se çdo faktor, i marrë veçmas, është “sinjal” i domosdoshëm i radikalizmit që sjell si rezultat ekstremizmin e dhunshëm. Për shembull, ndërsa në disa raste varfëria mund të kontribuojë që t’i shtyjë individët t’u bashkohen lëvizjeve ekstremiste të dhunshme, ajo nuk duhet konsideruar si shkak i domosdoshëm apo si shkak i vetëm.¹³

Cenueshmëria e një personi ndaj ekstremizmit të dhunshëm mund të ndryshojë me kalimin e kohës dhe të ndryshojë në varësi të rrethanave.

Qëndrueshmëria – Përgjithësisht, qëndrueshmëria lidhet me aftësinë e një individi për të kapërcyer sfidat që kanë ndikim negativ në mirëqenien e tij emocionale dhe fizike. Në kontekstin e ekstremizmit të dhunshëm, “qëndrueshmëria” lidhet me aftësinë për t’u kundërqëndruar pikëpamjeve dhe opinioneve që e portretizojnë botën në kuptimin e të vërtetave ekskluzive që legjitimojnë urrejtjen dhe përdorimin e dhunës. Në arsim, kjo nënkupton zhvillimin e kapaciteteve të nxënësve për të menduar në mënyrë kritike, për të mësuar duke bërë kërkime (mësimnxënia mbi bazën e kërkimeve) dhe për të vërtetuar faktet, në mënyrë që të mos bien viktima të pikëpamjeve të thjeshta dhe njëdimensionale të botës

13. “Vrojtimi i radikalizmave dhe konflikteve fetare në Afrikë, faktorët e radikalizmit, shkaqet e terrorizmit: të rinjtë senegalezë shprehen për herë të parë”, Dakar, Instituti “Timbuktu”. <http://bit.ly/2dyXagC> Hyrja për tek materiali është mundësuar më datë 7 tetor 2016.

që propagandojnë grupet ekstremiste të dhunshme. Krijimi i qëndrueshmërisë tek nxënësit dhe të rinjtë është një nga masat kryesore që mund të zbatohet nga sektori i arsimit me qëllim parandalimin e përhapjes së ekstremizmit të dhunshëm.

■ Roli i arsimit në parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm dhe deradikalizimin e të rinjve është pranuar vetëm kohët e fundit në shkallë botërore.

■ Gjithashtu, Këshilli i Sigurimit të Kombeve të Bashkuara e ka theksuar këtë pikë në Rezolutat 2178 dhe 2250 që, në mënyrë të veçantë, vënë në dukje nevojën për “arsim cilësor për paqe që i pajis të rinjtë me aftësinë për t’u angazhuar në mënyrë konstruktive në strukturat qytetare dhe proceset politike përfshirëse”. Rezolutat u bëjnë thirrje “të gjithë aktorëve përkatës që të marrin në konsideratë ngritjen e mekanizmave për promovimin e kulturës së paqes, tolerancës, dialogut ndërkulturor dhe ndërfetar që përfshin të rinjtë dhe shkurajon pjesëmarrjen e tyre në akte dhune, terrorizmi, ksenofobie dhe të gjitha format e diskriminimit.”¹⁴

■ Në tetor 2015, Bordi Ekzekutiv i UNESCO-s miratoi një Vendim¹⁵ që, në mënyrë të qartë, pohon rëndësinë e arsimit si një mjet që ndihmon në parandalimin e terrorizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm, si dhe të intolerancës raciale dhe fetare, gjenocidit, krimeve të luftës dhe krimeve kundër njerëzimit në mbarë botën. Pavarësisht nëse ofrohet nëpërmjet shkollave, klubeve dhe shoqatave komunitare apo në shtëpi, arsimi vërtet pranohet si një përbërës i rëndësishëm i pjesëmarrjes së shoqërisë për të frenuar dhe parandaluar rritjen e ekstremizmit të dhunshëm.

■ Në këto dokumente nënvizohet se arsimi:

- mund t’i ndihmojë të rinjtë që të zhvillojnë aftësitë komunikuese dhe aftësitë ndërpersonale që iu nevojiten për të dialoguar, për t’u përballur me të diskutueshmet dhe për të mësuar qasjet paqësore ndaj ndryshimit.

14. Rezoluta e Këshillit të Sigurimit të Kombeve të Bashkuara 2250, miratuar në dhjetor 2015, <http://unoy.org/wp-content/uploads/SCR-2250.pdf>

15. Vendimi 46, i miratuar në Sesionin e 197-të të Bordit Ekzekutiv të UNESCO-s (197 EX/ Vendimi 46) <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002351/235180e.pdf>

- mund t'i ndihmojë nxënësit që të zhvillojnë të menduarit kritik me qëllim që të hulumtojnë pretendimet, të verifikojnë thashethemet dhe të bëjnë pyetje për sa i takon legjitimitetit dhe tërheqjes drejt bindjeve ekstremiste.
- mund t'i ndihmojë nxënësit të rrisin qëndrueshmërinë për t'iu rezistuar historive ekstremiste dhe të përftojnë aftësitë social-emocionale, që iu nevojiten për të kapërcyer dyshimet e tyre dhe për të marrë pjesë në mënyrë të dobishme në shoqëri pa qenë nevoja që të përdoret dhunë.
- mund të nxjerrë qytetarë shumë të informuar, të aftë për për të marrë pjesë në mënyrë të dobishme në veprimin kolektiv paqësor.

■ Roli i arsimit është që të mbështesë pjesëmarrjen e nxënësit ndaj paqes dhe mospërdorimit të dhunës. Kjo mund të arrihet nëpërmjet zbatimit të politikave dhe praktikave arsimore gjithëpërfshirëse në shkolla dhe nderimin e larmisë. Gjatë mësimi kjo do të thotë përqendrimi jo vetëm tek aftësitë njohëse të nxënësve, por dhe tek aftësitë social-emocionale dhe të të sjellurit. Jashtë mësimi, kjo nënkupton gjithashtu nxitjen e respektimit të larmisë dhe të pjesëmarrjes së përgjegjshme të nxënësve në proceset vendimmarrëse në shkolla.

■ Nëse bëjmë një krahasim të rekomandimeve të UNESCO-s për parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm, mund të shohim se ato janë të ngjashme me qasjen e Këshillit të Evropës ndaj luftës kundër bullizmit. Qasja mbarëshkollë, kultura gjithëpërfshirëse e shkollës, bazuar në vlerat e demokracisë dhe të drejtat e njeriut, procedurat e qarta, bashkëpunimet, mospërdorimi i dhunës dhe zhvillimi i kompetencave për kulturë demokratike janë shtyllat bazë të një shkolle, e cila është efektive në luftën kundër bullizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm.

■ Zgjidhjet kërkojnë mund, por, nga pikëpamja ligjore, nuk janë as të kushtueshme, as të ndërlikuara. Ato kërkojnë që të mësojmë të jetojmë së bashku, të bashkëpunojmë, të veprojmë dhe të kundërpërgjigjemi. Përpjekjet ia vlen të bëhen. Ato do të ndryshojnë për mirë jetën e të gjithë personave pjesëmarrës.

III Politikat dhe procedurat e shkollës

Hyrje

 Politika e një shkolle përbëhet nga një sërë parimesh, rregullash, masash dhe udhëzuesish, që harton dhe miraton shkolla, për të arritur pikësynimet e saj në një periudhë afatgjatë, apo për të trajtuar çështje a sfida të caktuara me të cilat përballet shkolla.

 Politikat e shkollës janë gjithmonë brenda cakut të politikave arsimore kombëtare, por vendosen në kushtet e nevojave të shkollës dhe rrethanave të saj të caktuara.

 Shpeshherë, kopjimi apo përdorimi i politikave të shkollave të tjera nuk ka asnjë ndikim pozitiv për shkollën, pasi politika të duhura të shkollës janë ato që janë hartuar me pjesëmarrjen aktive të palëve të interesuara të shkollës dhe për kushtet e veçanta të çdo shkolle.

 Meqenëse politikat e shkollës duhen zbatuar nga e gjithë shkolla, në zhvillimin dhe formulimin e politikave duhet të marrin pjesë të gjitha palët e interesuara (nxënësit, mësuesit, personeli tjetër i shkollës dhe prindërit) dhe jo vetëm drejtorja e shkollës.

✈ Politikat e shkollës nuk janë të përhershme, meqenëse rrethanat mund të ndryshojnë, kështu që lind nevoja e përshtatjes së politikave, të cilat duhen marrë në analizë dhe duhen rihartuar rregullisht (të paktën, çdo dy vjet, ndonëse këshillohet një analizë vjetore).

✈ Edhe pse bullizmi mund të trajtohet në kodet dhe ligjet vendase, çdo shkolle i këshillohet që të hartojë politikat e veta aktive kundër bullizmit. Gjithashtu, procesi i formulimit të politikës do të ketë efektin e rritjes së ndërgjegjësimit të të gjitha palëve të interesuara lidhur me çështjen, duke përmirësuar kështu mundësitë e zbatimit të politikës.

✈ Arritja tek një kuptim i përbashkët përsa i takon bullizmit, gjë që duhet bërë e mundur në kuadër të politikës së shkollës, është me rëndësi shumë të madhe si për parandalimin, ashtu dhe për trajtimin e bullizmit në mbarë shkollën. Rëndësi edhe më të madhe ka vijueshmëria si trajtohet bullizmi nga të gjithë ata që janë të përfshirë, dhe sidomos nga të rriturit.

Strukturë që sugjerohet për politikat dhe procedurat e shkollës

> Racionale

(Vizioni ose mendimi për shkollën)

> Përkufizimi i bullizmit

> Pritshmëri të qarta si nxënësit duhet të sillen

(p.sh. ne nuk ushtrojmë bullizëm, ne mundohemi të ndihmojmë ata që kanë vuajtur nga bullizmi, ne përpiqemi të përfshijmë ata që janë përjashtuar, ne i raportojmë rastet e bullizmit tek të rriturit)

> Pritshmëri të qarta se si prindërit dhe stafi mësimor duhet të sillen

(p.sh.: ne asnjëherë nuk i shpërfillim rastet e bullizmit, ne e përkrahim politikën e shkollës, ne veprojmë ashtu si mësojmë)

> Sistem të qartë raportimi për nxënësit

Përfshin mundësinë e mirëbesimit

> Procedurat e ndërhyrjes që duhet të ndjekin të rriturit

(mësuesit, stafi mësimor, prindërit) specifike për të gjithë të përfshirët (viktimat, agresorët, spektatorët)

> Mënyra për të vëzhguar vende të rrezikshme në shkollë

> Regjistrimi i rasteve të bullizmit

> Vëzhgimi i zbatimit të politikës

Formulimi i politikave të shkollës

 Në rastin e projektit në fjalë, zhvillimi i politikës së shkollës kundër bullizmit, do të jetë në radhë të parë, përgjegjësia e grupit të shkollës për luftën kundër bullizmit.

 Sidoqoftë, pjesëtarëve të grupit do t'u duhet që të këshillohen dhe të kërkojnë ide nga të tjerë, për ta bërë politikën të rëndësishme për të gjithë ata që janë të përfshirë.

Udhëzime, këshilla dhe ide që duhen mbajtur parasysh gjatë hartimit të politikës së re apo vlerësimit të politikës dhe procedurave të mëparshme

■ PSE JANË TË RËNDËSISHME POLITIKAT DHE PROCEDURAT E SHKOLLËS?

- > Ato janë instrumente të qenësishme të çdo shkolle, pasi ato rregullojnë ngjarjet e përditshme që ndodhin në një institucion. Ato janë të vlefshme, pasi japin udhëzime si duhet drejtuar shkolla sipas palëve të interesuara të shkollës. Këto politika zbatohen çdo ditë. Ato janë një sërë pritshmëri mbi bazën e të cilave të gjithë anëtarët në shkollë janë përgjegjës.

■ SI SHKRUHET NJË POLITIKË E SYNUAR?

- > Zakonisht, politikat dhe procedurat hartohen duke patur në mendje një publik specifik, në të cilin mund të përfshihen nxënësit, mësuesit, administratorët, personeli mbështetës, madje dhe prindërit.
- > Politikat dhe procedurat duhen hartuar në mënyrë që publiku i synuar të kuptojë se çfarë kërkohet apo synohet prej tij. Kur të hartoni një politikë për të gjithë ata që janë të përfshirë, mbani parasysh se ajo duhet të jetë e kuptueshme për të gjithë ata (sidomos e rëndësishme për shkollat fillore); në raste kur kjo nuk është e mundur, përgatitni një version të thjeshtuar për nxënësit më të vegjël, duke përdorur terminologji që kuptohet nga një nxënës mesatar. Kjo mund të arrihet gjithashtu me anë të "rregullave" të thjeshta dhe të qarta "të klasës".

■ ÇFARË E BËN TË QARTË NJË POLITIKË?

- > Një politikë cilësore është informative dhe e drejtpërdrejtë, në kuptimin që informacioni është i qartë, i përmbledhur,

i përditësuar dhe gjithmonë lidhet drejtpërsëdrejti me temën. Një politikë e shkruar mirë nuk krijon pështjellim. Një politikë e qartë kuptohet lehtë. Lexuesit e politikës jo vetëm që duhet të kuptojnë kuptimin e saj, por duhet të kuptojnë tonin me të cilin është shkruar politika dhe arsyen bazë për të cilën është shkruar ajo.

■ **KUR DUHEN SHTUAR POLITIKA TË REJA APO TË RISHIKOHEN TË MËPARSHMET?**

- > Politikat duhen shkruar dhe/ose rishikuar sipas nevojës. Administratorët duhen inkurajuar që të mbajnë dokumentacionin e të gjithë politikave dhe procedurave që mendojnë se kanë nevojë të plotësohen apo të rishikohen gjatë vitit shkollor në vazhdim. Ka momente kur një politikë e re apo e rishikuar duhet të hyjë në fuqi menjëherë brenda vitit shkollor, por, të shumtën e herëve, politika e re ose e rishikuar duhet të hyjë në fuqi vitin shkollor pasues.

■ **CILAT JANË PROCEDURA TË MIRA PËR TË SHTUAR APO RISHIKUAR POLITIKAT?**

- > Pjesa më e madhe e politikave, duhet të kalojë përmes disa kanalesh përpara se të miratohet plotësisht.

Hapat kryesore janë:

- Kërkimi i ideve & mbledhja e të dhënave
- Hartimi i politikës
- Konsultimi me palët e interesuara
- Rishikimi i projektit
- Projekti përfundimtar
- Përshtatja e politikës

Pjesëmarrja në hartimin e politikës

Në formulimin e politikës ju duhet të përfshini:

- A:** Nxënësit
- B:** Mësuesit dhe personelin tjetër të shkollës
- C:** Prindërit
- D:** Drejtorinë e shkollës
- E:** Këshillin e Shkollës

Në rastin më të mirë, gjatë procesit kur kërkohen ide, duhen përfshirë pothuajse të gjithë nga grupet më sipër; sidoqoftë, më e pakta që duhet bërë është përfshirja e përfaqësuesve të çdo grupi (Këshilli i Nxënësve, Këshilli i Prindërve, grupi i shkollës për luftën kundër bullizmit, drejtori i shkollës).

Disa ide për sa i takon përfshirjes:

- > Pyetini nxënësit që t'ju thonë në mirëbesim cilat janë “vendet e rrezikshme ku ushtrohet bullizmi” në shkollën tuaj (përdorni kutinë e mirëbesimit që nxënësit mund të përdorin për të bërë denoncime anonime, ose vizatoni një hartë të shkollës ku nxënësit mund të shënojnë vendet e rrezikshme).
- > Gjatë mësimave dhe në sallën e studimit diskutoni me nxënësit bullizmin dhe kërkoni prej tyre ide si mund të trajtohet ai.
- > Përcaktoni “rregullat e klasës” për çdo klasë.
- > Organizoni një ditë të hapur gjatë të cilës të diskutoni me prindërit rëndësinë që shkolla të jetë një vend i sigurt dhe krijoni një hapësirë për sugjerimet e prindërve
- > Bëjeni bullizmin temë të një mbledhjeje të mësuesve.
- > Pasi të hartoni politikën, siguroni shpërndarjen e saj në shkallë të gjerë dhe organizoni tryeza të rumbullakëta me palë të interesuara, si proces këshillimi.

- > Për shqyrtimin e politikës krijoni një komision me përbërje të ndryshme (nxënës, mësues, prindër), që do të vendosë cilat komente të përdorë e cilat jo.
- > Sigurohuni që, nëse disa ide nuk i pranoni, të jepni opinionin tuaj vlerësues lidhur me arsyet e vendimit të marrë.

Rregullat e klasës

 Rregullat e klasës janë një mënyrë shumë e mirë për pjesëmarrjen e nxënësve në trajtimin e bullizmit në klasën e tyre dhe mes bashkëmoshatarëve të tyre. Ideja kryesore e të paturit të rregullave të klasës është se, pasi bien dakord për rregullat, ka më shumë gjasë që nxënësit t'i respektojnë dhe të ndihen të përgjegjshëm për to. Rregullat me orientim nga lart poshtë mund të kenë ndikim negativ dhe nuk shërbejnë për krijimin e një klase pozitive dhe të sigurt!

 Diskutoni me nxënësit tuaj çfarë është bullizmi dhe çfarë mund të bëjnë ata për të mbrojtur njëri-tjetrin.

Rregullat duhet t'u japin përgjigje pyetjeve çfarë duam dhe çfarë nuk duam ne në klasën tonë.

Rregullat duhet të jenë:

- Të thjeshta
- Të qarta
- 4-8 të rëndësishme (6-12-vjeçarët)
deri në 20 (13-18-vjeçarët)
- Të përcaktuara nga nxënësit

Shembuj të politikës dhe procedurave të shkollës kundër bullizmit

SHËNIM: Shembujt më poshtë janë marrë nga vende dhe kontekste të tjera. Ligjet dhe rregullat e cituara janë lënë në mënyrë që të shihet si duhet t'i pasqyrojë politika e shkollës ligjet dhe rregulloret kombëtare. Institucionet që përmenden në ata shembuj mund të mos ekzistojnë në kushtet tuaja ose mund të quhen ndryshe. Po kështu, subjektet, organet shkollore dhe vlerat që përmenden janë marrë nga kushtet tyre të veçanta.

Shembulli A

Shkollë e mesme, Republika e Irlandës Politikë e plotë kundër bullizmit

1. Deklaratë hyrëse

- Kjo politikë kundër bullizmit përcakton, me shkrim, kuadrin brenda të cilit komuniteti mbarëshkollor i "Shkollës së Mesme X" i menaxhon çështjet që lidhen me bullizmin dhe strategjinë e shkollës për parandalimin e sjelljes së bullizmit.
- Prindërit dhe nxënësit kanë një rol dhe përgjegjësi veçanërisht të rëndësishme për të ndihmuar shkollën që

të parandalojë dhe të trajtojë sjelljen e bullizmit në shkollë, dhe të trajtojë çdo ndikim negativ në shkollë të sjelljes së bullizmit që ndodh gjatë.

- Në përputhje me kërkesën e Aktit “Për arsimin” (ndihmën sociale) të vitit 2000 dhe udhëzuesin për kodin e sjelljes që ka nxjerrë Bordi Kombëtar i Mirëqenies Arsimore, mbi bazën e kodit të sjelljes të shkollës, Këshilli Administrativ i “Shkollës së Mesme X” ka miratuar këtë politikë kundër bullizmit. Kjo politikë përputhet plotësisht me kërkesat e “Procedurave kundër bullizmit për shkollat fillore dhe të mesme” botuar në shtator 2013.

2. Objekti

- *Për çfarë do të zbatohet politika?*

Politika trajton sjelljen e bullizmit, ngacmimin dhe ngacmimin seksual.

- *Për kë do të zbatohet politika?*

Kjo politikë zbatohet për të gjithë pjesëtarët e komunitetit të shkollës, përfshirë personelin pedagogjik, nxënësit, prindërit, kujdestarët, personelin ndihmës dhe vizitorët, në përputhje me Aktet “Për barazinë në punësim” të viteve 1998 dhe 2004.

- *Kur do të zbatohet politika?*

Politika do të zbatohet për një sërë periudhash kohore/aktivitetesh, përfshirë:

- Orët e mësimi (përfshirë kohët e pushimit)
- Vajtjen dhe kthimin nga shkolla
- Ekskursionet/shëtitjet me shkollën
- Oborrin e shkollës
- Veprimtaritë jashtëshkollore

- Grupet e faqeve të rrjeteve sociale/mediave sociale dhe të teknologjisë kibernetike, si: *Twitter, Facebook* dhe dërgimi i mesazheve që kanë ndikim negativ në jetën shkollore.

Përveç kësaj, politika zbatohet jashtë shkollës nëse sjellja ndikon tek pjesëmarrja e çdo personi në shkollën tonë. Në të gjen shprehje trajtimi i sjelljeve dhe qëndrimeve negative që lindin apo ndodhin në shkollë dhe që çënojnë ecurinë dhe ndjenjën e mirëqenies emocionale të nxënësve apo të personave të tjerëve në shkollë. Pjesë të politikës do të jenë hapat e nevojshme që duhen bërë kur denoncohet një rast bullizmi.

Sjelljet e bullizmit, si: bullizmi kibernetik, që janë në shkelje të ligjit, mund t'i raportohen policisë.

3. Racionale

Komuniteti i shkollës sonë mendon se çdo nxënës ka të drejtën e arsimimit pa iu nënshtuar frikës dhe kanosjes. Bullizmi nuk tolerohet. Bullizmi mund të jetë një veprim i fshehtë dhe i vështirë për t'u zbuluar. Për të siguruar që asnjë nxënës të mos vuajë në këtë mënyrë, komunikimi ndërmjet familjes dhe shkollës është shumë i rëndësishëm. Pjesa më e madhe e nxënësve në këtë shkollë nuk është cenuar nga sjellja e bullizmit. Nuk është nevoja që prindërit/ kujdestarët të shqetësohen pa qenë e nevojshme.

Personeli, nxënësit dhe prindërit e quajnë këtë çështje përparësore. Kjo politikë bazohet në Kontekstin Ligjor dhe Rregullator për dokumentin "*Udhëzues për asnjësimin e sjelljes së bullizmit*" i vitit 1993, "*Procedurat kundër bullizmit për shkollat fillore dhe të mesme*" të shtatorit 2013 dhe në deklaratën e misionit të shkollës sonë.

4. Lidhja me frymën karakteristike të shkollës

Në në "Shkollën e Mesme X" synojmë që të zhvillojmë të gjitha të dhënat e çdo nxënësi në një mjedis mësimnxënës, ku zbatohet drejtësia, mirëkuptimi, suksesi dhe disiplina.

Kjo politikë bazohet në synimin themelor të shkollës për të nxitur tek nxënësit një qëndrim ndaj mësimnxënies që t'u shërbejë për të mësuarit gjatë gjithë jetës. Nxënësit nxiten të përpiqen për të shkëlqyer në nivelin e potencialit të tyre të plotë.

5. Deklarata e misionit

Në bashkëpunim me Drejtorinë Arsimore, me mbështetjen e prindërve dhe të komunitetit dhe brenda burimeve në dispozicion, misioni ynë është që:

- Të krijohet një komunitet mësimi që synon zhvillimin tërësor të çdo nxënësi;
- Të nxitet kërkesa për ekselencë në mësim, duke respektuar potencialin dhe talentet e veçanta të çdo nxënësi;
- Të nxiten brenda komunitetit të shkollës vlerat e një shoqërie të krishterë dhe të respektueshme;
- Të vlerësohet, në të gjithë komunitetin e shkollës, respekti për veten, respekti për të tjerët dhe për mjedisin;
- Të njohim dhe të mbrojmë vlerën dhe ndihmesën e veçantë të gjithsecilit.

6. Pikësynime/Objektiva

- Të krijohet në shkollë një filozofi sipas të cilës të gjithë nxiten që t'i bëjnë publike dhe t'i diskutojnë në mirëbesim rastet e sjelljes së bullizmit.

- Të mbrohet e drejta e të gjithëve në shkollë për të jetuar pa iu nënshtruar bullizmit.
- Të ndërgjegjësohen drejtuesit e shkollës, mësuesit, nxënësit, prindërit/kujdestarët për sa i takon bullizmit si një formë e papranueshme e sjelljes.
- Të krijohet në shkollë një filozofi që pranon, merr parasysh dhe respekton diversitetin e personave në komunitetin e shkollës për shkak të nëntë arsyeve që parashikohen në legjislacionin mbi barazinë.
- Të garantohet që me Edukimin Social, Personal dhe Shëndetësor në shkollë të rritet ndërgjegjësimi për sa u takon faktorëve, që lidhen me sjelljen e bullizmit, dhe të zhvillohen njohuritë, aftësitë dhe sjelljet e përshtatshme.
- Të kryhen veprime praktike për parandalimin e rasteve të sjelljes së bullizmit, p.sh.: të sigurohen masa të plota për mbikëqyrjen nëpërmjet të cilave të gjithë fushat e veprimtarisë shkollore të mbahen nën vëzhgim.
- Të ndiqen procedura për denoncimin dhe regjistrimin e rasteve të sjelljes së bullizmit.
- Të ndiqen procedura për hetimin dhe trajtimin e rasteve të sjelljes së bullizmit.
- Të përpilohen programe mbështetjeje për ata që dëmtohen nga sjellja e bullizmit dhe ata që janë të përfshirë në sjelljen e bullizmit.
- Të punohet me dhe me anë të agjencive të ndryshme vendore për të luftuar të gjitha format e bullizmit dhe të sjelljes antishoqërore.

7. Është përcaktuar ky përkufizim i sjelljes së bullizmit:

Sjellja e bullizmit është agresion i qëllimshëm dhe i përsëritur, verbal, psikologjik apo fizik, që kryhet nga një individ a grup kundër një personi.

Bullizmi mund të marrë format e bullizmit verbal (goditje të një natyre shumë personale ose dhunë seksuale, që mund të drejtohen kundër familjes, kulturës, racës apo fesë së nxënësit, ose përhapja e thashethemeve keqdashëse), bullizmit fizik, bullizmit me gjeste (gjeste kërcënuese joverbale që përcjellin mesazhe frikësuese ose kanosëse), veçimit, përjashtimit, shantazhit (kërkesa për para, gjëra apo pajisje, apo detyrimi i një nxënësi që të vjedhë), minimizimit të qëllimshëm apo të bullizmit kibernetik (përdorimi i grupeve të faqeve të internetit, postave elektronike dhe sidomos mesazheve me tekst për të abuzuar ndaj një nxënësi apo për ta frikësuar ose sulmuar atë).

Raste të veçura apo të vetme të sjelljes së qëllimshme negative, përfshirë një mesazh të vetëm fyes apo lëndues me tekst ose mesazhe të tjera private, nuk përfshihen në përcaktimin e bullizmit dhe duhen trajtuar, sipas rastit, në përputhje me kodin e sjelljes të shkollës.

Sidoqoftë, në kontekstin e kësaj politike, hedhja e një mesazhi, imazhi apo thënieje të vetme fyese ose lënduese publike në grupet e faqeve të një rrjeti social apo forumi tjetër publik, ku mesazhi, imazhi apo thënia mund të shihet dhe/ose përsëritet nga njerëz të tjerë, do të quhet si sjellje e bullizmit.

Nuk quhet bullizëm kur:

- (1a) Nxënësit, që kanë afërsisht të njëjtën moshë dhe forcë, grinden apo konfliktohen herë pas here.
- (1b) Një pjesëtar i personelit ofron kritikë objektive për sjelljen apo performancën në punë të një nxënësi.

Për qëllimet e kësaj politike, termi bullizëm përfshin ngacmimin dhe ngacmimin seksual, siç përcaktohet më poshtë:

- **Ngacmimi:** çdo formë e sjelljes së padëshiruar për shkak të njëres prej nëntë arsyeve që parashikohen në legjislacionin mbi barazinë, që ka qëllimin apo pasojën e shkeljes së dinjitetit të një personi dhe të krijimit të një mjedisi kanosës, armiqësor, shkatërrues ose fytes për viktimën.
- **Ngacmimi seksual:** çdo formë e sjelljes së padëshiruar verbale, joverbale ose fizike e natyrës seksuale që ka qëllimin apo pasojën e shkeljes së dinjitetit të një personi dhe krijimit të një mjedisi kanosës, armiqësor, shkatërrues ose fytes për viktimën.

Të gjithë pjesëtarët e komunitetit të shkollës, përfshirë koordinorët e jashtëm, i nënshtrohen këtij kodi, sidomos marrëdhëniet:

- Nxënës me nxënës,
- Nxënës me pjesëtar të personelit.
- Pjesëtar i personelit me nxënës.
- Prind me pjesëtar të personelit.
- Pjesëtar i personelit me prind.
- Pjesëtar i personelit me pjesëtar të personelit.

8. Llojet e bullizmit:

Këto janë disa shembuj të sjelljes së papranueshme. Kjo nuk është një listë shteruese. Sjellje të ngjashme të papranueshme mund të konsiderohen si bullizëm.

8a Të përgjithshëm

- Ngacmimi për shkak të njërës prej nëntë arsyeve që parashikohen në legjislacionin mbi barazinë, p.sh.: ngacmimi seksual, bullizmi për shkak të urrejtjes ndaj homoseksualëve, bullizmi për shkak të racës etj.,...
- Agresioni fizik, dëmtimi i pasurisë.
- Të sharat, xhelozia dhe përgojimi i të tjerëve.
- Prodhimi, ekspozimi apo qarkullimi i fjalëve të shkruara, fotografive apo materialeve të tjera me synim kanosjen, nënvleftësimin e emrit dhe gjestet.
- Grafitet, nënqeshja, vërejtjet sarkastike dhe shantazhi.
- Kanosja, nënvleftësimi i emrit, gjestet.
- “Shikimi”, kundrimi, vërejtjet shkatërruese për sa i takon formës së trupit.
- Poshtërimi i një nxënësi që punon mirë dhe ka arritje.
- Të folurit me zë aq të lartë sa që ta dëgjojë viktima.
- Ndërhyrja në hapësirën personale.
- Ndërhyrje e çfarëdo lloji që jepet në listë.
- Shpërdorimi i grupeve të faqeve të rrjeteve sociale, përfshirë Facebook-un, Twitter-in, Edmodo-n, Instagram-in, Viber-in, Youtube-in, Kik-un, Ask.fm-ënë, Tumblr-in, rrjetet Mufy/ mediatike dhe i çfarëdo grupi tjetër faqesh të krijuara në vijim të kësaj politike gjatë dhe jashtë orëve të mësimi, përfshirë të gjithë ekskursionet dhe veprimtaritë e shkollës.

8b Për shkak të urrejtjes ndaj homoseksualëve

- Të sharat/përdorimi i grafitëve, p.sh.: “homoseksual”, “lesbique” etj. ...
- Përhapja e thashethemeve për sa i takon orientimit seksual të një personi.
- Përbuzja e një personi me orientim seksual të ndryshëm.

8c Për shkak të racës

Diskriminimi, paragjykimi, komentet apo fyerjet lidhur me ngjyrën, kombësinë, kulturën, klasën sociale, besimet fetare, prejardhjen etnike apo kulturën e zhvendosjes.

8d Bazuar tek lidhjet

Këtu përfshihet manipulimi i marrëdhënieve si mjet i bullizmit. Sjelljet përfshijnë:

- Të pëshpëriturit kur je në shoqëri me të tjerë, me qëllim që të përjashtohet dikush.
- Thashethemet keqdashëse.
- Veçimi dhe përjashtimi.
- Të shpërfillurit, kthimi i të tjerëve kundër një nxënësi.
- Të përjashtuarit nga grupi.
- Të larguarit e shokëve nga dikush.

8e Kibernetikë

- Telefonata pa zile nga telefoni/celulari.
- Përdorimi i celularëve gjatë orëve të mësimit për të hyrë në grupet e faqeve të rrjeteve sociale.
- Telefonata abuzive nga telefoni/celulari.
- Mesazhe abuzive me tekst.
- Mesazhe abuzive me postë elektronike.
- Komente/blogje/fotografi abuzive në grupin e faqeve të internetit, p.sh.: *Facebook*, *Twitter* e të tjerë.
- Çdo keqpërdorim i teknologjisë së informacionit dhe komunikimit.

- Regjistrimi në video pa lejen e personit.
- Marrja/dërgimi i fotografive me mjete elektronike.
- Krijimi i një faqeje në internet për një person të caktuar.
- Përhapja e thashethemeve.
- Humbja e besimit.

8f Seksualë

- Komente ose prekje me domethënie seksuale, jo të mirëpritura.
- Tekste ose mesazhe me postë elektronike me domethënie seksuale, jo të mirëpritura.

9. Shenjat dhe treguesit e bullizmit

Nxënësit, të cilët bëhen objekt i bullizmit, mund të kenë ndjesi pasigurie dhe ankth të tejskajshëm dhe, kështu, bëhen më të cenueshëm. Vetëbesimi mund të dëmtohet, gjë që pasohet nga ulja e mëpasshme e vetëvlerësimit. Ndërsa ata mund të mos flasin lidhur me atë çka po u ndodh, vuajtja e tyre dëshmohet nga ndryshimet në gjendjen shpirtërore dhe sjellje. Herë pas here, bullizmi mund të sjellë si rezultat kryerjen e vetëvrasjes. Prandaj është me rëndësi që paralajmërimi lidhur me ndryshimet në sjellje të bëhet sa më shpejt, pasi është e nevojshme ndërhyrja. Shpeshherë, tek viktima rezultatet përfundimtare të bullizmit dhe ngacmimit shfaqen në këto mënyra:

Psikologjike

- Zemërimi;
- Ankthi;
- Dëshpërimi;
- Pezmatimi;
- Depresioni;
- Paniku;
- Indiferenca;
- Frika;
- tentativë për vetëvrasje;
- turpi dhe ndjesitë e pavlefshmërisë;
- humbja e besimit tek shokët dhe paaftësia e tyre për të mbështetur dhe mbrojtur.

Me anë të sjelljes

- rritje e pezmatimit dhe shqetësimit;
- ndryshime të pashpjegueshme të gjendjes shpirtërore;
- rritje e agresivitetit;
- mund të mendojë se e meriton që të ushtrohet bullizëm ndaj tij;
- bëhet i tërhequr;
- përlojte apo ndjeshmëri të tepruar ndaj kritikës;
- abuzim me lëndë varësi formuese;
- bëhet obsesiv;
- makthe.

Manifestime fizike

- dhembje gjoksi;
- model i sëmundjes së parëndësishme;
- pagjumësi;
- probleme me stomakun;
- probleme me të ngrënë;
- lodhje dhe plogështi;
- dhembje koke;
- djersitje;
- shpjegime të përkundërta për prerjet dhe të nxirat.

Sociale, ndërpersonale dhe të lidhura me shkollën

- ankth për të bërë rrugën vajtje ardhje në shkollë;
- ikje nga mësimi;
- kthimi vonë në shtëpi nga shkolla pa ndonjë shpjegim të mundshëm;
- frikë nga përdorimi i banjave të shkollës gjatë pushimeve;
- frikë nga të qenurit larg syve të të rriturve;
- vetizolimi në klasë;
- vetëtërheqja;
- ngurrim për të diskutuar problemin;
- mungesë gatishmërie për të shkuar në shkollë;
- mungesë krijimtarië dhe iniciative;
- fillimi i ushtrimit të bullizmit ndaj nxënësve të vegjël/në moshë më të vogël;
- gjërat mungojnë ose janë të dëmtuara;
- rritje e kërkesave dhe kërkesa me tepri për para;
- rënie e ecurisë në mësimë dhe e motiveve;
- humbje e interesit apo përqendrimit në shkollë;
- shqetësime të pazakonta lidhur me pamjen fizike; cilësitë, manierizmat etj.

Mësuesi(t) përkatës, që duhet të hetojë(në) dhe të merret(n) me bullizmin, është (janë) si më poshtë:

Mësuesi, tek i cili bëhet denoncimi

Mësuesi i lëndës

Mësuesi kujdestar

Zëvendës drejtori

Drejtor

Gjatë hetimit dhe trajtimit të bullizmit, mësuesi do të përdorë gjykimin e tij profesional për të përcaktuar nëse ka ndodhur bullizëm dhe si mund të zgjidhet më së miri situata në përputhje me politikën e shkollës.

Të gjithë raportet, përfshirë raportet anonime për bullizmin, duhen hetuar dhe trajtuar nga mësuesi përkatës. Në këtë mënyrë, nxënësit do të fitojnë besim për të denoncuar. Ky faktor besimi është me rëndësi thelbësore. Të gjithë nxënësve u duhet bërë e qartë se kur denoncojnë raste të bullizmit, nuk mendohet se ata po tregojnë përralla, por po sillen në mënyrë të përgjegjshme.

Kur trajtojnë raste të sjelljes së supozuar të bullizmit, që denoncohen nga nxënës, pjesëtarë të personelit apo prindër, mësuesit duhet të zbatojnë një qasje të qetë, pa emocione ndaj zgjidhjes së problemeve.

Kur analizojnë raste të sjelljes së bullizmit, mësuesi përkatës duhet të kërkojë përgjigje të pyetjeve çfarë, ku, kur, kush dhe pse. Kjo duhet bërë në një mënyrë të qetë, duke dhënë shembullin në trajtimin me efektivitet të një konflikti në mënyrë joagresive.

10. Strategjitë për edukimin dhe parandalimin për të parandaluar sjelljen e bullizmit

Personeli, prindërit dhe nxënësit kanë një rol dhe përgjegjësi veçanërisht të rëndësishme për të ndihmuar shkollën në parandalimin dhe trajtimin e sjelljes së bullizmit në shkollë dhe trajtimin e ndikimit negativ në shkollë të sjelljes së bullizmit që ndodh gjetkë.

Strategjitë për edukimin dhe parandalimin (përfshirë strategji që synojnë në mënyrë të veçantë bullizmin kibernetik dhe bullizmin për shkak të identitetit, përfshirë sidomos bullizmin për shkak të urrejtjes ndaj homoseksualëve dhe personave transgjinjorë), që do të përdoren nga shkolla, janë këto:

10a. Publikimi dhe publiciteti i politikës kundër bullizmit

- Pjesë të zgjedhura nga politika kundër bullizmit do të jenë të dukshme në të gjithë shkollën, në korridore dhe klasa.
- Karta kundër Bullizmit do të jetë e ekspozuar nëpër klasa (shih Shtojcën 1).
- Ajo do të publikohet në grupin e faqeve të internetit të shkollës: në gazetën e nxënësve dhe në Kodin e Sjelljes të shkollës.
- Politika kundër bullizmit do të promovohet në raste të ndryshme, p.sh.: mbremjet e prindërve, regjistrimin në vitin e parë dhe mbremjet e hapura.

10b. Mbikëqyrja dhe monitorimi

- “Pikat e zeza” të bullizmit në shkollë do të përcaktohen dhe vëzhgohen gjatë pushimeve ndërmjet orëve të mësimi.
- Personeli do të jetë vigjilent dhe, kur të ndodhin raste, do të ndjekë procedurat, siç parashtrihen në këtë politikë.
- Gjatë vitit shkollor nxënësve do t’u dorëzohet një pyetësor. Kjo do t’u japë nxënësve mundësi që të shprehin shqetësimet e tyre. Çdo nxënës nxitet që të shkruajë diçka.

- Faqet e rrjeteve sociale do të vazhdojnë të jenë të ndaluara për t'u përdorur nga nxënësit gjatë orëve të mësimit. Politika kundër bullizmit vepron krahas politikës së shkollës për përdorimin e pranueshëm.

10c. Përfshirja e nxënësve

- Nxënësit e viteve të fundit do të vazhdojnë të ndihmojnë ata që janë në vitin e parë të shkollës përmes programeve të *këshillimit*, duke ndihmuar kështu nxënësin e ri për t'u "përshtatur".
- Këshilli i Nxënësve mbështet krijimin e një mjedisi pozitiv në shkollë nëpërmjet zbatimit të politikës kundër bullizmit.

10d. Përfshirja në programin mësimor dhe lidhjet me ofrimin e programit mësimor

- Në shkollat e mesme, Edukimi Social, Personal dhe Shëndetësor (ESPSH) duhet planifikuar si pjesë e programit bazë mësimor të ciklit fillor. Edukimi Social, Personal dhe Shëndetësor ofron për nxënësit mundësi për të zhvilluar aftësitë që të kujdesen për veten dhe të tjerët dhe për të marrë vendime mbështetur tek informacioni për shëndetin, jetën personale dhe zhvillimin shoqëror. Çështja e bullizmit trajtohet në secilin prej tre viteve të Edukimit Social, Personal dhe Shëndetësor të ciklit fillor.
- Gjithashtu, programi mësimor për Edukimin Social, Personal dhe Shëndetësor për ciklin e lartë, që po hartohet nga NCCA, do të trajtojë çështje që lidhen me bullizmin, përfshirë trajtimin e sjelljes abuzive dhe të kuptuarit e pasojave të bullizmit për shkak të urrejtjes ndaj homoseksualëve.
- CSPE: Lidhje që mund të bëhen brenda pjesës "Dinjiteti i njeriut" dhe "Të drejtat dhe përgjegjësitë" të programit mësimor që do të nxitë sjelljen pozitive ndërmjet nxënësve.
- Shërbimi për orientimin dhe këshillimin: Me nxënës të vitit të parë do të zhvillohen intervista për të vlerësuar si po përshtaten.

- Ndër lidhjet e tjera përfshihen:
- Programi mësimor informal, p.sh.: cilat veprimtari jashtëshkollore mund të ndihmojnë në ndërgjegjësimin lidhur me natyrën e papranueshme të sjelljes së bullizmit dhe/ose të përfshijnë përparësinë për promovimin e cilësisë dhe mbrojtjen e diversitetit.

10e. Lidhje me politikat përkatëse të shkollës

Politikat e shkollës duhet të përputhen me njëra-tjetrën, brenda kuadrit të planit të përgjithshëm të shkollës. Politikat përkatëse të shkollës tashmë në fuqi, që po hartohen apo rishikohen, duhen analizuar sipas politikës kundër bullizmit dhe duhet trajtuar çfarëdo pasoje e kësaj të fundit tek ato.

Këto mund të jenë ndër politikat që duhen marrë në shqyrtim:

- Kodi i sjelljes;
- Mbrojtja e fëmijëve;
- Siguria e internetit: politika për përdorimin e pranueshëm;
- Shëndeti dhe siguria;
- Politika për incidente kritike;
- Politikat e Edukimit Social, Personal dhe për Shëndetin (PESPSH)/ Politikat e Edukimit për Marrëdhëniet dhe Seksualitetin (PEMS);
- Programi për orientimin dhe këshillimin;
- Politika për pjesëmarrjen;
- Politika për pranimet;
- Paraqitja e personelit të ri dhe nxënësve;
- Dinjiteti në vendin e punës;
- Politika për mbështetjen me përfshirjen e një kleriku.

10f. Përfshirja e prindërve/kujdestarëve dhe komunitetit më të gjerë

- Ndërgjegjësimi lidhur me politikën kundër bullizmit do të rritet gjatë mbërëmjeve të prindërve, p.sh.: regjistrimi në vitin

e parë dhe mbrëmjet e hapura.

- Kontaktet me komunitetin vendor do të jenë të vazhdueshme me qëllim rritjen e ndërgjegjësimit lidhur me çfarëdo problemi ekzistues.
- Si për nxënësit, ashtu dhe për prindërit, do të ftohen folës/grupe teatrale të jashtëm.

11. Procedurat e shkollës për hetimin, vazhdimësinë, regjistrimin e sjelljes së bullizmit dhe strategjitë e njohura për ndërhyrjen, që përdor shkolla për trajtimin e rasteve të sjelljes së bullizmit, janë këto:

Procedurat e denoncimit që duhet të ndjekin nxënësit:

11a. Kujt i duhet thënë?

- Prindërve;
- Ndonjë pjesëtar i të personelit me të cilin nxënësi ndihet mirë;
- Shokëve që do të flasin në emrin tuaj;
- Zëvendës drejtorit;
- Mësuesit të lëndës apo mësuesit kujdestar;
- Këshilltarit, që jep udhëzime për nxënësit;
- Nxënësit "që ka të tjerë në patronazh".

11b. Si duhet thënë?

- I komunikohet drejtpërdrejt mësuesit në një kohë të përshtatshme, p.sh.: pas mësimi, i jepet një pusullë bashkë me detyrat e shtëpisë.
- I bëhet një telefonatë shkollës apo një mësuesi të besuar të shkollës.
- I dërgohet shkollës një mesazh me postë elektronike.
- Caktohet një prind a një shok që të flasë në emrin tuaj.
- Prindërit mund të informojnë shkollën.

- Dëshmitarët mund të informojnë personin e duhur.
- Gjatë vitit, të gjithë nxënësve u shpërndahet një pyetësor mirëbesues.

Është me rëndësi të vihet në dukje se do të ruhen të gjitha regjistrimet për të gjithë rastet e bullizmit dhe veprimet që do të kryhet për zgjidhjen e tyre.

12. Mbajtja shënim dhe regjistrimi

- Të gjithë incidentet e supozuara të bullizmit do të mbahen shënim në “Formularin për rastet” (shih Shtojcën III) që do t’i jepet mësuesit kujdestar përkatës.
- Më tej, mësuesi i lëndës/mësuesi kujdestar përkatës do të marrë vendim se çfarë veprimi duhet kryer.
- Drejtori dhe zëvendësdrejtori janë përgjegjës për ruajtjen e dosjeve për arsye sigurie dhe besueshmërisë për të paktën shtatë vjet pas mbarimit të shkollës.
- Këto dosje mund të përdoren në të ardhmen nga nxënësit/prindërit.
- Komentet, që duhen bërë, duhen ndërtuar mbi bazën e fakteve, nuk duhet të jenë kritike dhe duhet të jenë objektive.

13. Procedurat për trajtimin e rasteve që denoncohen:

13a Procedurat që duhet të ndjekin mësuesit

Nëse një nxënës ju informon për një rast bullizmi që prek atë a një shok/shoqe, kryeni këto veprime:

- Dëgjoni; nxiteni nxënësin që ta tregojë historinë e tij, pasi ky është një hap i parë shumë i rëndësishëm.
- Mbani shënime; regjistroni të gjitha hollësitë, si: datën, orën, vendin, emrat e personave të përfshirë, dëshmitarët etj.; fjalët e vetë nxënësit duhen regjistruar.

- Jepni siguri; thojini nxënësit se ndihma nuk mungon, do të merren masa për të hetuar, nuk është faji i tij/asaj dhe se atij/asaj nuk do t'i duhet që të përballet i vetëm me këtë.
- Kënaquni që s'ka rrezik për asnjë nxënës.
- Respektohet mirëbesimi dhe mbrohet fshehtësia e informacionit të nxënësit, por mësuesi nuk duhet të japë garanci që të mos i tregojë askujt.
- Informojeni pa vonesë mësuesin kujdestar. Plotësoni "Formularin për rastet" për regjistrimin e sjelljes së bullizmit (Shtojca 3).
- Të gjithë rastet e rënda të bullizmit (p.sh.: një goditje apo përrjashtimi në një periudhë afatgjatë) **duhet** të denoncohen menjëherë tek drejtori.

13b Procedurat që duhet të ndjekë pjesëtari i personelit, i cili heton rastin që është denoncuar

Ndër masat mund të përfshihen këto, si dhe një a më shumë nga gjashtë përgjigjet kryesore për sa i takon trajtimin të sjelljes së bullizmit (1. Qasja tradicionale disiplinore, 2. Përkrahja e viktimës, 3. Ndërmjetësimi, 4. Praktika fuqizuese, 5. Metoda e mbështetjes nga grupi, 6. Metoda e shqetësimit të përbashkët)

- Sa më shpejt që të jetë e mundur, uleni nxënësin, i cili bën kallëzim për bullizmin, që të hedhë në letër sjelljet dhe si ndikon bullizmi tek ai.
- Bisedoni me agresorin e supozuar lidhur me sjelljen e tij dhe përvojat e tij lidhur me rastet.
- Sa më shpejt që të jetë e mundur, uleni agresorin e supozuar që të hedhë në letër një përrshkrim të sjelljeve të tij dhe pasojave të tyre.
- Sfidojeni sjelljen e bullizmit si të papranueshme.
- Diskutoni zgjidhje të mundshme me të dyja palët veçan/së bashku, sipas rastit.

- Mund të përfshihet, sipas rastit, këshilltari që jep udhëzime për nxënësit.
- Drejtojeni ankuesin tek këshilltari që jep udhëzime për nxënësit.
- Lini një takim tjetër për ta diskutuar situatën me ankuesin/ ankuesen dhe/ose individë të tjerë përkatës.
- Hidhini hollësitë e ankesës në formularin zyrtar.
- Provat do të vlerësohen nga drejtorja dhe në përputhje me kodin e sjelljes do të merren masat e duhura objektive.
- Është me rëndësi jetike që personi, i cili bën kallëzim për rastin, të mbrohet. Kushdo që trajton rastin, duhet të tregohet i matur dhe i kujdesshëm. Personeli do të mbështesë nxënësit, të cilët denoncojnë bullizmin, duke zhvilluar me ta takime për ndjekjen e ecurisë së problemit.

13c. Veprimet që duhen kryer për ndjekjen e ecurisë së çështjes

- Nxënësit e përfshirë do të vëzhgohen rregullisht nëpërmjet diskutimeve informale.
- Të gjithë personave të interesuar mund t'u ofrohet këshillim.
- Nëse është e nevojshme, prindërit do të ftohen në një takim me drejtorinë.
- Nëse bullizmi vazhdon, do të informohet Këshilli Administrativ.

13d. Procedurat që duhet të ndjekë nxënësi lidhur me bullizmin, i cili ushtrohet nga ana e personelit

- Mësuesi(t) duhet të flasë (flasin) me nxënësit në fjalë.
- Shpjegojeni sjelljen e papranueshme siç jepet tek politika.
- Hulumtoni një zgjidhje që funksionon.
- Bëni raportin për tek zëvendës drejtori dhe drejtori.
- Kërkoni takim me prindërit.

13e. Procedurat që duhet të ndjekë personeli lidhur me bullizmin, i cili ushtrohet nga ana e nxënësve

- Ne rekomandojmë që nxënësit të flasin me zëvendësdrejtorin apo drejtorin.
- Drejtori do ta diskutojë akuzën me mësuesin në fjalë.
- Hulumtoni një zgjidhje që funksionon.

13f. Procedurat që duhet të ndjekë personeli lidhur me bullizmin, i cili ushtrohet nga ana e personelit

Procedurat që duhen ndjekur në përputhje me Aktin “Për dinjitetin në punë”.

14. Masat, rolet dhe përgjegjësitë lidhur me zbatimin

Politika kundër bullizmit tregon rolet, përgjegjësitë dhe detyrimet individuale të personelit, nxënësve dhe prindërve. Këto role dhe përgjegjësi përcaktohen qartë për personelin ekzistues dhe i komunikohen gjithë personelit të ri gjatë prezantimit.

Nxënësit vihen në dijeni të roleve dhe përgjegjësi të tyre individuale.

Njerëzit, të cilët kanë përgjegjësi për zbatimin e çdo mase dhe roleve të tyre, janë këta:

- **Drejtori dhe zëvendësdrejtori:** drejtori dhe zëvendësdrejtori kanë kontrollin dhe përgjegjësinë e përgjithshme për zbatimin e politikës, përfshirë publicitetin për të në mbledhjet e personelit, takimet me prindër dhe drejtori është përgjegjës për ratifikimin e saj. Drejtorja do të mbajë lidhje të rregullta me personelin për sa i takon sjelljes së bullizmit. Krijohet një dosje e denoncimeve për raste, si arkiv e sjelljes së bullizmit. Kur bëhet kallëzim për një rast bullizmi, drejtorja bashkë me mësuesin kujdestar do të jenë përgjegjës për masën disiplinore të nxënësit të akuzuar për sjellje bullizmi. Nëse është e nevojshme, ata do të ngarkohen për t’u lidhur me prindërit dhe autoritetet përkatëse.

- **Grupi i mbështetjes me përfshirjen e një kleriku:** grupi i mbështetjes me përfshirjen e një kleriku do të punojë për ndërgjegjësimin lidhur me luftën kundër bullizmit dhe rëndësinë e denoncimit. Gjithashtu, grupi i mbështetjes me përfshirjen e një kleriku është përgjegjës për kujdesin si për palën e dëmtuar, ashtu dhe për palën e akuzuar, me qëllim që të bëhen përpjekje për të çrënjosur episode të mëtejshme të sjelljes së bullizmit. Grupi i mbështetjes me përfshirjen e një kleriku është përgjegjës për t'ia komunikuar ngjarjeve të sjelljes së bullizmit mësuesit, nxënësit apo mësuesit që i ka në kujdestari, ose prindit përkatës.
- **Mësuesi kujdestar bashkë me drejtorinë** do të jenë përgjegjës për masën disiplinore për çdo nxënës që akuzohet se ka shfaqur sjellje të bullizmit. Sipas rastit, ata do të jenë përgjegjës që të informojnë prindërit, dhe mësuesi kujdestar do të jetë përgjegjës për regjistrimin e gjithë informacionit për sa u takon gjithë rasteve dhe takimeve.
- **Mësuesi i lëndës:** do ta raportojë çdo sjellje të bullizmit tek pjesëtari përkatës i personelit, në drejtori apo tek grupi i mbështetjes me përfshirjen e një kleriku. Mësuesi duhet t'i dokumentojë rastet e sjelljes së bullizmit që ndodhin në klasë apo jashtë saj, për shembull, në korridore etj. Mësuesit do të marrin pjesë plotësisht në takimet dhe e politikës kundër bullizmit dhe do t'i mundësojnë ato. Të gjithë mësuesit duhet të jenë vazhdimisht vigjilentë për sa i takon shfaqjes së ndonjë sjelljeje të bullizmit tek fëmijët nën kujdesin e tyre.
- **Koordinatori për ESPSH-ënë:** koordinatori për ESPSH-ënë, krahas mësuesve të ESPSH-ësë, në orët e ESPSH-ësë nxit ndërgjegjësimin se çfarë është bullizmi.
- **Këshilltari që jep udhëzime për nxënësit:** krahas grupit të mbështetjes me përfshirjen e një kleriku këshilltari që jep udhëzime për nxënësit është përgjegjës për vënien në dukje të ndërgjegjësimit lidhur me nismat kundër bullizmit, si dhe me sjelljen e bullizmit në shkollë dhe veprimtaritë përkatëse. Gjithashtu, ai do të jetë përgjegjës për denoncimin e rasteve dhe dhënien e këshillave për nxënësit përkatës.

- **Këshilli Administrativ:** është në përgjithësi përgjegjës për zbatimin e politikës kundër bullizmit. Këshilli do të mundësojë promovimin e kësaj politike dhe ndërgjegjësimin lidhur me të në gjithë shkollën. Këshilli Administrativ pohon se janë në fuqi politikat dhe praktikat për mbikëqyrjen si për të parandaluar, ashtu dhe për të trajtuar sjelljen e bullizmit, dhe për të mundësuar qasjen për modifikimin e sjelljes në një periudhë të hershme, nëse është e mundur.

Këshilli Administrativ pohon se, në përputhje me detyrimet e saj sipas legjislationit mbi barazinë, shkolla do të bëjë të gjithë ato veprime që janë realisht të mundshme për parandalimin e ngacmimit seksual të nxënësve apo të personelit, ose ngacmimit të nxënësve apo të personelit për shkak të nëntë arsyeve, siç janë parashikuar ato, domethënë, gjininë, përfshirë transgjininë, gjendjen civile, gjendjen familjare, orientimin seksual, besimin, moshën, aftësinë e kufizuar, racën dhe të qenurit pjesë e komunitetit të endacakëve.

- **Nxënësi:** nxënësi do të ketë përgjegjësinë që të zbatojë politikën kundër bullizmit. Gjithashtu, nxënësi do të ketë përgjegjësi të denoncojë rastet e bullizmit, të cilave u është nënshtruar apo ku ka qenë dëshmitar. Nxënësi, gjithashtu, do të ketë përgjegjësinë që të marrë pjesë aktivisht në iniciativa kundër bullizmit. Krahas prindit/kujdestarit, nxënësi do të ketë përgjegjësinë që të nënshkruajë politikën kundër bullizmit dhe t'ia kthejë shkollës, duke rënë kështu dakord lidhur me detyrimin për ta zbatuar.
- **Prindi/kujdestari:** prindi ose kujdestari do të ketë përgjegjësinë që të mbështesë rekomandimet e politikës dhe të pranojë sanksionet që parashikohen aty. Kur fëmijës së tij i ndodhin raste të bullizmit, prindi apo kujdestari do të ketë përgjegjësinë që ta denoncojë rastin tek drejtori, zëvendësdrejtori, mësuesi kujdestar apo pjesëtari i grupit të mbështetjes me përfshirjen e një kleriku.
- **Pjesëtarët e personelit:** kanë përgjegjësinë që të denoncojnë të gjithë rastet e sjelljes së bullizmit, në të cilat janë dëshmitarë apo për të cilat kanë dijeni, në përputhje me politikën kundër bullizmit.

15. Ratifikimi, komunikimi dhe rishikimi

Kjo politikë është vënë në dispozicion të personelit të shkollës, është publikuar në grupin e faqeve të internetit të shkollës dhe i është paraqitur Shoqatës së Prindërve. Një kopje e kësaj politike do të vihet në dispozicion të Drejtorisë së Arsimit dhe të donatorit, nëse kërkohet.

Kjo politikë dhe zbatimi i saj do të rishikohen nga Këshilli Administrativ një herë gjatë vitit shkollor. Njoftimi me shkrim për përfundimin e rishikimit do të vihet në dispozicion të personelit të shkollës, do të publikohet në grupin e faqeve të internetit të shkollës dhe do të dorëzohet pranë Shoqatës së Prindërve. Një kopje e rishikimit dhe e rezultateve të tij përfundimtare, nëse kërkohen, do të vihen në dispozicion të donatorit dhe të Drejtorisë së Arsimit.

Rishikimi i vazhdueshëm duhet të jetë në përputhje me çdo ndryshim të të dhënave apo të udhëzuesve (p.sh.: nga Drejtoria për Arsimin dhe Aftësitë apo NEWB-ëja), me legjislacionin dhe opinionet vlerësuese të prindërve/kujdestarëve, nxënësve, pjesëtarëve të personelit e të tjerë. Politika do të rishikohet, sipas rastit, mbi bazën e një rishikimi dhe vlerësimi të tillë dhe në kuadër të planifikimit nga shkolla.

Për rishikimin dhe vlerësimin e politikës kundër bullizmit mund të përdoren këto mjete vlerësimi.

Metoda të mundshme rishikimi:

- Anketime rastësore
- Mbledhje të personelit
- Takime me prindërit
- Opinione vlerësuese nga masa e nxënësve, ora e mësimit për ESPSH-ënë.

Shembulli B

Shkollë fillore, SHBA

Hapat e reagimit në raste të bullizmit që denoncohen (nxënës – nxënës dhe pjesëtar i personelit – nxënës)

Kundërveprimi ndaj bullizmit/bullizmit kibernetik që është denoncuar Nxënës me nxënës

- A. Merret denoncimi për një rast.
- B. Siguroni mbrojtjen e të gjithë nxënësve në fjalë.
- C. Merrni kallëzimin e plotë nga nxënësi, prindi/kujdestari apo pjesëtar i personelit që denoncon rastin .
- D. Flisni me nxënës të tjerë të pranishëm, përfshirë spektatorë, dëshmitarë dhe agresorin(ët) e(të) supozuar.
- E. Flisni me të rritur të tjerë që janë persona të rëndësishëm – mësues, këshilltarë dhe/ose shoferët e autobusit.
- F. Njoftoni të gjithë personat në fjalë se ndalohet hakmarrja.
- G. Mblidhni dhe ruajni të gjitha provat.
- H. Merrni një vendim për sa i takon rastit për të cilin është bërë kallëzim.
- I. **Nëse përcaktohet se ka ndodhur një rast i bullizmit...**
- J. Përcaktoni agresorin/agresorin virtual dhe spektatorët, sipas rastit.

- K. Përcaktoni viktimën(viktimat), sipas rastit.
- L. Përfshini zyrtarin e burimeve shkollore (ZBSH), sipas rastit.
- M. Njoftoni inspektorin e policisë, ndihmës-inspektorin dhe/ose drejtorin e Arsimit të Veçantë, sipas rastit.
- N. Jepuni informacionin e duhur prindërve/kujdestarëve të viktimës dhe të agresorit.
- O. Kryeni veprime që të riktheni ndjenjën e sigurisë tek viktimat, dëshmitarët dhe komuniteti i shkollës.

Kundërveprimi ndaj bullizmit/bullizmit kibernetik që është denoncuar

Pjesëtar i personelit me nxënës

- A. Merret denoncimi për një rast.
- B. Njoftoni mbikëqyrësin.
- C. Njoftoni inspektorin e policisë, ndihmës-inspektorin dhe/ose drejtorin e Arsimit të Veçantë, sipas rastit.
- D. Përfshini zyrtarin e burimeve shkollore (ZBSH), ligjzbatues të tjerë apo Drejtorinë e Fëmijës dhe Familjes (DFF), sipas rastit.
- E. Merrni kallëzimin e plotë nga nxënësi, prindi/kujdestari apo pjesëtari i personelit që denoncon incidentin.
- F. Flisni me persona të tjerë të pranishëm, përfshirë spektatorë, dëshmitarë.
- G. Intervistojeni agresorin e supozuar në përputhje me ligjin e zbatueshëm të shtetit dhe marrëveshjen kolektive "CBA" nëse ekziston një e tillë.

H. Njoftoni të gjithë personat në fjalë se ndalohet hakmarrja.

I. Mblidhni dhe ruajini të gjitha provat.

J. Merrni një vendim për sa i takon incidentit për të cilin është bërë kallëzim.

K. Nëse përcaktohet se ka ndodhur një rast i bullizmit...

L. Jepuni informacionin e duhur prindërve/kujdestarëve të viktimës në përputhje me ligjin e shtetit.

M. Kryeni veprime që të riktheni ndjenjën e sigurisë tek viktimat, dëshmitarët dhe komuniteti i shkollës.

Shembulli C

Rregullat e klasës

TREGOHUNI të **Z G J U A R**!

Thoni “të lutem” dhe “faleminderit”

Zini shokë dhe tregohuni i kujdesshëm

Mbërrini në kohë, të përgatitur dhe gati për të mësuar

Respektoni veten dhe të tjerët

Provoni të përpiqeni me të gjitha forcat!

NË KËTË KLASË...

Jemi të sjellshëm

Qeshim shpesh

Tregojmë respekt

Ua vëmë veshin të tjerëve

Themi “të lutem” dhe “faleminderit”

Mësojmë nga mësuese Amanda

Bëjmë gabime

Themi “më fal/më vjen keq”

Përpiqemi me të gjitha forcat

Zbavitemi

Ndajmë me njëri-tjetrin

Na pëlqen të mësojmë

IV Veprimtaritë ndërgjegjësuere

Veprimtaritë ndërgjegjësuere synojnë të:

- ndryshojnë qëndrimet, sjelljet dhe besimet që tolerojnë bullizmin midis nxënësve dhe nëpër shkolla;
- parandalojnë bërjen e nxënësve viktime apo autorë të marrëdhënieve abuzive; dhe të
- informojnë publikun e gjerë dhe, sidomos, viktimat dhe autorët për burimet që ekzistojnë për trajtimin e problemit.

✈ Veprimtaritë ndërgjegjësuere njihen si mjeti më efikas dhe efektiv i komunikimit të informacionit, sidomos në lidhje për publikun e gjerë. Ato mund të realizojnë të gjitha objektivat e

sipërpërmendura, duke theksuar faktin që bullizmi në shkolla nuk është një çështje personale, por një shkelje e papranueshme e të drejtave të njeriut.

 Ndërgjegjësimi është një rrugë me dy pista, që nxit komunikimin dhe shkëmbimin e informacionit, me qëllim për të përmirësuar mirëkuptimin reciprok si edhe mobilizon komunitetet dhe gjithë shoqërinë për të sjellë ndryshimet e nevojshme në qëndrime dhe sjellje.

 Shkollat mund të ndihmojnë në parandalimin e dhunës, si gjatë kohës së shkollës ashtu edhe në komunitetet më të gjera, duke i pajisur fëmijët dhe të rinjtë me aftësi demokratike.

- Vendosni një dialog me nxënësit për rolin e tyre në trajtimin e bullizmit dhe ekstremizmit. Diskutoni format e ndryshme të bullizmit; përse nxënësit ngacmojnë dhe bëjnë nxënësit të marrin pjesë në bisedim.
- Diskutoni mënyrat se si nxënësit mund të bëhen pro-aktivë, për të ndaluar bullizmin dhe ekstremizmin.
- Diskutoni kuptimin e moralit, etikës dhe përgjegjësisë.
- Diskutoni dallimet: kulturat, peshën, preferencat seksuale, mënyrat e ndryshme se si fëmijët dhe adoleshentët veprojnë dhe vishen, paaftësitë dhe dallime të tjera. Flisni për faktin se nuk është problem të jesh i ndryshëm, por se është problem të tallesh apo të ngacmoh dikë që është i ndryshëm.
- Flisni se si mund të parandaloni bullizmin dhe bullizmin kibernetik (përmes internetit) në shkollën tuaj.
- Mësojuni shokëve, shoqeve tolerancën, mirësinë dhe pranimin.
- Duke bërë *ushtrime me role* me situata reale të jetës me nxënësit tuaj, mund të krijoni një mësim nga jeta reale që nxënësit mund ta përdorin kur u jepet rasti.
- Krijoni situata bullizmi përmes *lojës me role* ku të portretizoni se si viktimi ndihet dhe se si vepron personi që e ngacmon atë. Diskutoni në klasë.

- Krijoni një grup këshillimi (mentorimi) të bashkëmoshatarëve në shkollë.
- Ndërgjegjësojeni komunitetin tuaj për bullizmin dhe parandalimin e ekstremizmit.
- Mësojini shokët e shoqet të jenë tolerantë.
- Krijoni veprimtari në shkollën dhe komunitetin tuaj.
- Përgatitni afishe për parandalimin e bullizmit dhe ekstremizmit.

Organizoni Ditë të hapura

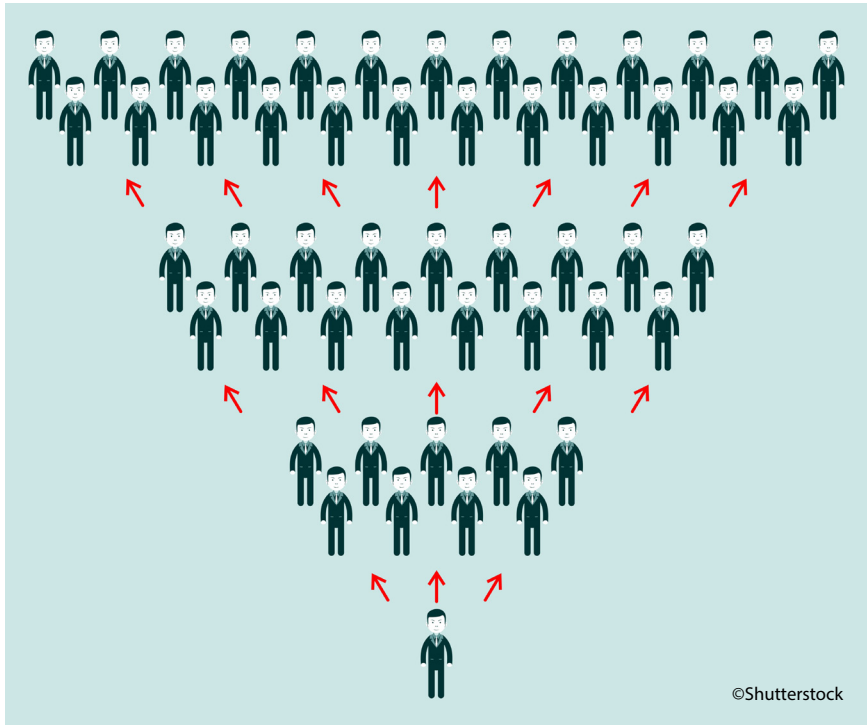
- Veprimtari për rritjen e ndërgjegjësimin me pjesëmarrjen e Qeverisë së Nxënësve, Këshillit të Prindërve, mësuesve, prindërve dhe anëtarëve të komunitetit.

Materiale mësimore të Këshillit të Evropës

Këshilli i Evropës ofron trajnime për mësuesit si edhe instrumentet e nevojshme për krijimin e një Shkolle të Sigurt. Manuale trajnimi, broshura informative, udhëzues, plane mësimore, filma dhe qasje në rrjete ekspertësh janë të gjitha të sjella pa pagesë përmes faqeve të internetit të Këshillit të Evropës. Këto burime janë rezultat i projekteve dhe iniciativave bashkëpunuese dhe mbështeten në praktika të mira ekzistuese të shtetet anëtare të Këshillit të Evropës.

Filma

- **Beat Bullying (Mposhteni bullizmin)** përdor skenarë tipikë për bullizmin për të zbuluar se si të drejtat e njeriut për të gjithë shkollën dhe programet e edukimit qytetar i pajisin nxënësit me mirëkuptimin, aftësitë dhe besimin që u nevojiten për t'u përballur me bullizmin në shkollë, duke përfshirë bullizmin kibernetik. Aktorët në film janë nxënës të zakonshëm shkolle disa prej të cilëve kanë qenë vetë viktimat e bullizmit. Filmi gjendet në gjuhën shqipe, anglisht, frëngjisht, gjermanisht, gjeorgjisht dhe rusisht.

- **Demokracia dhe të drejtat e njeriut në shkollë** është një seri filmash vizatimorë bazuar në idetë e fëmijëve, që zbulon/ tregon të drejtat e njeriut dhe qytetarinë.

Manuale

- **Mësimdhënia rreth çështjeve të diskutueshme** - Paketë trajnimi për mësuesit
- **Të gjithë të ndryshëm, të gjithë të barabartë**
- **Kompetencat për Kulturë Demokratike**
- **Demokracia dhe të drejtat e njeriut fillojnë nga ne: Kartë për të gjithë** – broshurë për fëmijë për të drejtat e njeriut dhe qytetarinë.

- ***Qeverisja demokratike e shkollave*** – manual për drejtorët, i cili shpjegon se si të sigurohet që të gjitha fushat e jetës shkollore të pasqyrojnë vlerat demokratike dhe të drejtat e njeriut, dhe se si të nxiten nxënësit të marrin pjesë në funksionimin e shkollës.
- ***Të jetosh në demokraci*** – manuale për mësuesit: ***Edukimi me demokracinë, rritja në demokraci, të jetuarit në demokraci, pjesëmarrja në demokraci, eksplorimi i të drejtave të fëmijëve dhe të mësuarit e demokracisë.***

Gjashtë manualët e Këshillit të Evropës “Të jetosh në demokraci” (të gatshme si PDF) u ofrojnë mësuesve materiale mësimore me cilësi të lartë të testuara nga edukatorët, qofshin ata me përvojë, qofshin ata që trajnohen për të futur në shkollat e tyre edukimin me qytetarinë dhe të drejtat e njeriut në një mënyrë argëtuese, ndërvepruese dhe sfiduese. Ata mbështeten në autorë ekspertë nga pjesë të ndryshme të Evropës dhe mbulojnë të gjithë gamën e moshave duke filluar nga shkolla fillore dhe nëntëvjeçare deri në shkollën e mesme.

Planet mësimore për të drejtat e njeriut dhe demokracinë

- ***Compassito*** – manual për edukimin e fëmijëve me të drejtat e njeriut.
- ***Busulla*** – manual për edukimin e të rinjve me të drejtat e njeriut.
- ***Faqeshënuesi në internet*** – Manual për të luftuar gjuhën e urrejtjes përmes internetit me anë të edukimit me të drejtat e njeriut
- ***Pasqyrat*** – manual për të luftuar qëndrimet kundër komunitetit egjiptian përmes edukimit me të drejtat e njeriut.

Burime të tjera kyçe

- Një bazë të dhënash me mbi 1.000 burime mësimdhënieje në anglisht dhe frëngjisht në lidhje me vendimet e Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut.
- *Pasaportë për të drejtat e tua* i njeh fëmijët me të drejtat dhe detyrimet e tyre dhe shpjegon se si duhen respektuar të drejtat e gjithkujt.
- Gittens C. (ed.) (2006), *Ulja e dhunës në shkolla – Si të ndryshosh situatën*, Botim i Këshillit të Evropës, Strasburg (ISBN 978-92-871-5870-3).
- Richardson J, Milovidov E, Blamire R. (2017), *Bullizmi: Perspektiva, Praktika dhe Koncepte* Botim i Këshillit të Evropës, Strasburg (ISBN 978-92-871-8352-1).

Link: <https://rm.coe.int/bullying-perspectives-practice-and-insights/168074818e>

Përzgjedhja e ushtrimeve për krijimin e grupeve dhe integrimin

Nga publikime të KiE:

“Të gjithë të ndryshëm, të gjithë të barabartë”
“Mësimdhënie mbi Demokracinë” (Volumi VI, paketa EDC/HRE)
“Busulla”
“Compassito”

1. USHTRIME PËR TË THYER AKULLIN

“Busulla”

“UNË JAM I/E MIRË NË...”

Ky ushtrim synon të nxisë vetëvlerësimin përmes shfaqjes së diversitetit dhe solidaritetit brenda grupit.

Udhëzime

1. Kërkojuni të gjithëve të rrinë në një rreth shumë të gjerë.
2. Ftojuni dikë (këdo) të futet në rreth dhe të thotë diçka që e bën mirë.

3. Tani i thoni pjesës tjetër të grupit të bëjë një hap përpara dhe të përsëritë emrin dhe atë që e bën mirë.
4. Tani kërkojini dikujt tjetër të dalë e të bëjë një hap tjetër përpara.

Ide për drejtuesit

Rrethin fillestar bëjeni sa më të madh që të jetë e mundur, me qëllim që të ketë akoma hapësirë për secilin raund teksa rrethi zvogëlohet gjithnjë e më shumë. Në fund, pjesëmarrësit do të rrinë shumë pranë njëri tjetrit.

BENJAMINI BUKUROSHI DHE LEILA SIMPATIKE

Këtë ushtrim përdoreni me njerëzit që takohen për herë të parë. Përveç paraqitjes prezantimit të emrave, ai nxit edhe solidaritetin dhe respektin.

Udhëzime

1. Kërkojuni të gjithëve të rrinë në një rreth.
2. Ftoni dikë (këdo) të thotë si e quajnë (p.sh., Benjamin).
3. Kërkojini pjesës tjetër të grupit të mendojë për të gjetur mbiemra pozitivë që fillojnë me të njëjtën gërmë, pra me gërmën B.
4. Kërkojini Benjaminit të zgjedhë një prej ideve.
5. Tani ftojini personin që qëndron në anën e djathtë të Benjaminit të thotë, “Tungjatjeta, Benjamin bukurosh. Mua më quajnë ... (për shembull, Leila)”.
6. Kërkojini grupit të gjejë një mbiemër për Leilan (për shembull, simpatike).
7. Tani i thoni personit tjetër të thotë “Tungjatjeta Benjamin bukurosh dhe ti Leila simpatike. Mua më quajnë...”
8. Vazhdoni kështu me gjithë rrethin, deri sa të jenë paraqitur të gjithë.

Ide për drejtuesit

Është e rëndësishme të mbani parasysh se fokusi është tek mbiemrat pozitivë që fillojnë me të njëjtën gërmë si emri i personit, dhe jo tek gjetja e mbiemrave që përshkruajnë personin realisht. Varet nga secili person të zgjedhë mbiemrin e tij nga mbiemrat e sugjeruar nga pjesëmarrësit e tjerë. Si drejtues, duhet të jeni të përgatitur të sugjeroni mbiemra pozitivë për secilin emër, në rastin kur askush tjetër nuk ka ndonjë ide.

Një ndryshim tërheqës është që secili person kur thotë emrin të zgjedhë të bëjë një veprim. Për shembull, Benjamini mund të fërkojë majën e kokës. Pastaj grupi duhet të mbajë mend çdo emër, veprim dhe mbiemër.

NYJET

Ky ushtrim përfshin bashkëpunim dhe simbolizon punën e përbashkët për të gjetur zgjidhje për problemet.

Udhëzime

1. Kërkojuni pjesëmarrësve të ndahen në grupe të vogla prej 6-8 personash.
2. U thoni të gjithëve të rrinë sup më sup në një rreth, me krahët e zgjatura përpara.
3. Ata duhet të zgjaten dhe të kapen nga duart. Kushtet janë që
a) dy veta të mos kapen nga të dy duart me njeri tjetrin dhe
b) askush të mos mbajë dorën e dikujt që ka ngjitur. (Rezultati është diçka që i ngjan një nyje të madhe duarsh.)

4. Tani u thoni pjesëmarrësve të zgjidhin një pa i hequr duart.

Ide për drejtuesit

- Pjesëmarrësit duhet të kalojnë poshtë e lart krahëve të njëri tjetrit. Për këtë duhet pak durim, por rezultati i habitshëm është krijimi i një apo dy rrahtëve të mëdhenj.
- Ky ushtrim është i mirë si gjallërues zbavitës. Nëse doni të theksoni një ide, atëherë mund t'i pyesni grupet se si u ndien kur e bënë një pa parë: A ju duk si një detyrë e çmendur apo e pashpresë ta zgjidhnin një pa? Kur e përfunduan detyrën, a u habitën nga rezultati? Mund të vazhdoni duke u thënë se duhet të mbajnë parasysh fjalët e Mahatma Gandit, "Dallimi midis asaj që bëjmë dhe asaj që jemi të aftë të bëjmë do të mjaftonte për të zgjidhur pjesën më të madhe të problemeve të botës".

PIKAT POSHTË

Ky ushtrim gjallërues promovon bashkëpunimin dhe atësitë vendimmarrëse të grupit. Ai përfshin kontakte të afërta fizike.

Udhëzime

1. Shpjegojini grupit se në këtë lojë ka nëntë "pika" të trupit që mund të prekin dyshtemenë: 2 këmbë, dy duar, 2 bërryla, 2 gjunjë dhe 1 ballë.
2. U thoni pjesëmarrësve të shpërndahen në mes të dhomës. Thirrni një numër nga 1 deri në 9 dhe i thoni secilit lojtar që të prekë dyshtemenë me atë numër pikash. Përsëriteni dy herë të tjera.

3. U thoni pjesëmarrësve që të gjejnë një shok. Thirrni një numër nga 2 në 18. Çiftet duhet të punojnë bashkë për të vënë poshtë në dysheme numrin e saktë të pikëve. Përsëriteni edhe dy herë të tjera.
4. Përsëritini raundet me pjesëmarrësit që punojnë në grupe nga 4 veta, pastaj me 8 dhe madje edhe 16, apo deri sa të gjithë të punojnë së bashku.

Ide për drejtuesit

- Sipas dëshirës, mund t'i lejoni njerëzit të bisedojnë, ose të komunikojnë vetëm me gjuhën e shenjave! Kur katër veta luajnë së bashku, numri më i vogël mund të jetë deri në 2, nëse dy njerëz rrinë në një këmbë dhe i mbajnë dy të tjerët.
- Kur luajnë katër veta, praktikisht numri më i vogël është katër. (Numri më i lartë do të jetë $4 \times 9 = 36$). Në çdo raund, numri më i lartë i thirrur nuk duhet të jetë më shumë se 9 herë sa numri i njerëzve që ka grup!
- Bëjini pjesëmarrësit të punojnë shpejt. Në grupe të mëdha ka prirje që pjesëmarrësit të humbasin shumë kohë deri sa të vendosin kush do hedhë në letër çfarë. Zbavitja më e madhe është kur një grup me tetë veta përpiqet të hedhë në letër 6 deri në 8.

2. USHTRIME PËR TË THYER AKULLIN**Tema G*****“Të gjithë të ndryshëm, të gjithë të barabartë”***

Ushtrimet e mëposhtme për të thyer akullin janë të gjitha aktivitete të shkurtra, argëtuese, për t’i përdorur për gjallërimin e grupit. Ato janë të dobishme kur filloni të punoni me një grup të ri për të krijuar një ndjesi të mirë në grup dhe në fillim të çdo sesioni për t’i nxehur njerëzit.

- ▶ Ushtrimet janë ndarë në dy pjesë. Pjesa e parë është një përmbledhje ushtrimesh për nxehje dhe për të krijuar një frymë të mirë brenda grupit, ndërsa pjesa e dytë përmban ushtrime të tjera, të cilat përveç se shërbejnë për të nxehur pjesëmarrësit, do t’i ndihmojnë të njihen me njeri tjetrin dhe të fillojnë të punojnë me disa nga problemet e fushatës.
- ▶ Duhet theksuar se të gjitha ushtrimet synojnë të jenë të lehta dhe argëtuese, me qëllim që t’i bëjnë njerëzit të punojnë së bashku përpara se të vazhdojnë me ushtrimet e tjera të paketës. Këto janë vetëm ide. Nëse dini ushtrime të tjera dhe doni t’i përdorni, ju lutem përdorini.
- ▶ Nëse paketën filloni ta përdorni me një grup të ri, sugjerojmë që pas një apo dy ushtrimesh për të thyer akullin, të provoni një nga ato ushtrime që ju ndihmojnë të krijoni grupin dhe të punoni me imazhe, për shembull, “Ëndrrat”, “Nxirrni një jashtë”, “Edhe mua”, “Të kërkosh ngjashmëritë dhe të zbulosh diversitetin”, ose “Një baras me një”.
- ▶ Nëse grupit i pëlqen të luajë lojëra, atëherë, ata mund të duan të punojnë me grupe të vogla për të shpikur lojërat e tyre. Shikoni “Sportin për të gjithë” tek Busulla. Ky është një ushtrim i mirë për të njohur njeri-tjetrin dhe për të punuar së bashku. Ata do të jenë të gjithë aktivë dhe do të zbaviten shumë gjatë procesit.

Seksioni 1

Qëllimet e ushtrimeve të mëposhtme janë të:

- nxisin ndërveprimet,
- ta nxehin grupin,
- zhvillojnë aftësi komunikimi,
- nxisin njerëzit të punojnë së bashku,
- argëtohen.

Kur grupi të jetë nxehur, kaloni tek ushtrimi tjetër akullthyes apo tek një nga ushtrimet e renditura me sipër.

KAM NJË LETËR PËR...

Koha: 5-10 minuta

Madhësia e grupit: 20 -30 persona

Përgatitja

- Një karrige më pak se sa numri i pjesëmarrësve

Udhëzime

1. Vendosini karriget në një rreth.
2. Kërkojuni pjesëmarrësve të ulen nëpër karrige, ndërsa personit që nuk ka karrige, i thoni të qëndrojë në mes.
3. I thoni personit në mes të thotë diçka të tillë si: "Kam sjellë një letër për ata që kanë syze (... që kanë bërë dush atë mëngjes ... që kanë veshur pantallona ... ata që kanë vënë orë dore, apo gjithçka tjetër siç mund t'jua ketë marrë mendja).

4. Të gjithë ata që kanë syze duhet të ndërrojnë karriget, ndërsa personi në mes, përfiton nga rasti për të marrë një karrige për vete për t'u ulur.
5. Thojini personit që ka mbetur në mes të sjellë letrën tjetër.
6. Ndalojeni lojën pas 5 apo 10 minutash, apo pasi të gjithë kanë pasur rastin të thërrasin një person në mes dhe të gjithë kanë pasur rastin të ndryshojnë vendet.

DUKE JU SHKELUR SYRIN

Koha: 10-15 minuta

Madhësia e grupit: 5 – 15 persona

Për këtë lojë ju nevojitet një numër tek lojtarësh.

Përgatitja

- Karrige, i njëjti numër sa gjysma e lojtarëve plus një më shumë.

Udhëzime

1. Vendosini karriget në formë rrethi.
2. Ndajini pjesëmarrësit në dy grupe. Njëri grup duhet të ketë një person më shumë se tjetri.
3. Thojuni pjesëmarrësve në grupin më të vogël të ulen në karrige (një karrige do të lihet bosh).
4. Thojuni pjesëmarrësve në grupin e dytë të rrinë pas karrigeve (karrigia bosh po ashtu do të ketë dikë mbrapa).
5. Tani shpjegojuni që personi që rri pas karriges bosh duhet të përpiqet "të thërrasë" një nga personat që rrinë pas karrigeve,

duke i shkelur syrin. Personi të cilit i drejtohet thirrja, duhet të përpiqet të shkojë tek karrigia bosh pa u prekur nga personi që rri pas karriges. Nëse preket, atëherë duhet të kthehet tek karrigia e tij dhe thirrësi duhet të thërrasë një person tjetër.

6. Nëse ai person ia del të largohet, atëherë personi që rri pas karriges tashmë bosh, bëhet thirrësi tjetër.
7. Shpjegojuni edhe një rregull tjetër: personi të cilit i drejtohet thirrja, nuk mund ta injorojë atë, ai duhet të lëvizë.

Ide për drejtuesin

Ky ushtrim është shumë argëtues nëse luhet shpejt.

URA

Koha: Afërsisht 15 minuta

Madhësia e grupit: 10 -20 persona

Ju nevojitet një numër çift personash.

Përgatitja

- Një hapësirë bosh
- I njëjti numër karrigesh sa numri i pjesëmarrësve, plus dy.

Udhëzime

1. Ndajini lojtarët në dy grupe të barabarta.
2. Vendosini karriget në dy rreshta përballë njëri tjetrit apo dy metra larg. Çdo rresht duhet të ketë aq karrige sa janë pjesëmarrësit, plus një më shumë. Rreshtat duhet të jenë njëllor të gjatë.

3. Fiksoni një pikë në dhomë, e cila të jetë pika fundore, me largësi të barabartë nga dy rreshtat e karrigeve.
4. Kërkojini çdo grupi të zgjedhë një rresht dhe u thoni pjesëmarrësve që secili të qëndrojë mbi një karrige. Karrigia e fundit që është më larg nga vija fundore duhet të mbetet bosh.
5. Shpjegojuni si të luajnë: personi që rri më pranë karriges bosh, duhet ta marrë atë në dorë dhe t'ia kalojë atë një personi tjetër të grupit i cili po ashtu ia kalon tjetrit dhe kështu me radhë gjatë gjithë rreshtit. Karriget duhet të kalohen nga një dorë në tjetrën. Kur karrigia të arrijë tek anëtarë i fundit i grupit, ai e vendos në dysheme, qëndron mbi të dhe të gjithë anëtarët e tjerë të grupit shtyjnë përpara një karrige. Pastaj fillojnë të lëvizin karrigen tjetër, duke e kaluar në gjithë rreshtin dhe e përsërisin deri sa gara të fitohet nga grupi që arrin më shpejt vijën fundore me karrigen bosh.
6. Jepni sinjalin për të nisur lojë.

Ide për drejtuesin

- Lojtarët duhet të rrinë nëpër karrige gjatë gjithë kohës. Nëse dikush bie nga karrigia, del jashtë loje dhe grupi i tij duhet të kalojë dorë më dorë dy karrige bosh.

KUSH E FILLOI?

Koha: 10 ose 15 minuta

Madhësia e grupit: 10 – 20 persona

Përgatitja

- Një hapësirë bosh
- Një orë apo kronometër

Udhëzime

1. Kërkoni dikë të dalë vullnetar për t'ua larguar nga dhoma.
2. Thojni pjesës tjetër të grupit të qëndrojnë në një rreth.
3. Vendosni kush do të jetë udhëheqësi. I thoni atij të bëjë një veprim (të fërkojë barkun, të lëvizë dorën, të bëjë sikur i bie një vegle muzikore...) dhe u thoni të tjerëve të bëjnë si ai.
4. I thoni udhëheqësit ta ndryshojë veprimin shpesh dhe përsëri gjithë të tjerët duhet ta kopjojnë.
5. Thirreni vullnetarin që u largua nga dhoma dhe ftojini të rrijë në mes të rrethit dhe pyetini të thonë se kush mendojnë ata se është udhëheqësi i tyre. Ata mund të kenë tre minuta për ta gjetur dhe mund ta provojnë tre herë. Nëse nuk ia dalin dot mbanë ata duhet të gjobiten, domethënë, duhet të bëjnë diçka për të qeshur.
6. Nëse personi e gjen, ai që ishte udhëheqësi duhet të largohet nga dhoma dhe grupi duhet të zgjedhë një udhëheqës të ri. Dhe kështu me radhë deri sa loja të përfundojë.

Ide për drejtuesin

- Meqenëse koha është një faktor presioni në këtë ushtrim, është me rëndësi që ta përdorni atë për të përshpejtuar ritmin e lojës, duke thënë gjëra të tilla si "Ka kaluar një minutë dhe shoku ynë duket i paqartë", "a do të arrijnë ta gjejnë?"; etj.,

---

4 NË KËMBË

Madhësia e grupit: 10+

Koha: 5 -10 minuta

Përgatitja

- Karrige, një për person

Udhëzime

1. Kërkojuni të gjithëve të ulen në një rreth.
2. Shpjegojuni se rregulli i kësaj loje është që 4 persona duhet të ngrihen në këmbë në çdo moment dhe se askush nuk mund të rrijë në këmbë për më shumë se 10 sekonda, ndonëse mund të qëndrojnë për më pak kohë, nëse duan.
3. Nuk duhet të lejohen që pjesëmarrësit të komunikojnë, por i gjithë grupi duhet të ndjekë atë që ndodh dhe të gjithë kanë përgjegjësi për të siguruar që katër persona, dhe as më shumë e as më pak, të qëndrojnë në këmbë në një kohë.

Ide për drejtuesin

- Do të duhen disa minuta deri sa njerëzit ta mësojnë lojën, por pasi ta mësojnë, do të krijohet një ritëm i mirë midis njerëzve që ngrihen në këmbë dhe që ulen poshtë dhe të gjithëve që punojnë së bashku. Fryma e krijuar është shumë interesante dhe ngjall një ndjesi të mirë në grup.
- Mund t'i pyesni lojtarët se si e kuptonin ata se kur duhet të çoheshin në këmbë?

Seksioni 2

Qëllimi i këtyre ushtrimeve për të thyer akullin është:

- Të bëhet nxehja e grupit,
- Të ndihmojnë njerëzit të njihen me njeri tjetrin,
- T'i nxisin njerëzit të punojnë së bashku,
- Të paraqesin disa nga idetë e fushatës,
- Të nxisin ndërveprimin,
- Të argëtojnë.

BINGOJA NJERËZORE

Koha: 20 minuta

Madhësia e grupit: 8+

Përgatitja

- Bëni kopje të fletës me pyetje më poshtë, një për çdo pjesëmarrës
- Lapsa – një për çdo njeri.

Udhëzime

Shpjegojuni se qëllimi është që çdo njeri të bisedojë me sa më shumë njerëz që është e mundur, për të mësuar diçka të ndryshme për secilin dhe të shkruajë një emër të ndryshëm në secilën kuti.

Bingoja njerëzore

Gjeni dikë në grup për ta pyetur ‘mos jeni dikush që...?’

Përpiquni të gjeni një emër të ndryshëm në secilën kuti për dikë:

- që ka lyer apo zbukuruar shtëpinë kohët e fundit,
- që i pëlqen të gatujë,
- që ka udhëtuar në një vend tjetër evropian,
- që jeton bashkë me anëtarët e tjerë të familjes,
- që lexon gazetën rregullisht,
- që i bën rrobat vetë,
- që i pëlqen futbollli,
- që mban kafshë,
- që mund të luajë një instrument muzikor,
- që ka prindër apo gjyshër të lindur në një vend tjetër,
- që mund të flas gjuhën esperanto,
- që ka udhëtuar jashtë Evropës.

Ide për drejtuesin

■ Nëse doni të zhvilloni një diskutim të shkurtër për atë që kanë zbuluar pjesëmarrësit, filloni t’i pyesni nëse u ka pëlqyer loja. Pastaj flisni për larminë e aftësive dhe interesave në grup, dhe për ndryshimet kulturore që mund të zbulojnë ata në mënyrën se si janë përgjigjur pjesëmarrësit. Për shembull, a është i barabartë numri i burrave dhe grave që gatujnë dhe qepin? Por mos e bëni ushtrimin shumë të vështirë. Vazhdoni me një ushtrim tjetër, i cili do t’u japë mundësi njerëzve të shohin ngjashmëritë dhe ndryshimet, për shembull. [“Një është baras me një”](#).

PËRSHËNDETJE

Koha: 15 minuta

Madhësia e grupit: 10+

Përgatitja

- Bëni kopje të fletës, pritini kutitë dhe copat e letrës futini në një kapele.
- Do t'ju duhet një "përshëndetje" për person.

Udhëzime

Thojuni pjesëmarrësve që secili të marrë një copë letër, përziejini letrat në mes të dhomës dhe pastaj përshëndeteni njeri tjetrin duke thënë emrin dhe kryeni veprimin e përshkruar në letër.

- Përshëndeteni personin tjetër duke e përqaftuar e puthur tre herë në të dy faqet.
- Përshëndeteni personin tjetër duke e përqaftuar dhe puthur dy herë në secilën faqe.
- Përshëndeteni personin tjetër duke e përqaftuar dhe puthur katër herë në të dy faqet,
- Përshëndeteni personin tjetër duke bashkuar duart në qëndrim lutjeje dhe duke u përkulur përpara,
- Përshëndeteni personin tjetër duke fërkuar hundën me të,
- Përshëndeteni personin tjetër shumë ngrohtësisht me një përqaftim të fortë,
- Përshëndeteni personin tjetër duke i shtrënguar duart fort,
- Teksa përshëndeteni personin tjetër, ruani një largësi prej gjysmë metri midis jush dhe jepini dorën, por duke ia shtrënguar lehtë.

Ide për drejtuesin

■ Ky ushtrim i lehtë për thyerjen e akullit mund të përdoret me një grup njerëzish, që nuk e njohin njeri tjetrin. E theksojmë fort se qëllimi nuk është përforcimi i stereotipave. Një diskutim i shkurtër për veprimet e njerëzve duhet të kundërshtojë çdo prirje për të përdorur stereotipa dhe mund të jetë një hap i dobishëm për ushtrimin tjetër. Ju mund të pyesni:

- A mund ta merrni me mend se nga vijnë përshëndetjet e ndryshme?
- Në ç' masë janë ato stereotipa? Për shembull, të gjithë gjermanët ta shtrëngojnë dorën fort?
- Me cilat forma përshëndetjesh u ndjetë rehat/jo rehat dhe përse?
- Jeni ndjerë ndonjëherë keq kur keni qenë në një vend të huaj dhe dikush ju ka përshëndetur me ngrohtësi me tre të puthura në faqe dhe ju jeni hutuar dhe larguar pas dy të puthurave sepse nuk e keni ditur kodin e saktë social?

Pastaj vazhdoni me një ushtrim, i cili shtjellon stereotipa të tilla si [“Përshtypjet e para”](#).

Vini re: Lojtarët do të pyesin se nga vijnë zakonet e ndryshme. U thoni ta marrin me mend, ndryshe, përgjigjet e sugjeruara do të ishin:

- Kur të përshëndeteni me personin tjetër, mbani një largësi prej rreth gjysmë metri me të dhe jepini dorën por me një shtrëngim të lehtë. (Anglia)
- Përshëndeteni personin tjetër duke e përqaftuar dhe puthur tre herë në faqe. (Holandë/Belgjikë)
- Përshëndeteni personin tjetër duke e përqaftuar dhe puthur dy

herë në të dy faqet. (Portugali/Spanjë)

- Përshëndeteni personin tjetër duke e përqaftuar dhe puthur katër herë në të dy faqet. (Parisianët)
- Përshëndeteni personin tjetër duke bashkuar duart në pozicion lutjeje dhe duke u përkulur përpara (Japoni)
- Përshëndeteni personin tjetër me shumë ngrohtësi me një përqaftim të fortë. (Rusia/Palestina)
- Përshëndeteni personin tjetër duke ia shtrënguar dorën fort. (Gjermani)

2. USHTRIME PËR FORMIMIN E GRUPEVE

“Mësimdhënie mbi Demokracinë”

Ushtrimi 1 – Kartelat korresponduese

Objektivi edukativ

Ky ushtrim u jep mundësi nxënësve të vendosin kontakte me njeri tjetrin në mënyrë jo kërcënuese.

Shënime për përdorimin

Mësuesit mund ta përdorin këtë ushtrim për të vlerësuar nevojat dhe pritshmëritë e të mësuarit të grupit të tyre të studentëve.

Burimet

Një komplet kartelash që formojnë çifte.

Procedura

1. Mësuesi u ndan nxënësve kartelat në mënyrë të rastësishme dhe u kërkon të gjejnë kartelat korresponduese të tyre.
2. Pasi ta kenë gjetur njeri-tjetrin, nxënësit shpenzojnë 5-10 minuta deri sa të gjejnë disa informacione bazë për njeri tjetrit rreth:
  - o emrit
  - o familjes
  - o vendit ku banojnë
  - o kafshës së tyre të preferuar apo grupit pop të preferuar apo grupit të futbollit apo ngjyrës, etj.

3. Nxënësit kthehen në seancë plenare. Çdo nxënës ka rast që të paraqesë shkurtimisht shokun e tij përpara pjesës tjetër të grupit.¹⁶
4. Nxënësit janë të ulur në një rreth me karrige. Me qëllim për të marrë ndonjë mendim, mësuesi i nxit nxënësit të komentojnë për atë që ishte e re për ta apo për atë që u ka bërë veçanërisht përshtypje.

Zgjerimi i ushtrimit

Ky ushtrim mund të zhvillohet më tej duke u kërkuar, për shembull, në nivelin e shkollës fillore, të gjithë atyre nxënësve ngjyra e preferuar e të cilëve është e kuqja, të mblidhen bashkë me qëllim që të formohen grupe të vogla diskutimi.

Variacione

Nxënësit zbulojnë mënyra të ndryshme të paraqitjes të informacionit të tyre, për shembull, përmes pantonimave, duke bërë një shpallje që “i bën reklamë” shokut të tyre, apo duke shkruar një poezi.

Materialet

Një grup kartelash në të cilat shkruhet dhe vizatohet një objekt, i cili ka një korrespondues në një kartelë tjetër.

Kartelat duhet të paraqesin shkrime dhe vizatime që u japin mundësi nxënësve të vegjël dhe atyre me vështirësi në të mësuar të marrin plotësisht pjesë në ushtrim.

trëndafil- gjemb	ditë – natë	thikë – pirun	këpucë – çorape
dritë – errësirë	kripë – piper	lapës – letër	tavolinë – karrige
e nxehtë – e ftohtë	e lartë – e ulët	e fortë – e dobët	lart – poshtë
hap – mbyll	e hapur – e mbyllur	e madhe – e vogël	e/i shpejtë – e/i ngadalshëm
e pastër – e ndotur	e ashpër – e lëmuar	ndal – nisur	fillimi – mbarimi
mirë – keq	po – jo	mik – armik	e/i shëndoshë – e/i dobët
diell – hënë	vëlla – motër	djalë – vajzë	

16. Kjo duhet të shpjegohet kur paraqitet ushtrimi me qëllim që nxënësit të mund të zgjedhin se sa duan të hapen në lidhje me veten.

Ushtrimi 2 – Të drejtat, përgjegjësitë dhe rregullat në klasë

Objektivat edukative

Ky ushtrim paraqet një qasje “hap pas hapi” për t’u përdorur me nxënësit, me qëllim për të vendosur rregulla të rena dakord në mënyrë demokratike për grupin e klasës së tyre.

Nxënësit shohin se kontributet e tyre kanë rëndësi dhe se ata kanë një mundësi të ndikojnë në hartimin e rregullave. Ata krijojnë një ide “pronësie” dhe marrin pjesë aktivisht në krijimin e komunitetit të klasës si një shoqëri e vogël.

Nxënësit bëhen të vetëdijshëm për lidhjet midis të drejtave, përgjegjësisve dhe rregullave (duke mbrojtur rregullat në kuadër të klasës).

Mjetet

Fletë të mëdha letre të ndara në tre pjesë të barabarta.

Procedura

1. Duke përdorur një “lojë” grup-formuese (për shembull, duke shpërndarë kartela që përkojnë me njëra tjetrën për të krijuar grupe zhonglerësh, violinistësh, etj.), klasa ndahet në tre, gjashtë apo nëntë grupe, në varësi të madhësisë së saj. Në secilin grup nuk duhet të ketë më shumë se pesë nxënës. Secili grup është A, B ose C.
2. Secili grup cakton një zëdhënës. Mësuesi u kërkon grupeve të shprehin disa mendime shkurtimisht – si e zgjodhën zëdhënësin e tyre?
3. Secili grup ka një fletë letre të ndarë në tre pjesë. Duke përdorur

një të tretën e sipërme, ata shënojnë në të ato që ata besojnë se janë të drejtat e çdo individi (duke përfshirë mësuesin) në klasën e tyre. Ata duhet të regjistrojnë çdo ide dhe çdo ideje duhet t'i vendoset një numër.

4. Nxënësit japin mendime, të udhëhequr nga pyetjet e mëposhtme. Si mendoni se e keni bërë detyrën? Çfarë keni bërë të gjithë që ndihmoi në kryerjen e saj? Çfarë pengoi?
5. Nxënësit ia kalojnë punën e tyre grupit tjetër (A-ja tek B-ja, B-ja deri tek C-ja, C-ja tek A-ja).
6. Çdo grup shqyrton listën e të drejtave të hartuara nga grupi i mëparshëm, të udhëhequr nga pyetjet e mëposhtme. Çfarë përgjegjësish kemi për t'i respektuar këto të drejta? Çfarë duhet të bëjmë? Si duhet të sillemi? Për shembull: "Gjithkush ka të drejtë të dëgjohet" – "Ne kemi përgjegjësinë të dëgjojmë". Duke përdorur të njëjtat numra si ato që u përdorën tek seksioni për të drejtat, nxënësit shkruajnë një përgjegjësi korresponduese (nëse mund të mendojnë për një të tillë) në një të tretën e mesme të letrës.
7. Kontributi i mësuesit: rregulla për rregullat 17.
  - o Vendosni për rregullat që do të vendosen në mënyrë të dukshme në klasë.
  - o Rregullat duhen hartuar në mënyrë pozitive – Më mirë BËJ diçka se sa të MOS BËSH asgjë.
  - o Ato duhet të jenë konkrete dhe të përshkruajnë sjelljen e duhur, për shembull, të drejtën për t'u dëgjuar; ne kemi përgjegjësinë të dëgjojmë; rregulli – mbani qetësi kur të tjerët janë duke folur.
8. Nxënësit kalojnë tek njëri tjetri edhe një herë copën e tyre të letrës. Grupet shqyrtojnë të gjithë informacionin e dy

---

17. Nxënësit ndonjëherë e kanë të vështirë të gjejnë një përgjegjësi për çdo të drejtë.

grupeve të mëparshme dhe bien dakord për maksimumi pesë rregulla. Ato shkruhen me germa të zeza në një të tretën e fundit të letrës. Ky grup rregullash ndahet dhe vihet në mur. Zëdhënësi i çdo grup shpjegon rregullat e grupit të tij përpara gjithë klasës. Zhvillohet një diskutim i drejtuar nga mësuesi. Nxënësit përcaktojnë rregullat e tepërta dhe bien dakord se cilat rregulla të përsëritura mund të fshihen. Disa grupe mund të mos jenë, disa të tjerë mund të jenë, të gatshëm të lejojnë që propozimet e tyre të fshihen. Nxënësit duhet të përpiqen të arrijnë të marrin një vendim për të cilin të gjithë të jenë dakord. Në vend që puna e një dite të lihet jashtë, përsëritjet mund të mbahen për t'i shqyrtuar më tej.

9. **Votimi i rregullave.** Çdo nxënës ka katër xhetona për t'i "harxhuar" për rregullat që ata besojnë se duhen përfshirë në klasën e tyre. Ata mund t'i hedhin në votë duke i ndarë xhetonët e tyre sipas dëshirës; për shembull, mund të hedhin të gjitha votat e tyre për një rregull, apo t'i shpërndajnë në mënyrë të barabartë. Katër rregullat që marrin më shumë vota bëhen rregullat e klasës së tyre. Ato mund të shkruhen në letër, të firmosen nga çdo nxënës dhe të vendosen në një vend të dukshëm në klasë.
10. **Reflektimi.** Çfarë gjërash ndihmuan/penguan? Çfarë ndihmese dhatë ju për ushtrimet? Vutë re dikë tjetër në klasë që bëri gjëra që ju ndihmuan? Çfarë bënë ata? Kjo është mundësia e parë që klasa të zbatojë rregullat e saj dhe t'i përforcojë ato. Mësuesi mund t'i lavdërojë ata nxënës që i respektojnë rregullat. Nëse është e mundur, mësuesi duhet t'i shpërfillë ata që nuk i respektojnë rregullat, ndryshe ata do të ndiheshin në "qendër të vëmendjes" për arsye negative.

Ushtrimi 3 – Emblema identifikuese

Objektivat edukative

Rritja e vetëvlerësimit; individët nxiten të njohin dhe kremtojnë aspektet pozitive të vetvetes.

Grupet gjejnë qëllimet e tyre të përbashkëta.

Shënim për përdorimin e tij

Ky ushtrim u jep mundësi nxënësve të përfshihen aktivisht brenda një kohe të shkurtër. Ai është ushtrim ideal për një grup mësimi të porsakrijuar apo në fillim të një sesiioni trajnimi.

Mjetet

Afise me emblema për çdo grup nxënësish, lapsa me ngjyra apo stilolapsa, foto nga revista, etj.

Procedura

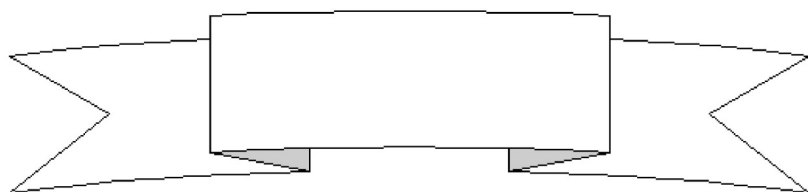
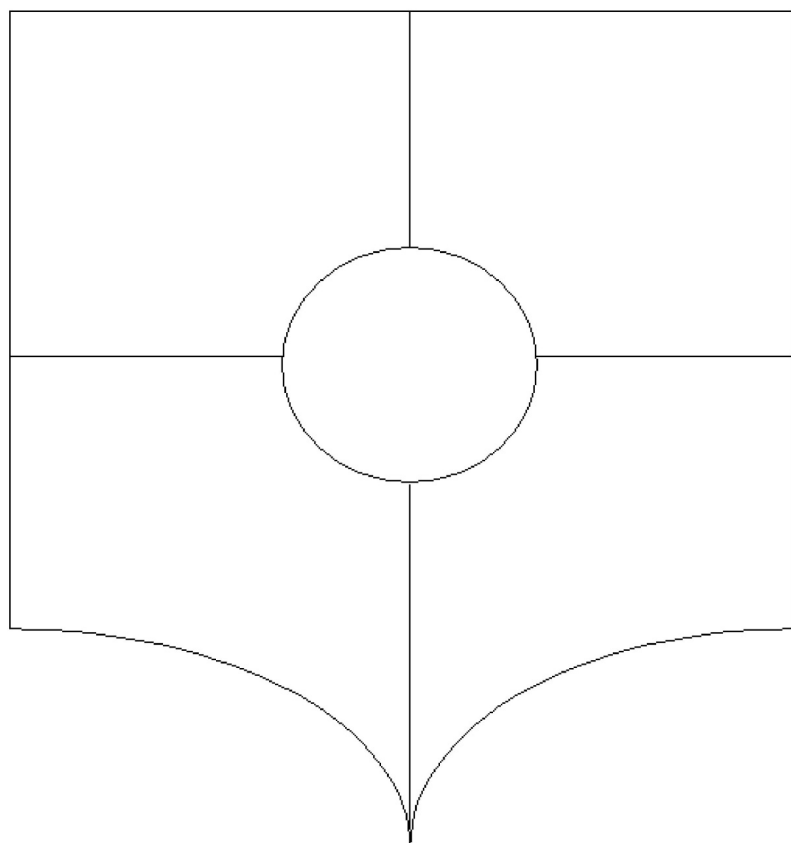
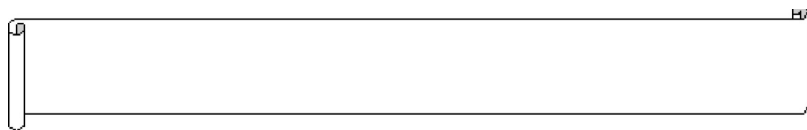
1. Duke përdorur një “lojë” grup-formuese (p.sh, duke shpërndarë kartela që përputhen me njëra tjetrën për të krijuar grupe zhonglerësh, violinistësh, etj.), klasa ndahet në tre, gjashtë apo nëntë grupe, në varësi të madhësisë së saj. Nuk duhet të ketë më shumë se pesë nxënës në secilin grup. Çdo grup është A, B ose C.
2. Nxënësit punojnë në grupe me katër veta. Çdo nxënës i jepet skica e një embleme, e cila ndahet në katër seksione dhe ka një shigjetë nën të. Pjesët mund të priten ndërkohë nga një kopje e dytë me qëllim që të ngjiten në emblemën kryesore kur të jetë përfunduar detyra.

3. Detyra:

Përgatitje individuale:

- Mbani shënime duke iu përgjigjur pyetjeve të mëposhtme:
    - Si e shihni veten?
    - Çfarë ju nevojitet?
    - Çfarë jeni i aftë të bëni?
    - Për çfarë ju vjen keq kur mendoni për jetën tuaj?
  - Vizatoni (apo zgjidhni) një simbol apo simbole që përfaqësojnë shënimet tuaja (ngjyra, letër me ngjyrë, foto revistash, etj.,).
- Punë në grup:
- Shpjegojuni simbolin (simbolet) tuaja anëtarëve të grupit.
  - Ngjitini të gjitha pjesët e emblemës suaj.
  - Gjeni një simbol të përbashkët për grupin tuaj (qendra), një moto për idetë (flamur lart) dhe një emër për grupin tuaj (flamur poshtë).
- 4. Emblemat e përfunduara paraqiten nga një anëtar i grupit në seancë plenare dhe vendosen përbri emblemave të të tjerëve në mur.**

Materialet

Ushtrimi 4 – Një buqetë lulesh

Objektivat edukative

Objektivi i ushtrimit është të mbështetë kohezionin e grupit dhe të rritë vetëvlerësimin.

Nxënësit e vlerësojnë faktin që individët e një grupi janë unikë dhe të ndryshëm, por edhe ndihmojnë në forcën e përgjithshme të grupit.

Materialet

Foto të vogla portret të nxënësve jo më të mëdha se 3 cm katror (edhe autoportrete të bëra vetë).

Letër e verdhë ose portokalli e prerë në copa të rrumbullakëta me diametër afërsisht 6 cm për të krijuar qendrën e lules.

Letër me ngjyra të ndritura e prerë në formën e petaleve, fjongo me ngjyra, nëse gjenden kollaj, shënjues apo lapsa me ngjyra, dy tabakë të mëdhenj letre, zamkë apo ndonjë ngjites tjetër.

Procedura

1. Çdo nxënës ka një copë letre të rrumbullakët ku ngjitet fotografinë e tij.
2. Çdo nxënës merr gjashtë petale dhe në secilin prej tyre shkruan një apo dy fjalë pozitive për:
  - Atë që mësuesi mund të thotë për të,
  - Atë që një anëtar mashkull i familjes mund të thotë për të,
  - Atë që një anëtare femër e familjes mund të thotë për të,

- Atë që thotë për veten,
  - Atë që një shok/shoqe mund të thotë për të,
  - Atë që dikush tjetër në dhomë, shkollë apo komunitet mund të thotë për të.
3. Nxënësi i ngjit petalet rreth anëve të fotografisë për të krijuar kokën e një luleje.
  4. Mësuesi apo nxënësi i vënë të gjitha kokat e luleve në letrën që do të paraqitet.
  5. Mësuesi apo nxënësit vizatojnë kërcirin dhe gjethet e çdo luleje për të krijuar një buqetë. Duke i vënë një fjongo me kordon, buqeta duket shumë e veçantë!

Zgjerimi i ushtrimit

Të ulur në një rreth, nxënësit bëjnë komentet e tyre. Kjo i ndihmon ata të kuptojnë simbolikën: buqeta do ta humbiste bukurinë e saj në rast se do të mungonte ndonjë lule (komuniteti); çdo lule është e ndryshme dhe do të shtonte diçka unike (dinjiteti i personit); në të njëjtën kohë, të gjitha lulet janë të ngjashme dhe si rrjedhojë secila është njëlloj e rëndësishme sa të tjerat (barazia). Konceptet në kllapa mund të përfshihen në klasat me nxënës më të rritur.

Ushtrimi 5 – Shkopinj të kinezë

Objektivi edukativ

Nxënësit trajnohen me aftësitë për të qenë lojtarë të një ekipi. Ata provojnë se çdo të thotë të jesh i varur nga të tjerët, dhe të tjerët, çdo të thotë të jesh i varur nga dikush (ndërvarësia).

Materialet

Shkopinj kinezë apo lapsa, stilolapsa, etj. (afërsisht 15 cm të gjatë).

Procedura

1. Klasa është e ndarë në grupe me rreth tetë studentë. Grupeve u thuhet të bëjnë një farë distance (nëse është e mundur, ushtrimi duhet bërë jashtë ndërtesës së shkollës).
2. Grupet vihen në rresht, në një largësi prej rreth 1-1.5 metra larg njeri tjetrit.
3. Nxënësit i mbajnë shkopinj të kinezë (ose stilolapsat, lapsat) midis majave të gishtave. Shkopinj të tani i lidhin nxënësit me njeri tjetrin.
4. Tani grupet duhet të vrapojnë për të arritur në një vend të përcaktuar që më parë, për shembull, në një klasë në anën tjetër të oborrit të shkollës. Nëse dy nxënësve u bien shkopinj të tyre, i gjithë grupi duhet të kthehet në pikën e nisjes dhe t'ia fillojë nga e para. Grupet janë të lira të përgatitin teknikat dhe strategjinë që u duken më të mira për të lëvizur me shpejtësi drejt qëllimit, pa u rënë shkopinj të nga duart.

Në varësi të vështirësisë që detyra mund të përbëjë për nxënësit, këto rregulla mund të zbatohen me më pak apo më shumë rreptësi.

Zgjerimi i aktivitetit

1. Disa nxënës mund të veprojnë si vëzhgues të jashtëm të cilët mund të komentojnë për mënyrën se si grupet kanë bashkëpunuar me njeri tjetrin.
2. Ushtrimet mund të filmohen për të treguar format e ndryshme të sjelljes.

DREJTO VETVETEN!

“Busulla”

Ky ushtrim nxit vetëbesimin për të shprehur një opinion duke paraqitur çështje të ndryshme të të drejtave të njeriut.

Material

- Hapësirë,
- Karrige, një për çdo pjesëmarrës, plus një më tepër,
- Deklarata të përgatitura.

Udhëzime

1. Kërkojuni të gjithëve të ulen nëpër karrige në formë rrethi. Duhet të ketë një karrige më shumë bosh
2. Lexojeni me zë të lartë deklaratën e parë dhe u thoni atyre që janë dakord me deklaratën të ndryshojnë shpejt vendet dhe të ulen në një karrige tjetër. Ata që nuk janë dakord duhet të rrinë ulur aty ku janë. Ata që nuk vendosin dot, duhet të ngrihen në këmbë, të kthehen nga ana tjetër një herë në vend dhe të ulen prapë.

Ide për drejtuesit

- Ky ushtrim për thyerjen e akullit është argëtues dhe i mirë. Këtë ushtrim mund ta përfundoni duke pyetur se çfarë lidhje kanë deklaratat me të drejtat e njeriut; mos harroni, se ky është një ushtrim për thyerjen e akullit, kështu që mos e zgjatni shumë diskutimin.

■ Megjithatë, kjo metodë mund të përdoret për të paraqitur një diskutim më të thellë. Në këtë rast, duhet të fokusoheni tek qëllimet tuaja dhe të siguroheni që deklaratat që përdorni, do t'i arrijnë këto qëllime. Mund të pyesni pjesëmarrësit për qëndrimet e tyre të ndryshme ndaj deklarimeve dhe nga u vijnë besimet e ndryshme.

■ Një opsion tjetër, nëse po punoni me një temë të caktuar, është mirë që t'u kërkonti pjesëmarrësve të shkruajnë deklaratat e tyre në copa letre; pastaj ato mund t'i fusni në një kapelë apo në një kuti dhe t'i lexoni me zë të lartë.

Deklaratat mund t'i zgjidhni nga lista e mëposhtme apo mund të frymëzoheni nga kjo listë për të bërë deklaratat tuaja:

- Të kesh një nam të keq është më keq për vajzat se sa për djemtë.
- Është e pranueshme për gratë e reja të mos i heqin qimet.
- Është gabim që dyqanet shesin mbathje tanga për fëmijë.
- Është e pranueshme që gratë dhe burrat e rinj të jenë miq të mirë.
- Gratë janë më të mira për të gatuar se burrat.
- Geit dhe lesbiket duhet të kenë të drejtë të martohen.
- Nëse shoku apo shoqja ime do më thoshin se janë homoseksualë, përsëri do të isha shok/shoqe me ta.
- Vetëm vajzat e holla mund të jenë të bukura.
- Bukuria është e brendshme.
- Që në fëmijëri, vajzat janë më të mira për të qepur dhe djemtë për punë mekanike.
- Ndonjëherë, përdhunimi është faji i vajzës/gruas.
- Muskujt të japin pamje mashkullore.

- Burrat janë të mirë për të shfaqur ndjenjat e tyre.
- Emigrantët janë gjithnjë punëtorë, sepse u duhet të jenë.
- Baleti nuk është një zanat i pranueshëm për burrat.
- Është e natyrshme që burrat të marrin kontrollin dhe të udhëheqin.
- Një president/kryeministër burrë është më i mirë se një grua presidente/kryeministre.
- Burri nuk duhet të fitojë më pak para se e shoqja e tij.
- T'u thuash shokëve se ke frikë nga diçka tregon dobësi.
- Të flasësh për ndjenjat nuk është punë burrash.
- Dashuria ikën me kohë.
- Seksi kërkon dashuri.
- Mendimet e të rriturve për seksin janë të vjetruara.
- Mund të gjesh këshilla të mira për seksin në revista pornografike.
- Mund të gjesh këshilla të mira për seksin në revista për adoleshentët.
- Të gjithë njerëzit janë të barabartë në vlerë.

BALONAT

Niveli 2

Tema G & A

“Të gjithë të ndryshëm, të gjithë të barabartë”

Me qëllim që të ndjekim ëndrrat tona, së pari duhet të çlirohemi nga zinxhirët që na shtypin. Së bashku mund t'i bëjmë ëndrrat tona realitet.

Çështjet e shtruara

- Ato që janë zgjedhur nga grupi.

Qëllimet

- Të krijohet një frymë pozitive në grup.
- Të mendohet për mekanizmat e shtypjes, diskriminimit dhe përjashtimit.
- Të udhëhiqet grupi për veprim pozitiv dhe nxitur ushtrime të mëtejshme.

Koha: 20 - 30 minuta

Madhësia e grupit: 10 deri në 40 persona

Përgatitja

- 2 balona për pjesëmarrës
- 2 copa spango (rreth 50 cm të gjata) për pjesëmarrës
- Stilolapsa me majë shajaku me bojë të përhershme apo lapsa me ngjyra – aq sa për t’ua shpërndarë të gjithëve.
- Një bllok letrash ngjitëse dhe lapsa.
- Një mur i bardhë apo një dërrasë.
- Dhoma duhet të jetë mjaftueshëm e madhe që njerëzit të mund të lëvizin lirisht dhe hapësira qendrore të jetë e zbrazët, pa tavolina dhe karrige.

Udhëzime

1. Kërkojuni pjesëmarrësve të mendojnë veç e veç për një minutë për llojin e shoqërisë ku do të donin të jetonin dhe pastaj të përcaktojnë një apo dy karakteristika të asaj shoqërie.
2. Kërkojuni t'i shkruajnë këto karakteristika në një letër ngjitëse dhe pastaj një nga një, t'i ngjisin ato në mur apo në dërrasë.
3. Tani kërkojuni secilin pjesëmarrës të mendojë për dy gjëra, "zinxhirë", që e pengojnë të ndjekë realizimin e dy karakteristikave të një shoqëri ideale.
4. Shpërndajuni lapsat me ngjyra, jepini çdo personi dy balona dhe dy copa spangoje dhe u thoni t'i fryjnë balonat dhe të shkruajnë mbi ta dy "zinxhirët" që i pengojnë të realizojnë shoqërinë e tyre të ëndrrës.
5. Silluni rrotull rrethit dhe kërkojuni secilit person të kthehet e të thotë dy fjalët që ka shkruar në balonën e tij.
6. I thoni grupit se tani ata kanë mundësi të këpusin "zinxhirët". Secili person duhet ta lidhë një balonë në çdo kyç këmbe. Kur të gjithë të jenë gati, shpjegojuni se që të thyejnë zinxhirët, ata duhet të shkelin mbi balonat dhe t'i plasin ato.
7. Për ta bërë lojën më argëtuese dhe konkurruese, mund t'u sugjeroni pjesëmarrësve të përpiqen të plasin balonat e tjetrit, duke mbrojtur balonën e tyre.
8. Jepni sinjalin që të fillojë loja.

Pyetjet dhe vlerësimi

Fillojeni diskutimin duke i pyetur pjesëmarrësit nëse u ka pëlqyer ushtrimi dhe si janë ndjerë në lidhje me të. Vazhdoni me pyetje të tilla si:

- Çfarë i bën zinxhirët që na “shtypin” kaq të rëndë? Nga vinë ata?
- Mendoni se ka njerëz që mbartin më shumë zinxhirë se të tjerët?
- Kush janë ata?
- A mund të bëjmë diçka për t’i ndihmuar ata t’i thyejnë zinxhirët e tyre?

Ide për drejtuesin

- Ky ushtrim përshtatet mirë me aktivitetin “[Ëndrrat](#)” duke qenë se të dy trajtojnë tema të ngjashme. Luani “Balonat” pasi grupi të ketë bërë vizatimet për ëndrrat e tyre.
- Ajo çka është interesante tek “Balonat” është përmasa zbavitëse dhe emocionuese e lojës, kur të gjithë shkulin mbi balonat dhe dëgjohen të pëlciturat e tyre. Pra, ky do të ishte elementi që duhet ta mbani nëse këtë ushtrim do ta përshtatni.
- Në vend që të përdorni balona, mund të zgjidhni prezervativë. Prezervativët kanë të mirën që janë më të vështirë për t’i plasur dhe plasja e tyre është më emocionuese. Nga ana tjetër, disa lloje prezervativësh janë shumë të fortë për t’i çarë kështu që duhet t’i provoni përpara se të vendosni për t’i përdorur. Në disa grupe përdorimi i prezervativëve ka të mirën se ndihmon në thyerjen e tabuve në lidhje me bisedat për seksin dhe AIDS-in. Por kini parasysh se përdorimi i tyre në disa mjedise mund të jetë kundërproduktiv!
- Një version më i thjeshtuar i këtij aktiviteti, duke përdorur vetëm balona dhe spango, ndonëse i kushtueshëm, është një ushtrim gjallërues apo fillim i dobishëm për grupin.

Ide për vazhdimin

- ▶ Ide për ushtrime konkrete për të vazhduar lojën do të dalin nga diskutimet. Një rezultat i mundshëm mund të ishte që grupi të planifikojë ndonjë ushtrim aktivitet të veçantë gjatë të cilit anëtarëve do t'u pëlqente të punonin së bashku për të "thyer" zinxhirët. Një tjetër mund të ishte që të planifikonin të punonin për të realizuar një aspekt të caktuar të shoqërisë së tyre ideale.
- ▶ Mund t'u pëlqente të vazhdonit me ushtrimin [I dashur mik](#), i cili ofron mundësi për të shtjelluar idetë dhe ndjenjat për çështjet më në thellësi.
- ▶ Nëse grupi dëshiron të marrë masa praktike për të luftuar racizmin në shkollën ose klubin e tyre, atëherë ata mund të vazhdojnë me ushtrimin, "[T'i përgjigjesh racizmit](#)" tek Busulla.

I DASHUR MIK...

Niveli 4

Tema G, M, A

Ne të gjithë kemi opinione, ide dhe ndjenja që do të donim t'i ndanim me të tjerët, por ndonjëherë është vështirë të flasësh për to. Shkrimi i një letre mund të ishte një ide më e mirë për të thënë atë që mendon.

Çështjet e shtruara

- Ato që lidhen me temën e sesionit.

Qëllimet

- Të nxiten pjesëmarrësit të shprehin mendimet dhe ndjenjat e tyre.
- Të nxitet empatia dhe mirëkuptimi për pikëpamje të ndryshme rreth një çështjeje të caktuar.
- Të nxitet pjesëmarrja e atyre anëtarëve të grupit që e kanë të vështirë të flasin përpara të tjerëve.
- Të fillohet diskutimi për solidaritetin, barazinë dhe respektin e ndërsjellë.

Koha

Ky ushtrim duhet zhvilluar gjatë një apo dy ditësh dhe në kuadër të një programi më të gjerë.

Pjesa A: 30 minuta

Pjesa B: 15 minuta

Pjesa C: 30 minuta

Pjesa D: 45 minuta

Madhësia e grupit: 5 deri në 30 pjesëmarrës

Përgatitja

- Lapsa dhe letra
- Mundësi për përdorimin e një fotokopjesi.

Udhëzime

Pjesa A: Përcaktoni dy apo tre pjesëmarrës dhe u kërkoni që t'i shkruajnë një letër personale një anëtar tjetër të grupit për një çështje të caktuar, për shembull, për të qenit pjesëtar i një pakice, për racizmin, Evropën, padrejtësinë, etj. Letrat duhet të mbarojnë me një ftesë për përgjigje, si “Çfarë mendon për këtë”? “A mund të më ndihmosh për këtë”? “Cili është mendimi yt”?

Pjesa B: Në fillim të sesionit tjetër, kërkoni autorëve të letrave t'i lexojnë letrat e tyre përpara gjithë grupit.

Pjesa C: Kërkoni atyre të cilëve u dërgohen letrat të shkruajnë përgjigjet e tyre.

Pjesa D: Në fund të sesionit apo herën tjetër që mblidhet grupi, kërkoni marrësve të letrave të lexojnë përgjigjet me zë të lartë.

Pyetjet dhe vlerësimi

Fillojeni diskutimin duke i pyetur pjesëmarrësit që shkruan letrat të thonë se çfarë kanë mësuar nga ushtrimi dhe pastaj kërkoni pjesës tjetër të grupit të thonë ato që kanë mësuar nga të dëgjuarit e letrave. Vazhdojeni diskutimin me të gjithë grupin për çështjet që janë ngritur në letra.

Ide për drejtuesin

- Ky ushtrim është një mundësi e shkëlqyer që njerëzit të mendojnë qartë për atë që ndiejnë apo duan të thonë në lidhje me një çështje. Ai u jep mundësi pjesëmarrësve, që kanë vështirësi

të shprehen me gojë, të kontribuojnë në diskutimin në grup. Në këtë mënyrë, ushtrimi ndihmon të dalin në pah ndjenja shumë pozitive të grupit dhe nxit mirëkuptimin personal. Gjithashtu ai mund të jetë i dobishëm për trajtimin e konflikteve në grup.

- Ky ushtrim mund të bëhet me çdo lloj grupi, por funksionon veçanërisht mirë me grupe ndërkombëtare.

- Temat e letrave duhet të lidhen me qëllimin e sesionit. Për shembull, nëse çështja në diskutim është “dhuna”, atëherë pikënisja mund të ishte një ngjarje e ndodhur rishtazi, e tillë si një konflikt midis grupeve të ndryshme të rinjsh, një sulm i dhunshëm ndaj dikujt, një bastisje e policisë në një kamp Romësh (cigan apo udhëtar), etj.

Pjesa A: Zgjedhja e shkruesve të parë të letrave duhet bërë në mënyrë të tillë, që të marrë parasysh shumëllojshmërinë e grupit, për shembull, një person nga shumica dhe një tjetër nga pakica; lloje të ndryshme pakicash; një femër dhe një mashkull, etj.

Është e rëndësishme që ata që shkruajnë letrat ta dinë se kush tjetër është duke shkruar, në mënyrë që letrat të mos ia çojnë njeri tjetrit, por anëtarëve të tjerë të grupit.

Ndërsa pjesëmarrësve u duhet thënë që letrat t’i bëjnë sa më personale që të jetë e mundur, duke ua lënë në dorën e tyre të vendosin se deri në çfarë mase ta bëjnë këtë. “Personale” në këtë kontekst do të thotë që pjesëmarrësit në një farë mënyre të jenë në gjendje të identifikohen me çështjet, apo që këto çështje të lidhen posaçërisht me ta.

Një vështirësi me këtë ushtrim mund të jetë që disa pjesëmarrësve mund t’u duket se “nuk janë të zotë të shkruajnë”. Ata duhet të nxiten. Është shumë e dobishme që secilit prej anëtarëve të grupit t’i shpërndahen fotokopje të letrave të shkruara në pjesën A.

Sugjerime për vazhdimin

- ▶ Shkruani letra për diçka që ju shqetëson juve. Dërgojuani ato autoriteteve të duhura, politikanëve apo gazetave lokale. Sigurohuni që mendimet tuaja të njihen dhe të ndihmojnë për bërjen e ndryshimeve.
- ▶ Të burgosurit janë njerëz që kanë nevojë për miq që t’u shkruajnë. Ndoshta grupi mund të shohë mundësinë e bërjes së një gjëje të tillë. Ata mund të mësojnë më shumë, sidomos se çdo të thotë të jesh i burgosur në pritje të ekzekutimit të dënimit me vdekje përmes ushtrimit, “[Kur të vijë e nesërmja](#)” tek ushtrimi Busulla. Ushtrimi mund të ngrejë çështje në lidhje me të drejtën e jetës dhe të drejtën për të mos iu nënshtruar trajtimit mizor, çnjerëzor dhe poshtërues.
- ▶ Nuk është e lehtë të fillosh të shkruash letra. Kjo gjë mund ta ndihmojë grupin të diskutojë në fillim disa letra imagjinare. Ata mund të përpiqen të diskutojnë se çfarë mund t’u shkruajnë të rinjve që shkruan “[Histori të shkruara nga të rinj](#)”, në seksionin 4 tek *Dominotë*.
- ▶ Të shkruash letra nuk është e lehtë. Mund të jetë shumë e vështirë të thuash me saktësi atë që kërkon të thuash, duhet që fjalët t’i zgjedhësh me kujdes. Nëse jeni të interesuar, mund të përpiqeni të zhvilloni ushtrimin “[E ardhmja e bardhë](#)”. Ky është një ushtrim për të zbuluar origjinën e fjalëve dhe, lidhur me to, edhe të ndryshimeve të kuptimeve të tyre.

DOMINO

Niveli 2

Tema G

***Dini të luani domino?
Ejani të luajmë domino me trupat tanë.***

Çështjet që shtrohen

- Çdo çështje me të cilën dëshironi të punoni.

Qëllimet

- Të nxiten afërsitë fizike.
- Të ndihmohen njerëzit që të njohin njeri tjetrin.
- Të rritet ndërgjegjësimi se në një grup njerëzit janë të ndryshëm, por kanë edhe gjëra të përbashkëta.

Koha: 10 minuta***Madhësia e grupit:*** nuk ka rëndësi***Përgatitja***

- Nuk nevojiten materiale të veçanta.
- Një listë me veçori të mundshme për ta sugjeruar nëse lojtarët nuk gjejnë vetë ndonjë veçori të veçantë.
- Një hapësirë e madhe.

Udhëzime

1. Kërkojini një personi të çfarëdoshëm të grupit të fillojë të mendojë për dy veçori personale të cilët pastaj do t'ia bëjë të njohura grupit, të tilla si: "Në anën e majtë jam vajzë, në krahun e djathtë kam dy vëllezër".
2. Pastaj ftoni dikë tjetër nga grupi që ka njërën prej këtyre karakteristikave që të mbajë dorë e djathtë apo të majtë të

personit të parë (sipas karakteristikës që kanë të përbashkët) dhe pastaj shtoni një karakteristikë tuajën në anën e lirë. Për shembull: “Në anën e djathtë jam vajzë, në të majtën kam sy kafe”.

3. Bëjini të gjithë anëtarët e grupit të marrin pjesë me qëllim që në fund, të keni një rreth ku gjithkush të jetë i lidhur me dikë tjetër.
4. Nëse një karakteristikë të deklaruar nuk e ka asnjëri tjetër në grup dhe dominoja nuk e gjen dot shokun, kërkojuni lojtarëve të negociojnë një veçori tjetër me qëllim që zinxhiri të vijojë.

Ide për drejtuesin

- Karakteristikat e dhëna më lart janë vetëm shembuj, çdo person mund të zgjedhë apo ta fillojë me çdo tipar që i pëlqen, qoftë nëse është i dukshëm apo jo.
- Është e rëndësishme që anëtarët e grupit të vendosin afërsi fizike, sepse kjo nxit një ndjesi më të fortë grupi. Mënyra se si vendoset afërsia mund të jetë prekja e kokave, hedhja e krahëve rreth njëri tjetrit, bashkimi i shputave të këmbëve, etj. Lojtarët mund të rrinë në këmbë apo të shtrihen për tokë.
- Nëse karakteristikat e sugjeruara priren të jenë përsëritëse, mund t’i nxisni pjesëmarrësit të dalin me ide të reja. Gjithashtu më e mira do të ishte që karakteristikat të mos ishin shumë të thjeshta. Duhet ta nxitni grupin të thotë karakteristika të dukshme (ngjyra e teshave apo e flokëve), veçori të padukshme apo personale (hobi, ushqim i preferuar, këngë e preferuar që e këndon në dush...), apo të tjera të lidhura me një temë (Mendoj...Ndiej....për pakicat, burrat, gratë, romët (egjiptianët dhe endacakët), hebrenjtë, etj.,).
- Kjo lojë duhet të luhet shpejt me qëllim që njerëzit të mos mërziten kur presin të çiftohen.

Krijimi i një rrethi e përforcon ndjenjën e grupit. Por, mund të mendohen edhe forma të tjera për ta luajtur këtë lojë.

Kur ushtrimi është përdorur në fillim të një sesioni, ose si ushtrim nxehës, sugjerojmë që të futeni edhe ju në të dhe të përfitoni nga rasti për të marrë pjesë plotësisht me grupin. Kjo mund të ndihmojë në thyerjen e barrierave.

Ide për vazhdimin

- ▶ Pasi ka krijuar lidhje personale, grupi mund të dojë të kalojë në shqyrtimin e lidhjeve midis qytetarëve, medias, OJQ-ve, dhe qeverisë në një demokraci. Ushtrimi [“Krijimi i lidhjeve”](#) tek Busulla përfshin negocimin për të drejtat dhe përgjegjësitë në një demokraci.
- ▶ Dominotë ju kanë treguar se njerëzit kanë brenda vetes më shumë gjëra se sa mund të shihen nga jashtë. Megjithatë, kur njihemi me dikë për herë të parë, shpesh japim gjykime për të, bazuar në atë që mund të shohim. Përdorni [“Përshtypjet e para”](#) për të zbuluar atë që shohim dhe për të parë nëse të gjithë ne shohim të njëjtën gjë.

ËNDRRAT

Niveli 3

Tema G, I, M, A

Një karakteristikë që ne, si qenie njerëzore e kemi të gjithë, është aftësia për të ëndërruar dhe imagjinuar një të ardhme më të mirë. Ky ushtrim forcon ndjenjën e barazisë brenda grupit përmes diskutimit të ëndrrave dhe vizioneve.

Çeshtjet e shtruara

- Barazia përtej origjinës kulturore apo etnike,
- Solidariteti dhe empatia midis anëtarëve të grupit.

Qëllimet

- Të theksojë barazinë midis grupit,
- Të krijojë solidaritet dhe empati dhe një frymë pozitive në grup,
- Të nxisë bashkëpunimin,
- Të njihen me njeri-tjetrin.

Koha: Një orë

Madhësia e grupit: çdo madhësi nga 6 deri në 40 veta

Përgatitja

- Tabakë letre dhe lapsa me ngjyrë – një komplet për grup pune.

Udhëzime

1. Mënyra se si do ta organizoni këtë ushtrim do të varet nga madhësia e grupit tuaj. Nëse është një grup me madhësi të mesme (10 veta), bëjeni të gjithë grupin të shprehë mendimet. Nëse grupi është i madh, ndajini njerëzit në grupe të vogla prej 5-6 vetash.

2. U thoni që pesë minutat e para t'í kalojnë duke reflektuar vetëm, se si do të donin që gjërat të ishin në të ardhmen- në pikëpamje të familjes, punës, hobeve, strehimit, zhvillimit personal, të drejtave civile, etj.
3. Pastaj kërkojuni pjesëmarrësve të flasin për ëndrrat dhe aspiratat e tyre, duke thënë cilat janë ato dhe duke dhënë arsyet. Ata duhet të shkruajnë, apo më mirë të vizatojnë, çdo tipar të përbashkët në një tabak letre, për shembull, të pasurit e një pune, të udhëtarit, të pasurit e fëmijëve, të një shtëpie të tyre, etj.
4. Kërkojini secilit grup të paraqesë vizatimet apo konkluzionet e tij në seancë plenare.
5. Vazhdoni duke u kërkuar pjesëmarrësve veç e veç, apo në grupe, të përcaktojnë 3 gjëra konkrete që i pengojnë ata të ndjekin aspiratat e tyre dhe 3 gjëra konkrete që, ata si grup (ose si organizatë) mund të bëjnë së bashku për t'iu afruar pak realizimit të ëndrrave të tyre.

Pyetjet dhe vlerësimi

Filloni duke u kërkuar pjesëmarrësve të shprehin ndjenjat që kanë përjetuar gjatë kryerjes së këtij aktiviteti dhe pastaj të thonë se çfarë u pëlqeu nga ky ushtrim.

Vazhdoni me pyetje të tjera:

- A kishte ndonjë gjë që ju befasoi?
- Mendoni se gjithkush duhet të ketë të drejtë të ndjekë aspiratat e tij/saj?
- Mendoni se disa njerëz mund të kenë më shumë mundësi se të tjerët? Kush dhe përse i ka këto mundësi dhe a është kjo e drejtë?
- Si mund ta mbështetni njeri-tjetrin në mënyra praktike për të kapërcyer barrierat dhe për të realizuar ëndrrat tuaja?

Ide për drejtuesin

- Ky ushtrim mund të jetë një stimulues i mirë për grupin dhe për individët, me kusht që të arrijnë të jenë konkretë për ëndrrat e tyre dhe të përcaktojnë gjërat praktike që mund të bëjnë së bashku. Është e rëndësishme të theksohet kjo qasje kolektive, me qëllim për të kapërcyer të metat individuale, për shembull, “Nuk di si ta bëj këtë apo atë” ....“Nuk i kam veglat...”
- Ky ushtrim del më mirë nëse vizionet bashkohen në mënyrë krijuese. Nëse grupi ka vështirësi për të vizatuar, mund të përdorë teknika montazhi me revista të vjetra me ngjyra, gërshtetë dhe zamkë. Gjithashtu, mund të ftoni njerëz t’u flasin për vizionin e tyre në formën e një drame të shkurtër (skeç). Çdo metodë që lehtëson të shprehurit krijues dhe spontan është e pëlqyeshme ndaj përdorimit vetëm të komunikimit të shkruar apo gojor.
- Është më e lehtë të bësh lidhje me racizmin, ksenofobinë dhe anti-semitizmin, nëse grupi është shumëkulturore. Gjithashtu, pyetja “Mendoni se të gjithë kanë të drejtë të ndjekin ëndrrat e tyre” duhet të ndihmojë për të drejtuar diskutimin në atë drejtim.

Sugjerime për vazhdim

- ▶ Provoni ushtrimin [“Balonat”](#) për të ofruar një vazhdim të mirë të menjëhershëm për të prodhuar ndjenja pozitive në grup.
- ▶ Punoni me ide konkrete për veprime praktike, të cilat pjesëmarrësit i kanë menduar gjatë ushtrimit apo planifikoni një sesion tjetër për të menduar përsëri për hapat praktike që ata mund të ndërmarrin.
- ▶ Grupi mund të dojë të vazhdojë me shembuj të disa aktivistëve të të drejtave të njeriut, ëndrrat e të cilëve kanë formuar shoqëri dhe kanë frymëzuar botën. Bëni ushtrimin, [“Luftëtarët e të drejtave”](#) tek Busulla. Nuk mjafton vetëm të ëndërrosh. E ardhmja vjen vetë, progresi do mund! Tek Busulla do të gjeni ushtrimin [“Të votosh a të mos votosh”](#), i cili përfshin zhvillimin e sondazhit në komunitet për të marrë pikëpamjet e tyre mbi votimin në zgjedhje dhe përgjegjësinë qytetare.

FORCONI RRETHIN

Niveli 2

Tema I & M

*Pra, doni të dini çdo të thotë të jesh pjesë e shumicës apo e pakicës?
Ky është një ushtrim energjik*

Çështjet e shtruara

- Marrëdhëniet shumicë/pakicë,
- Mekanizmat shoqërorë dhe politikë që e ndajnë shoqërinë.

Qëllimet

- Të provoni të jeni pjesë e grupit të shumicës dhe e pakicës,
- Të analizoni strategjitë që përdorim për t'u pranuar nga grupi i shumicës,
- Të jeni të ndërgjegjshëm se kur na pëlqen të jemi pjesë e shumicës dhe kur na pëlqen të jemi pjesë e pakicës.

Koha: 40 minuta

Madhësia e grupit: 6 - 8 veta për çdo rreth

Përgatitja

- Letër dhe lapsa për vëzhguesit
- Orë ose kronometër

Udhëzime

1. Ndajeni grupin në nëngrupe me 6 deri në 8 veta.
2. Kërkojini çdo grupi të zgjedhë një person për të qenë "vëzhgues" dhe një person tjetër për të qenë i "jashtëm".
3. U thoni anëtarëve të tjerë të grupit të rrinë sup më sup për të formuar një rreth sa më të ngjeshur që të munden, me qëllim që të mos lenë asnjë hapësirë bosh midis tyre.

4. Shpjegojuni se “i jashtmi” duhet të orvatet të futet në rreth, ndërsa ata që kanë formuar rrethin, duhet të përpiqen ta mbajnë atë jashtë.
5. Thojini vëzhguesit të mbajë shënime për strategjitë e përdorura si nga “i jashtmi”, ashtu edhe nga ata që janë në rreth dhe gjithashtu të veprojnë si mbajtës i kohës.

Pas dy apo tre minutash dhe pavarësisht nëse ka mundur apo jo të futet në rreth, “i jashtmi” bashkohet me rrethin dhe radhën e ka një anëtar tjetër.

Ushtrimi përfundon pasi të gjithë anëtarët e grupit që duan e kanë provuar “të hyjnë me forcë në rreth”.

Raportimi dhe vlerësimi

Bashkujini të gjithë për të diskutuar çfarë ka ndodhur dhe si janë ndier.

Filloni duke pyetur lojtarët:

- Si u ndiet kur ishit në rreth?
- Si u ndiet kur ishit “i jashtmi”?
- Ata që ia dolën të “futen me zor në rreth”, a ndien ndryshe nga ata që nuk ia dolën dot?

Pyetini vëzhguesit:

- Çfarë strategjish përdori “i jashtmi”?
- Çfarë strategjish përdorën njerëzit e rrethit për t’i penguar të tjerët të futeshin në rreth?

Pastaj pyetini të gjithë:

- Në situata të jetës reale, kur ju pëlqen të ndiheni “i jashtëm” apo në pakicë dhe kur ndiheni mirë kur jeni pjesë e një grupi apo e një shumice?
- Në shoqërinë tonë, cilët janë grupet më të forta? Po më të dobët?

- Në shoqëri, rrethi mund të përfaqësojë privilegje, para, pushtet, punë apo strehim.
- Çfarë strategjish përdorin grupet e pakicave për të pasur mundësi të sigurojnë burime të tilla?
- Si e ruan statusin shumica?

Ide për drejtuesin

- Do të ishte mirë t'u jepnit udhëzime konkrete vëzhguesve si këto që duhet t'i keni parasysh:
  - Çfarë thonë njerëzit e rrethit midis tyre apo çfarë i thonë personit të "jashtëm"?
  - Çfarë bëjnë anëtarët e rrethit për të mos e lënë "të jashtëmin" të futet brenda në rreth?
  - Çfarë thotë i "jashtëmi"?
  - Çfarë bën i "jashtëmi"?
- Ky ushtrim kërkon shumë energji nga të gjithë që marrin pjesë në të. Në parim, nëse marrëdhëniet midis grupit janë të këqija, nuk duhet të ketë dhunë.
- Përpara se të fillojë vlerësimi, udhëzohet që pikësëpari grupi të lihet të bëjë komente informale për atë që ka ndodhur përpara fillimit të vlerësimit të strukturuar.

Variacione

Nëse ka njerëz të mjaftueshëm për të luajtur me disa rathë, në fillim fare mund t'i kërkonit secilit grup t'i verë vetes një emër. Kjo do të përforconte ndjenjën e përkatësisë së grupit. Pastaj, mund të luani me qëllim që i "jashtëmi" të vijë gjithnjë nga një grup tjetër. Në fund të secilit raund, "i jashtëmi" duhet të kthehet në grupin fillestar, pavarësisht nëse ia ka dalë mbanë apo jo "të futet me zor në grup". Kjo gjë mund të theksojë edhe ndjenjën e vetmisë kur je i "jashtëm".

Ide për vazhdim e ushtrimit

- ▶ Sugjerojuni pjesëmarrësve të thonë se si mund të ishin më të ndërgjegjshëm për sjelljen e tyre dhe kur, pa dashur, mund t'i përjashtojnë të tjerët nga "grupi". Për shembull, a ka përfaqësues nga të gjitha seksionet e komunitetit lokal të përfshirë në grupet, klubet, shoqatat, apo organizatat lokale? A mund të futen ata, nëse duan? Vendosni se çfarë veprimi mund të ndërmerrni për të siguruar që mundësia për të marrë pjesë të jetë e hapur për të gjithë.
- ▶ Pasi të keni parë mekanizmat e përjashtimit dhe të keni vënë në diskutim bazën sipas të cilës ne i përjashtojmë njerëzit e ndryshëm, mund të provoni aktivitetin "[Dominotë](#)" për të forcuar ndjenjën e grupit dhe për të gjetur karakteristika që i kemi të përbashkëta si qenie njerëzore, apo të shikoni ushtrimin "[Të kërkosh ngjashmëritë dhe të zbulosh diversitetin](#)" për të zbuluar se si secili prej nesh është një kombinim karakteristikash që i kemi të ngjashme me disa njerëz, por jo me të gjithë, dhe të kremtojmë dallimet.
- ▶ Mbajtja e njerëzve jashtë "rrethit", për shembull, përjashtimi nga shkolla përmes bullizmit, nga puna, përmes zbatimit të pabarabartë të procedurave të intervistimit, ose nga klubet sociale, përmes rregullave diskriminuese, janë të gjitha shprehje të dhunës. Të gjitha këto mund t'i kini parasysh bashkë me praktika të tjera të padrejta dhe të kërkoni zgjidhje për problemet me ndihmën e ushtrimit "[Stacioni i pushtetit](#)" tek ushtrimi *Busulla*.
- ▶ Shpesh është më e lehtë të mendosh për shembuj diskriminimi që përjashtojnë njerëzit që janë jashtë rrethëve, të cilët përfaqësojnë, për shembull, shkollat, punët, klubet shoqërore. Por ka edhe situata reale të jetës kur njerëzit e rrethit kërkojnë të ikin, për shembull, gra të zëna në kurthin e rrethit familjar. Nëse grupi dëshiron të eksplorojë çështje të tilla, mund të dojë të zhvillojë aktivitetin "[Çështje familjare](#)" tek *Busulla*. Aktiviteti mbështetet në tre raste studimore të dhunës ndaj grave.

EDHE MUA

Niveli 2

Tema G

Ne të gjithë jemi qenie njerëzore unike dhe të pazëvendësueshme; ndonjëherë të qenit unik na bën të ndihemi krenarë; ndonjëherë të drojtur apo të na vijë turp. Megjithatë, të gjithë kemi të përbashkët faktin se jemi qenie njerëzore dhe kjo gjë na bën të ndihemi më pranë njëri tjetrit.

Çështjet që shtrohen

- Ndryshimet midis njerëzve dhe gjërat që ata kanë të përbashkëta.

Qëllimet

- Të njohim njeri tjetrin në grup.
- Të tregojmë se të gjithë jemi të ndryshëm.
- Të tregojmë se jemi gjithashtu të barabartë me të tjerët.

Koha: 30 minuta

Madhësia e grupit: 10-12 persona

Përgatitja

I njëjti numër karrigesh sa edhe numri i pjesëmarrësve.

Udhëzime

1. Formoni një rreth ku të gjithë të ulen nëpër karrige.
2. Kërkojini çdo personi të mendojë për një fakt apo karakteristikë personale që mendon se është unike për të dhe që nuk ia ka bërë të ditur asnjërit në grup.
3. Zgjidhni një person për të filluar. Ai e thotë me zë të lartë tiparin e tij unik, për shembull, "Unë e kam vizituar Turqinë tre herë".

4. Nëse askush nuk e ka këtë veçori, personi tjetër vazhdon të thotë me zë të lartë karakteristikën unike të tij.
5. Nëse ka një person tjetër që e ka atë karakteristikë, ai duhet të ngrihet në këmbë dhe të bërtasë “Edhe unë” dhe të ulet në prehrin e atij që foli. Nëse ka disa persona që kanë të njëjtën karakteristikë, ata ulen në prehrin e njeri tjetrit mbi atë që thirri i pari. Pastaj të gjithë kthehen në vendet e tyre të mëparshme dhe “thirrësi” duhet përsëri të përpiqet të dalë me një karakteristikë që të jetë unike për të. Kur ia del mbanë, është radha e personit tjetër në rreth që të bëhet thirrësi.
6. Raundi i parë mbaron kur gjithkush ka thënë me zë të lartë diçka që e dallon nga të tjerët.
7. Tani filloni raundin e dytë. Shpjegoni se ky raund përfshin kërkimin e karakteristikave të ngjashme tek të gjithë personat e tjerë të grupit.
8. Largoni një karrige dhe i thoni thirrësit që të rrijë në mes të rrethit. Duhet të mendojë për diçka që e ka pjesa tjetër e grupit. Kërkojini të thotë me zë të lartë se cila është ajo, për shembull: “Më pëlqen muzika”.
9. Të gjithë ata që e kanë atë veçori duhet të çohen në këmbë dhe të shkojnë tek një karrige tjetër duke bërtitur “Edhe unë”. Personi që ishte në mes duhet edhe ai të përpiqet të gjejë një karrige, kështu që dikush tjetër do të mbetet në mes për të qenë thirrësi tjetër.

Raportimi dhe vlerësimi

- Flisni për lojën dhe se si lojtarët janë ndier dhe pastaj pyetini:
- Cila ishte më e lehtë: gjetja e gjërave që na dallojnë nga të tjerët apo e gjërave që i kemi të përbashkëta?
- Në jetën e vërtetë, kur na pëlqen apo e vlerësojmë të qenit unikë dhe të ndryshëm dhe kur na pëlqen të ndihemi të ngjashëm me të tjerët?

- Mendoni për karakteristikat që zgjodhët; gjërat që ju veçuan në këtë grup, a mundet t’i keni ato të përbashkëta me njerëz të tjerë në grupe të tjera?
- Gjërat që ishin të përbashkëta me të gjithë grupin, a do të ishin të njëjta me të gjithë njerëzit e botës?
- Në rast se përmenden shumë karakteristika fizike, mund të pyesni:
- Fakti që kemi sy, zemër apo stomak, çfarë do të thotë?

Ide për drejtuesin

- Ky ushtrim duhet të zhvillohet shpejt. Mund të vendosni një rregull që pjesëmarrësit të kenë vetëm 10 sekonda për të menduar. Përta vazhduar lojën, është e rëndësishme që numri i pjesëmarrësve të mos e kalojë 10 apo 12. Nëse punoni me numra më të mëdhenj, mund t’ju duhet të krijoni dy apo tre nëngrupe.
- Gjatë raundit të dytë, ka të ngjarë që deklarata të tilla të thjeshta si, “Unë kam krahë ose këmbë” të sugjerohen disa herë. Pastaj, mund të zgjidhni t’u kërkonin lojtarëve të mendojnë për karakteristika të tjera, ose mund të preferoni ta mos e bëni dhe të flisni për të në vlerësim.
- Ushtrimi mund të zhvillohet edhe pa karrige, me njerëz të ulur në dysheme por është më pak i rehatshëm.
- Udhëzohet që ju t’i bashkoheni grupit njëllor si të gjithë pjesëmarrësit e tjerë.

Sugjerime për vazhdim

- ▶ Kush dhe ajo çka jemi modelohet nga përvojat tona të jetës. Përvoja të ndryshme i formojnë njerëzit në mënyra të ndryshme, por shohim gjithashtu se përvojat e ngjashme i prekin apo ndikojnë

njerëzit në mënyra të ndryshme. Mund të zbuloni se si ngjarjet i kanë formuar anëtarët e grupit tuaj duke përdorur "[Historia ime](#)".

► Mund të duket se përballeni me një mbingarkesë informacionesh në Internet dhe të gjykosh faktet nga komentet është po aq e vështirë sa në çdo formë tjetër të medias. Nëse jeni të interesuar për rritjen e ndërgjegjësimit për implikimet e Internetit dhe qasjen në informacion në mbarë botën, atëherë mund t'ju pëlqejë të zhvilloni ushtrimin, "[Ndikimi i Internetit](#)" tek Busulla.

► Një faktor i rëndësishëm që ndikon në jetët e njerëzve është pasuria e tyre. Nëse dëshironi të shikoni padrejtësitë si pasojë e shpërndarjes të pabarabartë të pasurisë dhe pushtetit, atëherë shikoni "[Përçapjet për pasuri dhe pushtet](#)" tek Busulla.

LINI DIKË JASHTË

Niveli 2

Tema G

*Kush do që të jesh në grupin e tyre?***Çështjet që shtrohen**

- Marrëdhëniet shumicë – pakicë
- Diskriminimi.

Qëllimet

- Të hapë diskutimin për grupe të ndryshme në shoqëri,
- Të rrisë ndërgjegjësimin rreth paragjykimeve dhe diskriminimit
- Të nxisë empatinë në raste mospranimi apo përjashtimi.

Koha: 10 minuta**Madhësia e grupit:** 16+**Përgatitja**

Copa letre të rrumbullakëta ngjitëse me ngjyra. Për shembull, për një grup me 16 veta, do t'ju nevojiten 4 copa blu, 4 të kuqe, 4 të verdha, 3 jeshile dhe një copë letre e rrumbullakët e bardhë.

Udhëzime

1. Ngjitini secilit lojtar një letër të rrumbullakët në ballë. Lojtarët nuk duhet ta dinë se çfarë ngjyre ka letra e tyre.
2. U thoni lojtarëve të futen në grup me të tjerët që kanë letra me të njëjtën ngjyrë.
3. Askush nuk mund të flasë, mund të përdorin vetë komunikimin jo verbal.

Pyetjet dhe vlerësimi

Ndihmojeni anëtarët e grupit të tregojnë ndjenjat e tyre për atë që kanë bërë dhe atë që kanë mësuar:

- Si u ndiet në atë kohë kur takuat dikë për herë të parë me letër me të njëjtën ngjyrë si vetja?
- Si u ndie personi me ngjyrën e ndryshme të letrës?
- A u përpoqët të ndihmonit njëri tjetrin të futet në një grup?
- Në çfarë grupe të ndryshme e keni vendin, për shembull, në ekipin e futbollit, në shkolla, kisha?
- A mund të bashkohet gjithkush me grupet?
- Në shoqërinë tonë, kush janë ata që mbeten jashtë?

Ide për drejtuesin

- Kini parasysh personin që i japin letrën e bardhë.
  - Mund të përfitoni nga rasti për të manipuluar përbërjen e grupeve finale, por mos e bëni në mënyrë të dukshme. Lërin lojtarët të besojnë se letrat e rumbullakëta u shpërndanë në mënyrë të rastësishme.
  - Ky ushtrim mund të përdoret vetëm si ushtrim për thyerje akulli dhe për t'i ndarë njerëzit nëpër grupe për një ushtrim tjetër.
1. Të ndryshme. Përdorni letra të rumbullakëta ngjithëse me ngjyra si më lart, por mos caktoni një person të ndryshëm për të ndenjur jashtë, në fund të gjithë do të jenë në grup.
  2. Përgatitja për ndryshimin 1. Kërkojuni lojtarëve të futen nëpër grupe me qëllim që të gjithë të jenë në një grup, por asnjë grup të mos ketë më shumë se një njeri me letër të rumbullakët me të njëjtën ngjyrë, pra, do të përfundoni me një grup të "shumëllojshëm".
  3. Përdorni "loja me gjëegjëza" të bëra me foto që stimulojnë diskutimin.

Ide

Ngjitini fotot nëpër kartela përpara se t'i prisni.

Ide për vazhdim

- ▶ Shqyrtoni politikën e anëtarësisë së grupit apo organizatës suaj. A mund të futet gjithkush në të? Çfarë mund të bëni që organizata juaj të jetë më e hapur dhe më mirëpritëse për të gjithë?
- ▶ Të jesh personi që lihet jashtë, jo gjithnjë do të thotë se je një person i përjashtuar, ndonjëherë zgjedhim vetë të rrimë mënjane nga të tjerë dhe të jemi të ndryshëm. Nëse doni të punoni më shumë për të parë çdo të thotë të jesh një individ, mund të përdorni ushtrimin "[Një baras me një](#)".
- ▶ Nëse diskutimi juaj prek temën e njerëzve me aftësi ndryshe të cilët janë ata që lihen jashtë, mund të shikoni mundësinë e zhvillimit të ushtrimit, "[Shihni aftësinë!](#)" tek Busulla. Ky është një ushtrim praktik për të nxitur empatinë me njerëzit me aftësi ndryshe.

KËRKIMI I NGJASHMËRIVE DHE ZBULIMI I DIVERSITETIT

Niveli 2

Tema G

Sa e lehtë është të gjesh dikë që mendon dhe ndjen njëloj si ty?

Çështjet e shtruara

- Identiteti personal,
- Pranimi dhe krenrimi i diversitetit,
- Ne jemi të gjithë të ndryshëm dhe të gjithë barabartë.

Qëllimet

- Të zbulohet diversiteti brenda grupit,
- Të zhvillohen aftësitë e komunikimit,
- Të njihen me njeri tjetrin dhe të zhvillohet një ndjenjë e mirë midis grupit.

Koha: 20 minuta

Madhësia e grupit: 10 +

Përgatitja

- Kopje letre dhe lapsash –një për person

Udhëzime

Kërkojini secilit lojtar të plotësojë fletën me pyetje dhe pastaj përpiquni të gjeni dikë tjetër që ka dhënë të njëjtat përgjigje për të gjitha pyetjet. Nëse nuk gjeni dot dikë, atëherë përpiquni të gjeni një njeri me të cilin të keni katër karakteristika të përbashkëta, nëse nuk e bëni dot këtë, atëherë gjeni dikë me tre apo të paktën dy karakteristika të përbashkëta!

Raportimi dhe vlerësimi

Filloni duke i pyetur pjesëmarrësit nëse u pëlqeu ky ushtrim dhe përse?

Pastaj vazhdoni të flisni për atë që kanë mësuar. Pastaj pyetini:

- Sa persona gjetën dikë tjetër me pesë, katër, tre, dy, një karakteristikë të përbashkët?
- Çfarë lloj larmie fetare, shijesh muzikore, urrejtje për kafshët shtëpiake, pije të preferuara, etj, ka brenda grupit?
- Nëse jeni një grup i tillë me larmi, si do të mund të punonit të bashku?

Ide për vazhdim në të ardhmen

► Shpesh njerëzit që janë të ndryshëm diskriminohen. Nëse doni të zbuloni se si ndjeni kur jeni pjesë e shumicës, dhe/ ose e pakicës, mund të përpiqeni të luani "[Më lini jashtë](#)".

► Nga ana tjetër, mund të provoni "[Knysna Blue](#)" për të pushuar dhe shijuar pak muzikë, për të mësuar më shumë për shijet muzikore të tjerëve në grup dhe për të zbuluar imazhet kulturore që përftojmë përmes muzikës.

► Kushdo jemi, sado të ngjashëm apo të ndryshëm, secili nga ne ka të drejtë për barazi dhe dinjitet sipas Deklaratës Universale të të Drejtave të Njeriut. Të rinjtë nën moshën 18 vjeç kanë të drejta të posaçme sipas Konventës së të Drejtave të Fëmijës. Nëse doni të mësoni më shumë për detyrat dhe përgjegjësitë e mishëruara në Konventën për të Drejtat e Fëmijës, atëherë mund të doni të zhvilloni ushtrimin, "[Të drejtat e fëmijës](#)" tek Busulla.

Kërkimi i ngjashmërive dhe zbulimi i larmisë:

Shkruani përgjigjet e pyetjeve më poshtë dhe pastaj përpiquni të gjeni dikë tjetër që ka të njëjtat përgjigje për të gjitha pyetjet. Nëse nuk mund ta bëni këtë, përpiquni të gjeni dikë me të cilin mund të keni katër – ose tre – ose dy karakteristika të përbashkëta – apo jeni unikë?

- Jam lindur në...
- Feja ime është...
- Jam alergjik ndaj...
- Kafsha shtëpiake që urej është...
- Muzika ime e preferuar është...

MARRJA PJESË NË DISKRIMINIM

Niveli 3

TemaM & A

Ishte e tmerrshme, ishte një situatë e sikletshme, nuk dija çfarë të bëja...

Çështjet e shtruara

Shfaqja e paragjytimeve dhe diskriminimeve në shoqëri.

Trajtimi i situatave të vështira në mënyrë të vendosur.

Qëllimet

- Të jemi të ndërgjegjshëm për diskriminimin në jetën e përditshme.
- Të nxisim empatinë me njerëzit e diskriminuar.
- Të ndihmojmë njerëzit të mësojnë si të jenë të vendosur.

Koha: 45 minuta

Madhësia e grupit

Nuk ka rëndësi. Nëse grupi është shumë i madh, ndajeni për diskutime në nëngrupe prej 6 – 8 personash.

Përgatitja

- Tabakë letre dhe shënjes.

Udhëzime

1. Kërkojini çdo personi të mendojë për një rast kur mund të jetë ndjerë i diskriminuar, apo një situatë kur sheh dikë tjetër të diskriminohet.
2. Ejani vërdallë nëpër grup dhe kërkojini çdo personi të përshkruajë situatën e tij shumë shkurt përpara grupit.

3. Bëni një listë me të gjitha situatat në tabakun e letrës dhe pastaj kërkojini grupit të zgjedhë një për ta diskutuar.
4. Kërkojini personit, situata e të cilit është zgjedhur, të përshkruajë me më shumë hollësi atë që ka ndodhur.
5. Pastaj diskutoni:
  - se si u krijua situata dhe çfarë ka ndodhur aktualisht,
  - si u ndje personi që është diskriminuar,
  - si u ndje personi që diskriminoi tjetrin,
  - nëse personi është i justifikuar që është ndier i diskriminuar,
  - si kanë vepruar dhe çfarë ka ndodhur pas rastit.
6. Në fund, kërkojini grupit të thotë atë që do të kishte bërë në të njëjtën situatë dhe gjeni mënyra të tjera të mundshme për të reaguar.

Pyetjet dhe vlerësimi

Flisni për diskriminimin në përgjithësi:

- Cilat janë arsytet më të zakonshme përse njerëzit mund të diskriminojnë të tjerët? Për shkak të moshës, ngjyrës së lëkurës apo teshave që veshin?
- Përse njerëzit diskriminojnë të tjerët sepse janë të ndryshëm?
- Ku e mësojnë këtë sjellje?
- Sa e rëndësishme është të kundërshtosh diskriminimin?

Ide për drejtuesin

Njerëzit duhet të mendojnë për situata reale të cilat janë të rëndësishme për ta, por duhet të theksojnë se askush nuk duhet të ndihet nën trysni për të thënë diçka që do t'i bënte të ndiheshin jo mirë.

Zakonisht njerëzit flasin për diskriminim negativ, por kini parasysh

se mund të lindin edhe çështje të diskriminimit pozitiv.

- 1. Të ndryshme.** Përdorni luajtjen e roleve për të zbuluar një situatë. Kërkojini një çifti apo një grupi të vogël të luajë role të kësaj situatë, ndërsa të tjerët vëzhgojnë. Më pas, kërkojuni vëzhguesve të sugjerojnë mendime të ndryshme ndaj kësaj situatë. Luajini sugjerimet përmes roleve dhe diskutoni çështjen më tej.
- Kërkojini të gjithëve të bëjnë një përshkrim të shkurtër të situatës në një copë letre. Vendosini copat e letrës në një kapelë. Shkoni sa andej këtej nëpër rreth dhe kërkojini çdo personi të përpiqet të marrë me mend ndjenjat e personave të përfshirë.

Ide për vazhdimin

- ▶ Organizoni trajnime për këmbënguljen dhe vendosmërinë për t'ju ndihmuar të zhvilloni aftësitë tuaja për të zgjidhur situata të vështira. Nëse doni ta filloni vetë trajnimin, atëherë mund t'ju pëlqejë ta filloni duke folur për mënyrën se si do të vepronit në raste rastesh kritike që jepen tek "[Përshtatja – integrimi – toleranca ... Shembuj nga jeta e përditshme](#)", C/15 tek *Të huajt* 93.
- ▶ Njerëzit diskriminojnë të tjerët që janë të ndryshëm kur është në interesin e tyre ta bëjnë këtë, por në të njëjtën kohë, u pëlqen të shijojnë shumë nga gjërat që të huajt sjellin me vete dhe të cilat i marrim për të mirëqena, të tilla, si picat, qebapët, apo xhazin dhe muzikën reggae. Nëse jeni të interesuar për të zbuluar "ndikimet e huaja" që na rrethojnë, provoni ushtrimin "[Gjurmimi i diversitetit](#)".
- ▶ Shumë gra diskriminohen në vendin e punës. Mund t'ju pëlqejë të bëni një lojë me role që i ndihmon ato të zhvillojnë njohuritë e tyre për të drejtat e grave për të bërë zgjedhje riprodhuese dhe të drejtën e tyre për mundësi për punësim dhe shpërblim të barabartë. Në këtë rast, shikoni "[Puna dhe foshnjat](#)" tek *Busulla*.
- ▶ Nga ana tjetër, provoni lojën me simulim "[Kufri 20](#)" për t'u argëtuar dhe provuar emocione.

E ARDHMJA E BARDHË

Niveli 3

Tema I & M

- Cilat imazhe i lidhni me frazën “E ardhme e bardhë”?

- Cilat imazhe i lidhni me frazën “E ardhme e zezë”?

Nëse themi se e ardhmja duket e zezë, atëherë kemi parasysh se nuk duket e mirë. Në shkollë, a ju kanë thënë ndonjëherë mësuesit “Do të marrësh një notë të zezë për këtë që ke bërë”? Dhe me atë, ata kanë pasur parasysh se nuk ishte një notë e mirë! A shoqërohet e zeza përherë me gjëra të këqija - dhe në lidhje me këtë, a janë njerëzit e zinj të këqij?

Çështjet që caktohen

- Si transmetohen vlerat përmes gjuhës,
- Stereotipat dhe paragjykimet,
- Rreziqet e përdorimit të gjuhës në mënyrë jo kritike.

Qëllimet

- Të ndërgjegjësohemi se gjuha nuk është pa vlerë.
- Të ndërgjegjësohemi se si gjuha mund të pasqyrojë diskriminimin kundër pakicave.
- Të mësojmë të vlerësojmë rëndësinë e përdorimit të një gjuhe jo diskriminuese.

Koha: 45 minuta

Madhësia e grupit

Çdo numër që mund të ndahet në grupe pune prej 6-8 vetash.

Përgatitja

- Një fletë e madhe letre dhe shënjes për çdo grup.
- Një kopje e zmadhuar e tabelës e ngulur në mur që ta shohin të gjithë.

Udhëzime

1. Ndajeni grupin në nëngrupe me 6 deri në 8 veta.
2. Kërkojini secilit grup të gjejë një vend për të punuar në dhomë.
3. Jepini secilit grup një copë letër dhe një lapës shënjes dhe i thoni të kopjojë tabelën e mëposhtme:

+	0	-	

4. Shpjegojuni se ky ushtrim ka të bëjë me gjuhën që përdorim dhe se duhet të mendojnë për shprehje që përfshijnë fjalë të tilla si e bardhë, e zezë, indian, Rom, komuniteti egjiptian, hebre, arab, rus, etj. Teksa ata përpiqen të gjejnë shprehje, mendoni për mënyrën e përdorimit të fjalëve. Nëse fraza ka një ngjyrim pozitiv, shkruajeni frazën në kolonën e parë; nëse ka një ngjyrim neutral, shkruajeni në kolonën e dytë, dhe nëse ka një ngjyrim negativ, në kolonën e tretë. Për shembull, shprehja “E ardhmja duket e zezë”, i referohet një të ardhmeje të pasigurt dhe të turbullt, kështu që futeni në kolonën e tretë. Në Angli, themi “një vere indiane” kur koha është e mirë në fillim të vjeshtës. Fjala indiane do të shkonte në kolonën e parë. Këtij ushtrimi lëri 15 minuta.
5. Tani kërkojuni grupeve të shohin frazat e kolonës së tretë, ato me ngjyrim negativ, dhe të japin shprehje alternative, të cilat shkruajini në letër në kolonën e katërt, e cila mund të titullohet “gjuha alternative”.
6. Kur grupet të kenë mbaruar punën, tregojini fletët e punës që t’i shohin të gjithë dhe kërkojini secilit grup të lexojë me zë të lartë shprehjet e ndryshme që ata kanë gjetur.

Pyetja dhe vlerësimi

Vlerësimi duhet të rrotullohet rreth shprehjeve të tilla si:

- Cila kolonë ishte më e plotë?
- Çfarë lloj fjalësh gjejmë në kolonat e para, të dyta dhe të treta?
- Meqë gjuha nuk është neutrale, cilat vlera pasqyron gjuha që përdorim në lidhje me kulturën tonë dhe për kulturat e tjera?
- A është e rëndësishme të përdorësh një gjuhë që nuk ka ngjyime negative për kulturat e tjera?
- Përse?
- Nëse është kështu, si duhet ta ndryshojmë gjuhën?

Ide për drejtuesin

- Kur grupi është ndërkombëtar, mund të jetë interesante që pjesëmarrësit t'i ndani në grupe sipas gjuhës së nënës, me qëllim për të bërë një analizë krahasuese.
- Ndonjëherë, debati që zhvillohet pas këtij ushtrimi, kthehet në diskutim për gjuhën "politikisht korrekte". Qëllimi i ushtrimit nuk është ky, ai është më shumë të tregohet se përse është më e zakonshme t'i jepen ngjyime pozitive fjalës "e bardhë" sesa fjalës "e zezë" ose "egjiptian" dhe e kundërta. Megjithatë, nëse shtrohet kjo pyetje, duhet ta trajtoni dhe jo ta shpërfillni.
- Shpesh pjesëmarrësit argumentojnë se kur përdorin shprehje të tilla si "Ajo është në humor të zi", që do të thotë, humor të keq, nuk mendojnë për njerëzit me ngjyrë të zezë, dhe nuk diskriminojnë askënd. Në këtë rast, është me rëndësi të dallohen qëndrimet personale nga vlerat e transmetuara nga gjuha. Shumë shpesh, ne përdorim fraza pa qenë të vetëdijsëm për origjinën e tyre dhe vlerat që nënkuptojnë ato. Ky është një debat i ngjashëm me diskutimin për gjuhën seksiste të shumë idiomave.

Ide për vazhdim

- ▶ Kërkojuni të gjithëve të ndërgjegjësohen për mënyrën si e përdorin gjuhën dhe se si e përdorin të tjerët në media dhe në reklama. Organizoni një konkurs për të gjetur fraza të përdorura qëllimisht për të përforcuar paragjykimet apo diskriminimin, apo për të gjetur origjinën e frazave të përdorura rëndom.
- ▶ Mund ta analizoni më me hollësi rolin e medias në transmetimin dhe përjetësimin e paragjykimeve tek "[Paragjykimet e medias](#)," ose nëse ju pëlqejnë fjalët dhe lojërat e fjalëve, shikoni "[Konkursi eurojoke](#)" për të zbuluar pasojat e tregimit të shakave për ata që i tregojnë dhe ata kundër të cilëve drejtohen shakatë.
- ▶ Nëse jeni të interesuar për të zbuluar më tej marrëdhëniet midis imazheve dhe vlerave, atëherë mund t'ju pëlqejë të zhvilloni ushtrimin, "[Loja 'vizatoni fjalën'](#)" tek *Busulla*. Mund ta përdori këtë metodë dhe të punoni me fjalët që njerëzit kanë kujtuar kur po mendonin për të "Ardhmet e bardha". Nga ana tjetër, mund të përdorni këtë metodë për të vazhduar më tej dhe të tregoni imazhet dhe vlerat që përmbajnë konceptet e të drejtave të njeriut tek e "drejta e jetës" apo "liria nga tortura".

3. USHTRIME PËR FËMIJËT E MOSHËS 6-13

“Të gjithë të ndryshëm, të gjithë të barabartë”

Marrë nga ushtrimet për thyerjen e akullit/për nxehje/ filestare

Për ta ndihmuar një grup të fillojë punën dhe të krijojë solidaritet.

- **Objektet shtëpiake të grupit:** Kërkojuni fëmijëve të sjellin nga shtëpia një objekt që ka rëndësi të veçantë për ta. Çdo fëmijë shpjegon objektin teksa ai i shtohet grumbullit të objekteve të grupit.
- **Edhe unë!1:** Shpjegoni që fëmijët duhet të gjejnë të tjerë që kanë të njëjta karakteristika. Pastaj thoni me zë të lartë disa kategori (për shembull, muajin e lindjes; numrin e vëllezërve e motrave; llojin e lidhëseve të këpucëve). Në rrethanat e duhura, përdorni kategori më delikate (për shembull, feja, gjuha e përdorur, ngjyra e lëkurës).
- **Karriget muzikore:** Vendosini karriget në një rreth të mbyllur dhe thojuni fëmijëve të ulen në to. Qëndroni në mesin e rrethit dhe shpjegoni se do të thoni emrin tuaj dhe do të flisni për veten. Kur ta bëni këtë, të gjithë ata për të cilët ajo që thoni është gjithashtu e vërtetë duhet të ndërrojnë karriget. (për shembull, “Unë jam X dhe jam mëngjerosh (që përdor dorën e majtë);” “Unë jam X dhe unë kam një mace” ose “Unë jam X dhe nuk më pëlqen të ha ___”). Përpiquni të merrni një karrige për vete. Personi që ka mbetur pa karrige pastaj bën një deklaratë të ngjashme për veten. Vazhdoni deri sa shumica e fëmijëve kanë pasur një rast për t’u prezantuar në këtë mënyrë.
- **Portretet:** Ndajini fëmijët në çifte dhe jepini secilit letër dhe lapës. Shpjegojuni se çdo person duhet të vizatojë shpejt një skicë të tjetrit dhe të bëjë disa pyetje (për shembull, emrin, hobin, një fakt të habitshëm) që do të përfshihen në portret. Lëruni vetëm pak

kohë për këtë dhe nxitini të gjithë të bëjnë portretet dhe emrat e tyre sa më të mëdha që të munden. Pastaj, kërkojini çdo fëmijë të tregojë portretin e tij apo të saj dhe paraqitni portretin “origjinal” grupit. Për të lehtësuar të mësuarit e emrave, varini portretet në një vend ku mund t’i shohin të gjithë.

- **Puna në grup:** Fëmijët mund t’i ndani në skuadra të vogla dhe u lini kohë të zbulojnë karakteristikat që kanë të përbashkëta (për shembull, kultura, pamja, shijet personale, hobet). Kërkojini secilës skuadër t’i vërë vetes një emër bazuar në cilësitë e tyre të përbashkëta. Çdo grup pastaj paraqet veten përpara të tjerëve dhe shpjegon emrin e tij.

Ushtrime gjallëruese

Për rritjen apo ripërqendrimin e energjisë së grupit.

- **Zinxhiri:** Kërkojuni fëmijëve të rrinë në një rreth me sytë e mbyllura. Lëvizini andej këtej, duke vënë duart tek njëri tjetri në mënyrë që të krijojnë një nyje. Pastaj thojuni të hapin sytë dhe përpiqeni të zgjidhen nga njëri tjetri pa i lëshuar duart.
- **Fishekzjarrët:** Caktoni grupe të vogla të bëjnë zhurmat dhe gjestet e fishekzjarrëve të ndryshme. Disa janë bomba që fishkëllejnë dhe shpërthejnë. Disa të tjera janë fishekzjarrë të imituar me përplasje duarsh. Disa janë në formë spirale që vërtiten dhe kështu me radhë. I thoni secilit grup të punojë veçan dhe pastaj i gjithë grupi bën një paraqitje të shkëlqyeshme.
- **Ulja në grup:** Kërkojuni fëmijëve të rrinë në një rreth duke prekur gishtat e këmbëve me njeri tjetrin. Pastaj u thoni të ulen pa e prishur lidhjen e gishtave. Nëse është e përshtatshme, fëmijët mund të rrinë në një rreth pas njeri tjetrit me duart në supet e fëmijës që ka përpara. Në këtë mënyrë, kur ata të ulen, secili duhet të ulet mbi gjunjët e fëmijës që është pas. Sigurisht, asnjë version nuk është i përshtatshëm për grupe fëmijësh ku ka ndonjë fëmijë me paaftësi fizike.
- **Pylli tropikal:** Rrini në qendër të fëmijëve dhe kërkojuni t’ju

imitojnë, duke nxjerrë tinguj dhe gjeste të ndryshme për gjërat e pyllit (për shembull, zogj, insekte, fëshfërima e gjetheve, fryrja e erës, thirrjet e kafshëve) duke kërcitur gishtërinjtë, duke përplasur duart pas kofshëve, duke përplasur pëllëmbët, dhe duke imituar kafshët. Efekti që krijohet nga gjithë këto tinguj është si pyll tropikal.

- **Kalendari i heshtur:** Kërkojini të gjithë grupit të rreshtohet sipas renditjes së ditës dhe muajit që janë lindur. Megjithatë, nuk duhet të përdorin fjalë për ta bërë këtë. Mund të bëni të njëjtën gjë duke i renditur sipas masës së këmbëve, numrit të orëve të kaluara duke parë televizor në javë, apo sipas çdo të dhëne tjetër personale interesante.
- **Stuhia:** Caktojuni tinguj dhe gjeste të ndryshme grupeve të vogla të fëmijëve (për shembull, era, shiu, vetëtimja, bubullima). Pastaj, tregoni fillimin e butë të stuhisë, duke drejtuar tingujt e ndryshëm si të ishin një orkestër (për shembull, "Dhe pastaj vetëtimja shkrepiti! Dhe bubullima gjëmon!") deri në përfundim të stuhisë.
- **Tre rrethë:** Kërkojuni fëmijëve të rrinë në një rreth, dhe ne heshtje të zgjedhin një fëmijë me mendjen e tyre, pa i treguar askujt se kë kanë zgjedhur. Shpjegojuni se kur të thoni "Filloni" ata duhet të vrapojnë tre herë rreth fëmijës që zgjedhin. Rezultati do të jetë një rrëmujë e vërtetë, por shumë argëtuese, duke qenë se të gjithë vrapojnë pas dikujt dhe njëkohësisht dikush tjetër vrapon pas tyre në të njëjtën kohë.
- **Drejt barkave të shpëtimit!** – Së pari, demonstroi një "varkë shpëtimit": dy njerëz mbajnë duart lidhur me njeri tjetrin për të krijuar një varkë; pasagjerët rrinë brenda rrethit të krijuar me duart e tyre. Pastaj shpjegoni se të gjithë do të shkojnë në një udhëtim: "Në fillim, deti është i qetë dhe të gjithë po kënaqen me udhëtimin. Pastaj, befasisht, anija përplasat me një shkëmb. Të gjithë duhet të futen në barkën e shpëtimit në grupe nga tre veta (ose një, ose katër, etj)." Pastaj fëmijët shkojnë me nxitim të formojnë "barka shpëtimit" dhe të marrin një numër të duhur pasagjerësh.

Zakonisht dikush “mbytet.” Pastaj u thoni fëmijëve të kthehen përsëri në anije dhe të nisin përsëri tregimin. “Tani anija vazhdon e qetë ... por befasi nis stuhia. Anija po mbytet. Të gjithë drejt varkave të shpëtimit në grupe nga dy.” Vazhdoni kështu gjatë disa “përplasjeve”.

Vlerësimi dhe mundësia për të reflektuar

Për të përfunduar një ditë apo një sesion.

- **Hedhje topi:** Fëmijët hedhin njëri-tjetrit një top. Çdo person që kap topin thotë një gjë që ka mësuar apo që mund ta përdorë nga ky ushtrim .
- **Përmbledhje kolektive:** Bëni një pyetje përmbledhëse (për shembull, “çfarë do të kujtoni nga aktiviteti i sotëm?” apo një deklaratë spontane (për shembull, “Përpiquni të mendoni për një fjalë apo frazë që përmbledh të gjitha ndjenjat tuaja në fund të ditës së sotme” apo “Nuk e di ende...”). Kërkojuni fëmijëve të përgjigjen me radhë.
- **Dërrasa e buletinit të grupit:** çdo fëmijë me radhë shton një fjalë apo foto në paraqitjen e grupit dhe shpjegon se përse ajo gjë përfaqëson diçka të rëndësishme që fëmija mendon apo ka mësuar.
- **Lëshimi i Pëllumbit të Paqes:** Drejtuesi bën sikur mban një objekt të rëndësishëm (për shembull, zog, foshnjë e porsalindur) dhe fton çdo fëmijë të thotë diçka për të teksa objekti kalon nga një fëmijë tek tjetri. Pasi “objekti” ka kaluar tek të gjithë fëmijët, ata mbledhen në një rreth të ngushtë dhe kolektivisht e lënë të iki.

Menaxhimi i konfliktit

Për adresimin e konflikteve në grup dhe midis fëmijëve të veçantë.

Ndjenjat dhe vlerat konfliktuale janë të paevitueshme kur trajtohen një temë e tillë si të drejtat e njeriut, sidomos kur bëhet fjalë për angazhim në ushtrime jo formale si ato në Compasito [Manual për edukimin e fëmijëve me të drejtat e njeriut], që qëllimisht trajtojnë

emocionet e fëmijëve si edhe intelektet e tyre. Një konflikt i tillë, i cili mund të lindë midis fëmijëve por edhe brenda një fëmije të veçantë, nuk është patjetër negativ dhe duke ndërhyrë me zotësi mund të transformohet madje në një përvojë me vlerë. Të mësuarit se si të trajtosh një konflikt është një nga aftësitë më të rëndësishme të jetës që fëmijët mund të përftojnë dhe më thelbësore për zhvillimin e një kulture të drejtave të njeriut në botën rreth tyre. Ja ku janë disa ide:

- **Parapërgatituni për ndonjë konflikt:** Kur përgatitni një ushtrim, mendoni për konflikte të mundshme që ai mund të shkaktojë në grup apo tek fëmijët e veçantë. Mos ndoshta tema, rregullat apo terminologjia mund të jenë tepër delikate për disa apo për të gjithë fëmijët?
- **Mos provokoni konflikte, por edhe mos rri në mënjani kur lind një konflikt.**
- **Mos supozoni se konfliktet janë faji juaj – apo faji i dikujt tjetër.** Konfliktet janë normale dhe të pashmangshme në çdo grup. Ndhimojini fëmijët të pranojnë atë fakt dhe shmangni fajësimet. Fokusohuni tek menaxhimi i konfliktit, dhe jo tek gjetja e fajit.
- **Mos i injoroni ndjenjat e këqija që mund të lindin në grup.** Pranojeni ekzistencën e tyre dhe ndihmojini fëmijët t'i adresojnë ata.
- **Merrni kohë të mjaftueshme për raportim dhe diskutime** pas çdo ushtrimi me qëllim që fëmijët të kenë një rast për të shprehur atë që ndiejnë si për ushtrimin, ashtu edhe për njeri tjetrin. Kjo është mundësia më e mirë që keni për të modeluar menaxhimin e konfliktit.
- **Flisni me fëmijët veç e veç:** Shpesh ndjenjat e një fëmije janë tepër personale apo të dhimbshme për t'u diskutuar në grup. Kur e ndieni këtë, krijoni një mundësi për të folur privatisht për atë që mund të jetë shkaktari i këtij shqetësimi. Bëjani të ditur fëmijës se jeni i gatshëm ta dëgjoni problemin kurdoherë që ai ose ajo është e gatshme të flasë.

MË SHUMË INFORMACION:

- ▶ **Website**
<http://horizontal-facility-eu.coe.int>
- ▶ **Facebook**
[jp.horizontal.facility](https://www.facebook.com/jp.horizontal.facility)
- ▶ **Twitter**
[@CoE_EU_HF](https://twitter.com/CoE_EU_HF)
- ▶ **Kontaktioni**
Zyra e Këshillit të Evropës në Tiranë
Sheshi Skënderbej
Pallati i Kulturës
Kati i dyte,
Tiranë, Shqipëri
Tel: +35544540201
Email: Horizontal.Facility@coe.int

Ky dokument është prodhuar duke përdorur fonde të një Programi të Përbashkët midis Bashkimit Evropian dhe Këshillit të Evropës. Pikëpamjet e shprehura këtu nuk mund të merren në asnjë mënyrë si pasqyrim i opinionit zyrtar të Bashkimit Evropian ose Këshillit të Evropës.

SQI

Këshilli i Evropës është organizata kryesore e kontinentit për të drejtat e njeriut. Në të bëjnë pjesë 47 shtete anëtare, 28 prej të cilëve janë shtete anëtare të Bashkimit Evropian. Të gjithë shtetet anëtare të Këshillit të Evropës kanë nënshkruar Konventën Evropiane për të Drejtat e Njeriut, dokument i cili është hartuar për të mbrojtur të drejtat e njeriut, demokracinë dhe shtetin e së drejtës. Gjykata Evropiane mbikëqyr zbatimin e Konventës nga shtetet anëtare.

www.coe.int

Shtetet Anëtare të Bashkimit Evropian kanë vendosur të lidhin së bashku njohuritë e tyre, burimet dhe fatet. Së bashku, ato kanë ndërtuar një zonë të stabilitetit, demokracisë dhe zhvillimit të qëndrueshëm, duke ruajtur diversitetin kulturor, tolerancën dhe liritë individuale. Bashkimi Evropian është i angazhuar të ndajë arritjet e veta, vlerat dhe popujt e vet përtej kufijve të tij.

www.europa.eu

Horizontal Facility for Western Balkans and Turkey

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

Implemented
by the Council of Europe